

ІСТОРІЯ ЧЕМПІОНАТІВ ЄВРОПИ З

ФУТБОЛ

Видання 2-ге, доповнене

CF FOLIO

Тимур Желдак

**Історія чемпіонатів
Європи з футболу**

«ОМІКО»

2020

УДК 796.332(4)

Желдак Т. А.

Історія чемпіонатів Європи з футболу / Т. А. Желдак —
«ОМІКО», 2020

ISBN 978-966-03-7403-4

Зараз це важко собі уявити, але всього якихось 70 років тому не існувало такого поняття – «Чемпіонат Європи», а перші континентальні змагання були зустрінуті провідними європейськими футбольними країнами вкрай негативно. Минув час, і зараз Чемпіонат Європи став подією, яка виходить далеко за рамки просто футбольного змагання. У всіх 15 європейських першостей, що минули, – своя історія. Напередодні Євро-2020, коли б воно не відбулося, ми зібрали в одній книзі розповіді про всіх учасників, всі матчі, голи, а найголовніше – про всі емоції усіх змагань європейських збірних. Це видання – не лише збірка довідкової інформації (хоча любителі статистики також знайдуть тут багато корисного), це емоції і переживання, невідомі факти і загадки забитих і незабитих голів, перемоги й поразки, герої і невдахи... Тобто футбол – найкраща в світі гра у всіх її проявах. Ця книжка – продовження «футбольної серії» видавництва «Фоліо», розпочатої книжками «Билиці та вигадки українського футболу» (історія київського «Динамо»), «Знамениті постаті українського футболу» та «Історія українського футболу». Друге видання книжки доповнене новими статтями, новою статистикою, новою інформацією про матчі, які відбулися, про гравців, що брали в них участь. Видання 2-ге, доповнене. В форматі PDF A4 збережений издательський макет.

УДК 796.332(4)

ISBN 978-966-03-7403-4

© Желдак Т. А., 2020

© ОМІКО, 2020

Содержание

Розділ 1. ЄВРО-1960. Перша і єдина перемога	9
Історія до ЄВРО	9
Перший відбірковий раунд. Незаконні заміни й пенальті від воротаря	11
Усі матчі кваліфікації й 1/8 фіналу	14
Чвертьфінал. В історію входять Франко й Фонтен	15
Усі матчі чвертьфіналу	18
Фінальний турнір. Росіянам – овація, французам – обструкція	19
Усі ігри фінальної частини	24
Заявки команд-призерів фінального турніру	25
У відбірному турнірі	28
У фінальному турнірі	29
Символічна збірна фінального турніру (версія УЄФА)	30
Розділ 2. ЄВРО-1964. За півкроку до повторення успіху	31
Перший раунд. Цей жорстокий жереб!	31
Всі матчі кваліфікаційного раунду	35
1/8 фіналу. Фаворити падають, як сніг	37
Всі матчі 1/8 фіналу	41
Чвертьфінал. І Яшин завжди молодий і Мансен один за всю Данію	42
Всі матчі чвертьфіналу	45
Фінальний турнір. Сходження Угорщини та титул Іспанії	46
Всі матчі фінального турніру	48
Заявка команд-призерів фінального турніру	49
У відбірному турнірі	52
У фінальному турнірі	53
Символічна збірна фінального турніру (версія УЄФА):	54
Замість післямови	55
Розділ 3. ЕВРО-1968. Чемпіонат замість Кубка і свято «катеначчо»	56
Відбірковий турнір	58
Група 1. Хто вином, хто гімном	58
Усі матчі групи 1	60
Група 2. Болгарські мазки на «Чорному квадраті»	60
Усі матчі групи 2	62
Група 3. Чи то бутси не тієї системи, чи то незамінних немає	62
Усі ігри групи 3	65
Група 4. Розібралися на трьох	66
Усі матчі групи 4	67
Група 5. From Hungary and Hungry	68
Усі матчі групи 5	69
Група 6. Ви нам – скільки зможете, ми вам – скільки хочемо!	69
Усі матчі групи 6	71
Група 7. Закручений сценарій в «групі смерті»	71
Усі матчі групи 7	73

Група 8. 130 тисяч розчарованих шотландців	73
Усі матчі групи 8	75
Чвертьфінал	76
Усі ігри чвертьфіналу	78
Фінальний Турнір	79
Усі ігри фінальної частини	82
Заявки команд-призерів фінального турніру	83
У відбірковому турнірі	86
У фінальному турнірі	87
Символічна збірна фінального турніру (версія УЄФА)	88
Розділ 4. ЄВРО-1972. У футбол грають 22 людини, а виграють німці	89
Præ ludus. У Європі – нові правила, в СРСР – тренерська чехарда	89
Відбірковий турнір	91
Група 1. Про шкоду лікування нежиті відсіканням голови.	91
Група 2. На одну перемогу більше, ніж у конкурентів	93
Група 3. Перше місце Англії і перше очко Мальти	95
Група 4. Старі друзі-суперники	97
Група 5. На домашній чемпіонат – по головах колишніх грандів	99
Група 6. Чемпіон проходить без проблем	100
Група 7. Югослави – кращі серед рівних	102
Група 8. Німці довго запрягають...	103
Чвертьфінали. Суперники звичні – результати звичайні	105
Усі матчі чвертьфіналу	107
Фінальний турнір. «Ви нам ще за Сталінград відповісте!»	108
Всі матчі фінального турніру	110
Заявки команд-призерів фінального турніру	111
У відбірковому турнірі	114
У фінальному турнірі	115
Символічна збірна фінального турніру (версія УЄФА)	116
Епілог радянським перемогам	117
Розділ 5. І гранди бувають биті, і чемпіонами стають по пенальті	118
Відбірковий турнір	119
Група 1. Англія починає і програє	119
Група 2. Настирний Тошак «відчепив» угорців і австрійців	121
Всі матчі групи 2	122
Група 3. На домашній чемпіонат – без проблем	123
Група 4. Парад нічиїх у «групі рівних»	124
Група 5. Достроковий фінал та Італія – аутсайдер	125
Група 6. Заміна збірної на «Динамо» (Київ)	127
Група 7. Виходить кращий з гірших	130
Група 8. Останній похід «татуся Шона»	131
Чвертьфінали. Про межі людських можливостей	133
Всі матчі чвертьфіналів	135
Фінальний турнір. Матчі по 120 хвилин і не тільки	136
Всі матчі фінального турніру	140
Заявки команд-призерів фінального турніру	141
У відбірковому турнірі	144

У фінальному турнірі	145
Символічна збірна фінального турніру (версія УЄФА)	146
Розділ 6. Розширення на догоду прибутку	147
Відбірковий турнір	148
Усі матчі групи 1	149
Кінець ознакомительного фрагмента.	150

Тимур Желдак

Історія чемпіонатів Європи з футболу

© Т. А. Желдак, 2012

© Т. А. Желдак, переклад українською, 2016

© Т. А. Желдак, доповнення, 2020

© В. М. Карасик, художнє оформлення, 2016

Розділ 1. ЄВРО-1960. Перша і єдина перемога

Історія до ЄВРО

Сьогодні важко уявити людину – не обов'язково вболівальника, – яка б не чула про Чемпіонати Європи з футболу. Усім відомо про змагання, що проводяться раз на чотири роки.

Для когось це «рік Олімпіади» (Чемпіонати Європи проводяться, як правило, за місяць-півтора до головного спортивного форуму чотириліття). Але для справжніх шанувальників футболу це змагання вже давно затьмарило олімпійський турнір (якщо говорити про його футбольну складову) як за силою команд, що беруть участь, так і за градусом пристрастей, інтригою й престижем виграшу турніру. Може скластися враження, що Чемпіонати Європи – ледь не одне з найстарших світових футбольних змагань. Та і як може бути інакше, адже футбол – європейського походження, а провідні європейські чемпіонати розігруються вже півтора сторіччя.

Сьогодні важко повірити, але Чемпіонат Європи – один з наймолодших турнірів. Він з'явився завдяки наполегливості декількох ентузіастів на 30 років пізніше Чемпіонату світу. На той час збірні в Латинській Америці вже 44 роки змагалися в континентальних змаганнях. Коли перші європейські національні команди зішлись в першому матчі за право називатися найсильнішими на континенті, уже кілька років розігравалися Кубок Чемпіонів УЄФА й Кубок Ярмарків, що став згодом Кубком УЄФА.

Слід визнати, що з'явився турнір європейських футбольних збірних не стільки «завдяки», скільки «всупереч» бажанню федерацій провідних європейських країн, які ремствували... на надмірну перевантаженість футболістів, яким доводилося грати – ви не повірите! – до 40 матчів на сезон. Для порівняння – сьогодні лідери європейських грандів, якщо залучаються до ігор збірної, можуть брати участь у 70–80 матчах за рік.

Справжня ж причина, природно, фінансового характеру, крилася набагато глибше – у порівнянні із внутрішніми чемпіонатами або навіть жорстко регламентованими міжнародними змаганнями на рівні клубів, європейська першість, що складалася з декількох матчів із чітко не окресленими часовими рамками й сумнівним статусом, мало приваблювала «грошові» федерації ФРН, Італії, Голландії, а також усі британські федерації. Вони довгий час «динамили» сам процес затвердження Європейською футбольною асоціацією регламенту змагання, а потім довгий час відмовлялися брати в ньому участь.

Чемпіонат, а точніше Кубок Європи – так змагання називалося споконвічно – зобов'язаний своїй появі двом французам: батькові й синові Делоне. Перший – Анрі Делоне – будучи генеральним секретарем Французької федерації футболу, запропонував проводити першість найсильніших команд континенту раз на чотири роки. Другий, П'єр Делоне, підхопивши справу батька, витратив довгих шість років на те, аби скласти регламент, умовити скептиків і домогтися-таки проведення першого Кубка.

Помилкою Анрі Делоне футбольні історики називають пропозицію про проведення європейських першостей на конгресі ФІФА у 1927 році, на якому обговорювався регламент і схема проведення іншого турніру, що зароджувався, – Чемпіонату світу. Француза просто не стали слухати, тому що всесвітній футбольний турнір залучав більше уваги – як у фінансовому плані, так і в плані широкої участі збірних різних країн. Тим же представникам Америки було абсолютно байдуже, чи до того, буде в Європі якийсь кубок, чи ні.

Ще однією проблемою для європейських футбольних ентузіастів слід уважати відсутність власної Європейської футбольної асоціації, яка з'явиться лише за чверть століття.

Ідея була похована надовго, і головною причиною тому стала Друга світова війна. Однак, вийшовши з неї, футбольні функціонери Старого Світу повернулися до ідеї всеєвропейсь-

кого футбольного турніру. Не в останню чергу це було пов'язане з післявоєнними війнами, зокрема – з появою ідеї єдиної Європи.

Було б несправедливим не згадати в контексті створення УЄФА й установи Кубка Європи італійця Отторіно Барассі. Саме президент Італійської федерації футболу подав на розгляд ФІФА у 1951 році свій варіант проекту турніру європейських збірних команд. Однак, як і у 1927-му, Міжнародна федерація футбольних асоціацій проігнорувала запропонований проект.

Зараз, через більш піввіку, важко зрозуміти аргументацію Жуля Ріме – легендарного Президента ФІФА 1921–1954 років, іменем якого названий кубок, що вручається команді-переможниці Чемпіонату світу. Однак, як і пропозиція Анрі Делоне, проект Отторіно Барассі француз назвав «несвоєчасним і таким, що потребує ретельної доробки».

Барассі був не з тих людей, які, отримавши відкоша, складають руки й чекають подарунків від долі. Італійський функціонер, до речі, відомий тим, що 10 років ховав від італійських і німецьких фашистів статуетку «Золотої богині» (що тоді ще не отримала ім'я Жуля Ріме), виграну збірою Італії на останньому передвоєнному Чемпіонаті світу в 1938 році.

Отож, Барассі почав проводити активні консультації з Анрі Делоне, його сином П'єром, на той момент очільником Французької футбольної асоціації, а також із ще одним ентузіастом – секретарем Бельгійського королівського футбольного союзу Жозе Крааєм. У результаті на історичній конференції 15 червня 1954 р. у Базелі було проголошене створення Європейського союзу футбольних асоціацій (УЄФА). Першим президентом УЄФА став датчанин Еббе Шварц, генеральним секретарем – Анрі Делоне.

Але навіть після створення УЄФА справа із проведенням першого змагання європейських збірних ішла туго й кілька разів заходила в глухий кут. У 1955 році помер Делоне-старший, а керівництво УЄФА виявило нерішучість перед могутньою ФІФА, запропонувавши формат змагання європейських збірних у вигляді відбіркового турніру до Чемпіонату світу. Ця ідея не сподобалася як багатьом федераціям, що лобіювали клубні турніри, так і Отторіно Барассі, який наполягав на самостійному, а головне – самодостатньому турнірі.

Крок уперед було зроблено 27 березня 1957 року, коли на черговому засіданні виконкому УЄФА в Кельні був анонсований турнір під назвою Кубок європейських націй. Однак Голландська, Німецька й Британська футбольні асоціації влітку того ж року голосували категорично проти появи такого турніру.

Переломити ситуацію П'єру Делоне, Барассі, Шварцу і їхнім однодумцям удалося лише рік по тому – історичне рішення про проведення першого Кубка європейських націй з футболу було прийнято 15 голосами проти семи при восьми федераціях, що утрималися. На подяку батькові-натхненникові турніру головний приз змагань – кубок, виготовлений французьким ювеліром Шобійоном з литого срібла, Еббе Шварц запропонував назвати Кубком Анрі Делоне.

А вже 6 червня 1958 року відбулося жеребкування відбіркового циклу першого Кубка європейських націй – Кубка Анрі Делоне.

Перший відбірковий раунд. Незаконні заміни й пенальті від воротаря

Оскільки в першому відбірковому циклі вирішили взяти участь представники всього 17 країн з 25 футбольних асоціацій, що входили на той момент у Європейський футбольний союз (ФРН, Голландія, Італія й британські федерації вирішили ігнорувати турнір), для розіграшу був використаний наступний формат:

- один кваліфікаційний раунд (у ньому випало поміряться силами командам Ірландії й Чехословаччини);
- два раунди (1/8 і 1/4 фіналу) зі спарених матчів на полі кожної з команд;
- фінальний турнір по кубковій системі з півфіналів, фіналу й матчу за третє місце на полях однієї із країн-півфіналістів.

Єдине, що не вирішувалося виконавчим комітетом УЄФА в ті далекі роки – це розклад матчів. Тобто європейський футбольний союз провів жеребкування, а далі нехай собі грають, коли домовляться між собою безпосередньо федерації команд-учасників. Аби тільки до початку фінальної частини Кубка встигнули.

Саме така вільність у визначенні строків, довгі переговори між футбольними федераціями Чехословаччини й Ірландії, а також бажання радянського спортивного керівництва бути «поперед планети всієї» і привели до того, що перший матч в історії Чемпіонатів Європи відбувся саме в Москві, у Лужниках, на Центральному стадіоні ім. В.І. Леніна при 100 000 глядачів, де радянська дружина під керівництвом Гаврила Качаліна приймала збірну Угорщини.

Слід нагадати, що в середині минулого століття угорці були одними із законодавців футбольної моди, стабільно добиралися до фіналів або півфіналів престижних міжнародних турнірів. Однак на перший відбірковий матч у Москву гості приїхали не в найсильнішому складі, без знаменитих воротаря Дьюди Грошича, півзахисника Йожефа Божика й форварда Нандора Хидекути. Проте у складі угорців виблискував ще молодий Лайош Тічи, що зарекомендував себе з гарної сторони на Чемпіонаті світу в Швеції. За два роки він стане зіркою збірної Угорщини на олімпійському турнірі. Поки ж радянська команда, що не мала права на поразку, домінувала по всіх статтях.

Перший гол в історії чемпіонатів Європи забив нападник збірної СРСР і московського «Спартака» Анатолій Ільїн. Трапилася ця подія вже на 4-й хвилині зустрічі з угорцями: Валентин Іванов пройшов правим флангом і прострелив у штрафну. Центральний захисник угорців Ференц Шипош м'яч перехопив, але навіщося пустився у обводку поблизу власної воротарської. Ільїн шулікою накинувся на угорця, двома торканнями відібравши в того м'яч і вразивши ціль. У сьогоднішньому футболі такий гол був би неможливий через значно вищі швидкості та значно розвинутіший атлетизм гравців, але що було – те було. Ну і, скажімо відверто, хвилини слави радянського футболу забувати не варто.

До кінця матчу збірна СРСР ще двічі вразила ворота гостей, продемонструвавши в такий спосіб свою впевнену перевагу. Другий гол радянської команди провів Слава Метревелі потужним ударом з 12 метрів прямо в «дев'ятку». Третій м'яч став ще одним наглядним матеріалом для підручників футбольної естетики: після триходівки на підступах до штрафного майданчика московський торпедівець Валентин Іванов вискочив сам на сам, обіграв голкіпера й закотив м'яча у порожні ворота.

На створення переваги в три м'ячі радянська команда витратила ледь більше півгодини. Не дивно, що в другому таймі господарі відверто догравали матч і навіть дозволили угорцям незадовго до фінального свистка забити гол престижу.

Зустріч відповідних збірних Угорщини й СРСР відбулася рівно за рік. До цього двобою збірна СРСР підійшла з новим тренером. Замість Гаврила Качаліна, звільненого після роз-

громної поразки 0: 5 від англійців у товариському матчі на «Уемблі», керувати радянською збірною був призначений Михайло Якушин.

На цей матч угорці зібрали всіх найсильніших гравців, що не особливо допомогло. Властиво в безперервних, хоча і не дуже акцентованих, атаках збірна Угорщини провела лише перший тайм. А наприкінці години гри стався момент, що змінив хід двобою, зламавши моральний дух господарів: четверо радянських футболістів утекли в контратаку, і київський динамовець Юрій Войнов наніс сильний точний удар з-за меж штрафного майданчика. Голкіпер угорців Грошич виявився безпорадним.

Фактично, після цього моменту угорці здалися, а збірна СРСР стала чекати свого суперника по чвертьфіналу. Чвертьфіналу, який так і не відбувся, але про це трохи пізніше, адже й на початковій стадії відбулася маса цікавих подій, що зайняли гідне місце в європейській футбольній історії.

Нарешті, на вісім місяців пізніше, ніж перші зустрічі 1/8 фіналу, відбувся перший кваліфікаційний матч. Не пощастило з жеребкуванням, як уже було сказано, чехословакам та ірландцям. Тобто першим скоріше все-таки пощастило, а от збірна Ірландії так і не взяла участі в основній сітці турніру.

Між тим, почалося все доволі оптимістично для хлопців із Зеленого острова – у Дубліні команда господарів обіграла досить сильну збірну Чехословаччини 2: 0. Але матч у відповідь у Братиславі не залишив представникам острівної держави жодних шансів – 4: 0 на користь Чехословаччини.

Слід зазначити, що протистояння цих двох збірних увійшло в історію одразу з кількох причин. По-перше, на 23-й хвилині першого матчу відбулася заміна травмованого Густава Мраза на Іржі Хільдебранда. Ну й що такого, запитаєте ви, хіба мало на чемпіонатах Європи проводиться заміни? Нагадаємо, що аж до 1968 року на всіх змаганнях під егідою УЄФА й ФІФА поняття заміни не було. Тобто заміни офіційно не дозволялися, а отже, були заборонені. Однак ірландці із чехословаками ще до матчу домовилися про право замінити гравця, якщо він одержав травму. Нічого не зміг їм заперечити й бельгійський арбітр Люсьєн Ван-Нюффель. Таким чином, чех Хільдебранд увійшов в історію чемпіонатів Європи як єдиний гравець, який вийшов на «нелегальну» заміну.

Цікавим випадком відзначилася й повторна гра цих команд, що закінчилася переконливим реваншем чехословаків. Воротар переможців – Імріх Стахо – став першим і до нинішнього часу єдиним воротарем в історії чемпіонатів Європи, який уразив ворота суперника. Він провів гол з пенальті вже на третій хвилині гри.

У двобоях стадії 1/8 фіналу також відбулося чимало цікавих подій. У грі Румунія – Туреччина був травмований воротар гостей Тургай Шерен. Румунська сторона була не проти проведення заміни, однак вето на джентльменське рішення наклав швейцарський арбітр Готфрід Дінст. Голкіпера винесли з поля на ношах, а місце у воротах зайняв нападник Джан Барту. Зіграти із воротарською надійністю він не зміг, тому румуни за останні 30 хвилин матчу наколотили туркам три м'ячі. У матчі-відповіді турки практично «дістали» румунів – 2: 0, однак після цього зайво квапилися й практично не створили жодного небезпечного моменту. Румуни ж відверто тягли час, вибиваючи м'яча на трибуни й подовгу катаючи його на своїй половині поля.

Один з фаворитів турніру, збірна Франції, легко розібралася із греками – у першому матчі цих команд у Парижі господарі «вистрілювали» серіями по три м'ячі: спочатку з 23-й по 29-ту хвилину, а потім – з 85-ї по 88-му. Як результат – рекорд результативності в одному матчі й рекорд великого рахунку. Перший буде побитий уже за два роки при особистій участі тих таки французів, другий – протримається сорок чотири роки.

Матч-відповідь у Греції також увійшов до історії: єдиним голом греків у цій грі став автогол французького захисника Марше. Таким чином, Марше став першим футболістом в історії чемпіонатів Європи, який забив гол у власні ворота.

В інших парах усе склалося більш-менш рівно: сильніші збірні Австрії, Югославії, Португалії, Іспанії й Чехословаччини перемогли без проблем команди рангом нижче – відповідно Норвегію, Болгарію, НДР, Польщу та Данію.

Усі матчі кваліфікації й 1/8 фіналу

Кваліфікаційний матч

5 квітня 1959, Дублін. Ірландія – Чехословаччина 2: 0 (Туохі 22', Кентуелл 42' пен.).

10 травня 1959, Братислава. Чехословаччина–Ірландія 4: 0 (Стахо 3' – пен., Бубернік 57', Павлович 67', Долинський 75').

1/8 фіналу

28 вересня 1958, Москва. СРСР – Угорщина 3: 1 (Ільїн 4', Метревелі 20', Іванов 32' – Гереч 84').

СРСР: Беляєв, Кесарєв, Масльонкін, Б. Кузнєцов, Войнов, Царьов, Метревелі, В.Іванов, Симонян(к), Мамедов, Ільїн.

Угорщина: Бако, Карпати, Шипош, Шароши, Бунджак, Беренди, Будаи, Гереч, Чордаш, Тіхи, Бенчич.

27 вересня 1959, Будапешт. Угорщина – СРСР 0: 1 (Войнов 58').

Угорщина: Грошич, Матраї, Шипош, Шароши, Бжик, Котас, Шандор, Гереч, Альберт, Тіхи, Феньєвеші.

СРСР: Яшин, Кесарєв, Масльонкін, Б. Кузнєцов, Войнов, Нетто(к), Метревелі, Ісаєв, В.Іванов, Бубукін, Месхі.

1 жовтня 1958, Париж. Франція – Греція 7: 1 (Копа 23', Фонтен 25', 85', Сізовські 29', 88', Вінсен 61', 87' – Іфантіс 48').

3 грудня 1958, Афіни. Греція – Франція 1: 1 (Марше 85' (автогол). – Бруе 48').

2 листопада 1958, Бухарест. Румунія – Туреччина 3: 0 (Оайде 62', Костантину 77', Данулеску 81').

26 квітня 1959, Стамбул. Туреччина – Румунія 2: 0 (Кючюкандоньядіс 13' пен., 54').

20 травня 1959, Осло. Норвегія – Австрія 0: 1 (Хоф 32').

23 вересня 1959, Відень. Австрія – Норвегія 5: 2 (Хоф 2', 25' пен., Немец 21', 73', Скерлан 60' – Едегорд 19', 35').

31 травня 1959, Белград. Югославія – Болгарія 2: 0 (Галіч 1', Тасіч 87').

25 жовтня 1959, Софія. Болгарія – Югославія 1: 1 (Дієв 55' – Муїч 57').

21 червня 1959, Берлін. ГДР – Португалія 0: 2 (Мататеу 12', Колуна 67').

28 червня 1959, Порту. Португалія – ГДР 3: 2 (Колуна 45', 62', Кавем 68' – Фогт 77', Коле 72').

28 червня 1959, Хожув. Польща–Іспанія 2: 4 (Поль 34', Брихший 62' – Суарес Мірамонтес 40', 52', ді Стефано 41', 56').

14 жовтня 1959, Мадрид. Іспанія – Польща 3: 0 (ді Стефано 30', Хенсана 69', Хенто 85').

23 вересня 1959, Копенгаген. Данія – Чехословаччина 2: 2 (Педерсен 17', Хансен 19' – Хитань 29', Долинський 42').

18 жовтня 1959, Брно. Чехословаччина – Данія 5: 1 (Бубернік 39', 56', Шерер 47', 86', Долинський 63' – Крамер 33').

Чвертьфінал. В історію входять Франко й Фонтен

Матчі чвертьфіналу почалися із зустрічі Франція – Австрія, яка припала на грудень 1959 року. У цьому матчі на Парк-Де-Пренс у Парижі увійшов в історію чемпіонатів Європи нападник господарів Жуст Фонтен.

Яскрава зірка марокканця за походженням Фонтена горіла недовгих 10 років – з 1952 по 1962 роки. Перейшовши з «Маррокеш» у французьку «Ніццу» в 1956-му, Фонтен одразу ж привів команду до чемпіонства у Франції. Наступні шість сезонів він провів в «Реймсі», забивши в 155 матчах 121 гол і відсвяткувавши з командою три чемпіонські титули. За збірну Франції Фонтен зіграв небагато – усього 21 матч, однак зумів забити в них 30 м'ячів (!). Він дотепер є єдиним європейцем, який у першому матчі за збірну зробив хет-трик (відбір до Чемпіонату світу 1954 року, матч проти Люксембурга – 8: 0). Також неперевершеним (і чи напевно колись досяжним) є його рекорд результативності в одному фінальному турнірі – 13 м'ячів на Чемпіонаті світу 1958 року. В історії ж чемпіонатів Європи його досягнення менш видатне, але так само вагоме: він став першим автором хет-трику в офіційних матчах європейських першостей.

Варто відзначити, що навіть перемога з рахунком 5: 2 не гарантувала французам впевненої перемоги за результатами двох зустрічей. Аж до початку 1960-х багато фахівців уважали Відень центром європейського футболу. Справа в тому, що британці, які жили у Відні, забезпечили ранній і досить відчутний імпульс розвитку футболу в країні, а перший офіційний матч збірна Австрії провела ще у 1902-му – раніше, наприклад, від французів, не говорячи вже про «молоді» футбольні країни типу Югославії або Чехословаччини. Розквітом австрійської збірної був період між війнами, однак покоління Ернста Оцвірка та Герхарда Ханаппі переграли міг далеко не кожний. Проте у грі на віденському стадіоні «Пратер» рівна гра тривала хвилини до 70-ї, а потім французи «дожали» господарів. У підсумку за дві зустрічі їм удалося забити у ворота австрійської команди дев'ять м'ячів.

Зовсім передбачувані югослави виявилися сильнішими за португальців – ера великої «Бенфіки» і грізного Эйсебио ще не настала. Особливо дісталось Португалії в гостях, де на переповненому стадіоні молода й амбіційна команда югославів розбила команду Жозе-Марії Антунеша дощенту. У другому таймі вболівальники стадіону «Югославської народної армії», вітаючи футболістів, усі 45 хвилин провели стоячи. А після фінального свистка вдячні глядачі на руках віднесли до роздягальні Мілана Галіча, Боривоє Костіча й Драгослава Шекулараца. Важливо відзначити, що в той день була забута споконвічна клубна ворожнеча, настільки характерна для балканських країн – адже Шекуларац і Костіч грали за «Црвену звезду», а Галіч – за «Партизан».

Загальна перемога чехословаків над румунами теж виявилася досить вражаючою й показовою. Після гри в Бухаресті, де місцева дружина пропустила два м'ячі і не спромоглася на жоден у відповідь, зустріч на полі Чехословаччини перетворилася в пусту формальність. Однак у Братиславі чехословаки відіграли так, немов їм потрібно було відіграватися. У підсумку вже до 17-ї хвилини рахунок у матчі був 3: 0 на користь господарів. Решта часу гри відбувалося перекочування м'яча. На трибунах стадіону «Слован» був помічений тренер радянської збірні Гаврило Качалін (його знову повернули на колишню посаду). Залишається тільки здогадуватися, яким чином «амністований» Гаврило Дмитрович здогадався, що суперником СРСР у півфіналі буде саме збірна Чехословаччини?

У чехословаків теж не обійшлося без друзів-суперників, що спільно кували перемоги для своєї збірної. З п'яти голів Чехословаччини у ворота румунської збірної чотири забили два гравці – Титус Бубернік і Властиміл Бубнік. У футболістів були схожі не лише прізвища, але

й назви клубів: один виступав у команді «Чрвена гвезда» із Братислави, а інший – в команді «Руда гвезда» із Брно.

А що ж радянська команда, питаєте ви, адже їй сліпий жереб дав шанс помірятися силами у чвертьфіналі з найсильнішою, напевно, на той момент збіркою Старого Світу – командою Іспанії. Як це трапиться ще не раз, на гру й результати команди СРСР вплинули не стільки спортивні, скільки політичні фактори.

Поза всякими сумнівами, чвертьфінальна пара СРСР–Іспанія була центральною. До всього іншого, Іспанія сприймалася громадянами СРСР із симпатією. Адже з 1930-х рр. на території Радянського Союзу проживало досить багато іспанців, гнаних зі своєї країни жахом громадянської війни. Деякі з «біженців» стали знаменитими футболістами – Хуан Усаторре, Немесіо Посуелло й захисник московського «Торпедо» Аугустін Гомес. З іспанцями радянські футболісти познайомилися ще в червні 1937 р., коли в столицю приїхала команда басків.

Початкові етапи підготовки до матчів Кубка європейських націй також не ознаменувалися чимось аж надто надзвичайним. Ще до кінця 1959 року Федерації футболу СРСР і Іспанії домовилися про те, що чвертьфінальні зустрічі Кубка Європи між збірними цих країн відбудуться 29 травня 1960 року в Москві й 9 червня в Мадриді. За десять днів до першого матчу іспанці офіційним листом повідомили, що їхня делегація у складі 32 осіб прибуває до Москви 26 травня. Тренер іспанської збірної Еленіо Еррера прилітав у Москву 19 травня. Він оглянув номери готелю «Метрополь», де повинні були жити іспанці, побував на ресторанній кухні й навіть провів бесіду з кухарями, а ввечері став свідком розгрому (7: 1), учиненого радянською командою в товариському матчі полякам.

Говорять, довідавшись про настільки великий рахунок, Франко зажадав від тренерів збірної Іспанії гарантії виграшу в команди СРСР. Разом з тим, багато інформаційних агентств поширили повідомлення, у яких стверджувалося, що уряд Іспанії прийняв рішення заборонити своїй команді, що перемогла в 1/8 фіналу Польщу (4: 2 і 3: 0), зустрічатися з радянською збіркою не зі спортивних, а саме з політичних міркувань. Мов, сам диктатор Франсиско Франко заборонив іспанським футболістам «ступати на землю, уражену комуністичною чумою».

Федерація футболу Іспанії не підтверджувала й не спростовувала цю інформацію аж до 25 травня, коли через УЄФА повідомила, що збірна Іспанії на гру в Москву не приїде. Футболісти разом з Еррерою до останнього моменту сподівалися на диво. Вони перебували в аеропорті в той момент, коли президент іспанської Федерації футболу Альфонсо де-ла-Фуенте, який добився аудієнції у Франко, саме зустрічався з каудільо. Із президентського палацу подзвонили на аеродром і підтвердили: «Ні».

Слід віддати належне, Франко погодився на зустріч команд, але винятково на нейтральному полі. Розуміючи всю дурість сказаного, до радянської сторони де-ла-Фуенте з такою пропозицією навіть не став звертатися.

Зрозуміло, Країна Рад виступила з відповідною заявою, у якій, зокрема, говорилося: «Федерація футболу СРСР глибоко обурена грубим втручанням франкістської влади, що зірвала зустріч іспанських і радянських футболістів. Фашист Франко і його поплічники давно відомі своєю ворожістю до дружніх контактів, вони не в перший раз зривають зустрічі, що організовані міжнародними спортивними федераціями.

Акт сваволі й насильства, вчинений відносно іспанських футболістів, які бажали провести гру з командою СРСР, свідчить про те, що фашистський диктатор Іспанії зневажає принципи міжнародного олімпійського руху й міжнародних спортивних федерацій. Корячись волі своїх господарів – імперіалістів США, він намагається внести в спорт елементи «холодної війни».

Такого от роду заяви в той час використовувалися в ході спілкування між країнами й навіть футбольними федераціями. Використав штучно створену у футболі ситуацію й тодішній лідер СРСР Микита Хрущов. 28 травня 1960 року у виступі на Всесоюзній нараді передовиків

змагання бригад і ударників комуністичної праці він заявив: «І в великому, і в малому Франко плазує перед своїми господарями. Увесь світ сміється зараз над його останнім спортивним трюком. Це він з позиції правого захисника американського престижу забив гол у свої ворота, заборонивши іспанським футболістам зустріч з радянською командою».

Складно, зрозуміло, впевнено сказати, чим завершився б радянсько-іспанський чвертьфінал. Іспанці, як уже було сказано, були фаворитами Кубка Європи. На той момент мадридський «Реал» царював у Кубку європейських чемпіонів, за збірну виступали кілька футболістів, імена яких із придигом вимовлялися в Європі. Досить назвати Альфредо ді Стефано й Франсіско Хенто з «Реала», а також барселонців Луїса Суареса й Енріке Хенсана, щоб зрозуміти, про що йде мова.

Наприкінці травня 1960 року у Франкфурті-на-Майні відбулося позачергове засідання Організаційної комісії Кубка Європи, яка прийняла рішення виключити з розіграшу збірну Іспанії «як команду, що не з'явилася на поле в призначений календарем термін для зустрічі зі збірною СРСР». Іспанців оштрафували на 31 500 швейцарських франків, дискваліфікували й зобов'язали виплатити радянській стороні компенсацію за збитки по організації першого матчу. Але ж Європа так чекала протистояння великого Яшина й великого Ді Стефано...

На засіданні виконкому також була названа країна-організатор фінального турніру. Це була Франція. Відзначимо, що ще на початку весни 1960 року першою в цьому списку значилася саме Іспанія, але після того конфузу, який трапився, звісно, шансів в «країни-відмовниці» не було. Ще одним кандидатом була Австрія. Але оскільки її збірна в півфінал не пробилася, одноголосно затвердили Францію.

Усі матчі чвертьфіналу

1/4 фіналу

СРСР–Іспанія + / –.

Збірна Іспанії відмовилася відіграти зі СРСР з політичних причин. Їй була зарахована технічна поразка в обох зустрічах з рахунком 0: 3.

13 грудня 1959, Коломб. Франція – Австрія 5: 2 (Фонтен 6', 18', 70', Вінсен 38', 82' – Хорак 40', Піхлер 65').

27 березня 1960, Відень. Австрія – Франція 2: 4 (Нємец 26', Пробст 64' – Марсель 46', Раї 59', Етт 77', Копа 83' – пен.).

8 травня 1960, Оейраш. Португалія – Югославія 2: 1 (Сантана 30', Мататеу 38' – Костіч 81').

22 травня 1960, Белград. Югославія – Португалія 5: 1 (Шекуларац 8', Чебінац 45', Костіч 50', 88', Галіч 38' – Кавем 29').

22 травня 1960, Бухарест. Румунія – Чехословаччина 0: 2 (Масопуст 8', Бубнік 45').

29 травня 1960, Братислава. Чехословаччина – Румунія 3: 0 (Бубернік 1', 15', Бубнік 18').

Фінальний турнір. Росіянам – овація, французам – обструкція

Так і не померявшись силами з іспанцями, збірна СРСР вирушила до Франції, як вважало спортивне й партійне керівництво країни, за перемогою. Будь-який результат для команди із Країни Рад, крім золотих медалей, заздалегідь був охарактеризований як поразка. Хоча сам фінальний турнір використовувався ідеологами ленінізму як показовий – серед чотирьох фіналістів були одразу три країни соціалістичного табору!

До речі, Франція одержала право проводити Євро-60 винятково як півфіналіст турніру. Від початку мова йшла про фінальний турнір в Іспанії або Австрії. Але після демаршу іспанців і поразки австріяків від тих-таки французів, вибір у Європейського союзу був невеликий: або Франція, або проводити розіграш у країнах «залізної завіси». УЄФА зробила гарний хід, нагадавши, що Кубок європейських націй багатьом зобов'язаний батькові й синові Делоне, тому фінал ну просто зобов'язаний пройти на французькій землі. Тим самим чиновники обійшли передбачену регламентом процедуру жеребкування країни-господарки фінальної частини першості, яка використовувалася надалі.

Уже по прибуттю у Францію збірна СРСР зазнала несподіваної втрати – перед самим півфінальним матчем у лікарню із приступом апендициту був відправлений правий захисник Володимир Кесарев. Уявіть, траплялося з нашими футболістами й таке. Він був негайно прооперований, а на позицію, що оголилася, довелося брати дебютанта збірної – тбілісця Гіві Чохелі.

Як відзначали коментатори, марсельський стадіон «Велодром» у середині минулого століття був одним із найбільших у Європі. За логікою, на таких полях фізично сильна й атлетична команда завжди має перевагу над технічно оснащеною, але менш витривалою. Очевидці стверджують, що чехословацька команда була сильніше й у тактичному плані й, особливо, в індивідуальній майстерності. Радянські ж футболісти просто зім'яли чеський півзахист разом з обороною.

Матч почався на високих швидкостях: невикористаний вихід один на один з воротарем збірної Чехословаччини Шройфом Валентина Іванова вже за хвилину змінився розпачливим стрибком Лева Яшина в ноги Тітусу Буберніку, готовому вразити ворота радянської збірної.

До кінця першої напівгодини гри стали вимальовуватися головні ігрові мотиви обох команд: пресинг гравців збірні СРСР зі швидким переходом в атаку втрьох-учотирьох і довгі, академічні розіграші у виконанні чехословаків. Що характерно, до ударів як по одних, так і по інших воротах справа якийсь час не доходила. А потім, на 35-й хвилині, відбувся епізод, що приніс, як виявилося в підсумку, радянським футболістам перемогу. Це той самий найактивніший в обох командах Валентин Іванов увірвався в штрафну, обігрався в «стіночку» з Понедельніком, і невідпорно пробив у кут воріт.

Після матчу авторитетна французька газета «Л'Екіп» так відгукнулася про гру Валентина Іванова: «Він був душею команди, показавши не лише міжнародний клас, але й задатки лідера, який може вплинути на результат двообою».

Журналісти в цьому випадку не перебільшили, оскільки другий тайм збірна Чехословаччини почала набагато активніше й жвавіше: поблизу штрафної радянської команди «пожежа» змінювалася розгубленістю, і лише відмінна реакція Лева Яшина вберегла ворота команди СРСР від пропущеного гола, а можливо, і декількох. І отут слово знову взяв Валентин Іванов – він протяг м'яча півполя, на прямій легко обігнавши вже знаменитого, але ще не «кращого гравця Європи» Йозефа Масопуста, виманив на себе Шройфа, обіграв його й потужно пробив лівою крізь мішанину ніг захисників, які вже набігли у воротарський майданчик.

Пропущений гол трохи охолодив чехословаків, чим не забарилися скористатися радянські футболісти. Віктор Понедельнік дотепно розіграв комбінацію з Валентином Бубукіним і вразив ціль практично з кута воротарського маданчика. Але й на цьому негаразди сильної чехословацької дружини не закінчилися. За двадцять хвилин до кінця матчу підопічні Рудольфа Витлачила одержали можливість скоротити рахунок – це спартаківський захисник Олександр Масльонкін порушив правила у своєму штрафному проти Буберніка й заробив пенальті.

Йозеф Войта, памятаючи про феноменальну здатність Яшина до стрибка з місця, пробив дуже сильно і якнайдалі від центру воріт. Як результат – м'яч пройшов повз стійку, а перший півфінал (французи з югославами зустрічалися того ж дня у Парижі двома годинником пізніше) закінчився сухою й великою поразкою Чехословаччини. І хоча радянська команда виглядала дещо краще, слід визнати, що такого розгрому в той вечір чехи зі словаками не заслуговували.

Слід відзначити, що захоплені французи, які повибігали на поле «Велодрому» після фінального свистка, головним кумиром гри визнали не автора двох м'ячів Іванова, а Лева Яшина. Після декількох хвилин хитання на руках, уболівальники буквально віднесли його в роздягальню збірної СРСР.

У другому півфінальному матчі явними фаворитами були французи: по-перше, вони досить упевнено пройшли відбірковий раунд, розгромивши «під горіх» австрійців і наколотивши цілих сім м'ячів грекам, а по-друге, «триколірні» грали в домашніх стінах.

Водночас у складі господарів фінального турніру одночасно вибули ключові гравці, які відмінно зарекомендували себе на Чемпіонаті світу в Швеції – Раймон Копа, Жюст Фонтен і Роже Пьянтоні. Саме з їхньою відсутністю аналітики пов'язують справжню турнірну трагедію, в якій постраждали самі господарі фінального турніру.

Французи зненацька пропустили першими – це Мілан Галіч із 25 метрів скористався неуважністю воротаря Жоржа Ламія й закинув м'яч тому «за комір». Гол з подібної дистанції в ті роки вважався рідкістю – м'ячі були далеко не такими легкими й летючими, як сьогодні. Але не пройшло й хвилини, як французи відновили «статус кво» – відзначився лівий крайній збірної Франції Жан Венсан, – а до кінця першого тайму й вийшли вперед. Це Франсуа Етт потужним ударом реалізував точний пас від Мар'яна Віснескі.

На початку другої половини гри третій гол французів забив Віснескі, який вдало замкнув простріл Венсана. Здавалося, доля зустрічі вирішена, однак захисник югославів Анте Жанетіч, який підключився до атаки, обвів трьох гравців і скоротив рахунок до мінімуму. Французи не залишилися в боргу: дубль на свій рахунок записав Етт.

Цей останній для французів, але далеко не останній у матчі, гол багато сучасників називали «мовчанням на користь господарів». Справа в тому, що в момент передачі на Етта, лайнсмен підняв прапорець. Югослави, помітивши це, зупинилися, однак головний рефері бельгієць Гранден свистка не дав. Етт розстрілював воротаря югославів, які поглядали то на бокового, то на головного суддю, не розуміючи, як поводитися.

Французи, повівши на 62-й хвилині з перевагою у два м'ячі, почали, що називається, «сушити гру». Югослави ж, отямившись від несправедливості суддівства, провели просто феноменальну п'ятихвилинку, протягом якої забили три м'ячі. Варто зізнатися, що цей феєрверк голів був би неможливий без часом невпевненої, а місцями просто потворної гри воротаря Ламія. Якщо в перших двох епізодах він просто не виручив, то останній, і як виявилося вирішальний м'яч – цілком на його совісті. Костіч завдав удару метрів з 20, Ламія м'яч зафіксував у руках, а потім просто упустив його на ногу Єрковичу, який набігав просто за інерцією. Югослав навіть не бив по воротах, він просто дивився, як м'яч вкочується під штангу. До кінця матчу французи так і не оправивися від шоку, а югослави продовжували контролювати й м'яч, і сценарій гри.

Світові інформагентства розтиражували апофеоз цього протистояння світлиною, на якій відбитий невтримний плач воротаря французів. Але, як кажуть, Париж сльозам не вірить, і збірна Франції, яка вважалася одним з головних фаворитів турніру, поїхала грати за третє місце в Марсель.

Підсумковий рахунок 5: 4 дотепер є рекордом результативності фінальних стадій чемпіонатів Європи. Він належить до тієї категорії рекордів, які навряд чи колись будуть побиті, оскільки епоха «романтичного футболу», а з нею й великі рахунки футбольних матчів, канули в Лету.

Програш французів підкосив і без того не дуже вражаючу фінансову сторону Кубка європейських націй. Хоч би це дивно звучало, але із глядацької й з організаторської точки зору фінальний турнір першого ЄВРО взагалі вийшов провальним. Якщо на півфінали на «Велодромі» і «Парк Де Пренс» збиралося по 25–26 тисяч глядачів, то фінал зміг похвалитися лише менш ніж 18 тисячами заповнених місць, а матч за третє місце за участю французів зібрав на трибуни взагалі жалюгідні 9400 глядачів.

Гарячі мешканці півдня, які зібралися 9 червня 1960 року на трибунах марсельського «Велодрому», аж ніяк не підтримували свою команду. Як тільки м'яч попадав до французів, усі дев'ять тисяч їхніх уболівальників починали несамовито свистіти, висловлюючи тим самим обурення грою своїх кумирів. Та й кумирами Етт і компанія бути одразу перестали – після спокійної перемоги збірної Чехословаччини над деморалізованими французами, уболівальники господарів вітали бронзових призерів першого Кубка Європи оплесками. Сказати щось видатне про саму гру важко: господарі турніру весь матч тільки й чекали, коли ж він закінчиться, а чехи зі словаками приєдналися до них після першого ж забитого м'яча на 58 хвилині.

Фінальний матч на «Парк Де Пренс», як ми вже зазначили, пройшов при напівпорожніх трибунах. Зіграло тут свою роль і розчарування французької публіки, яка ще не відійшла від драматичної розв'язки півфінальної зустрічі за участі своїх улюбленців, і дрібний дощ, що почався із самого ранку та поливав стадіон увесь день 10 червня. День, як виявилось пізніше, історичної перемоги радянського футболу. До того ж не варто забувати, що Кубок Європи проводився вперше, і уболівальники ставилися до даного змагання досить скептично.

Неприємна погода зіпсувала настрій не лише уболівальникам, але й самим гравцям. Більше півстоліття тому не було ані критих стадіонів, ані сучасних дренажних систем. А тому команди вийшли на важезний промоклий газон, на якому було вкрай складно показати іскрометний і швидкий футбол.

На додачу югослави вирішили чи то налякати, чи то зламати атакуючу трійцю збірної СРСР – за перші півгодини арбітр зафіксував 14 порушень правил з їхнього боку. Найбільше діставалося вибуховому форварду Віктору Понедельніку – його нещадно бив по ногах Йован Міладінович, за що наприкінці першого тайму одержав жовту картку. Подібне покарання піввіку назад було нечуваною рідкістю й використовувалося при випадках відвертого хуліганства.

Але не варто думати, що югославська команда вийшла просто «косити» олімпійських чемпіонів, не маючи серйозних аргументів у спортивній боротьбі. Атакуюче тріо Єркович – Галіч – Костіч раз по раз турбувало захист збірної СРСР, змушуючи працювати на повну як захисників, так і Яшина. Саме югослави були ближчими до того, аби відкрити рахунок: спочатку на 17-й хвилині Лев Яшин лише кінчиками пальців дістав м'яч із «дев'ятки» після сильного удару Галіча, а потім наш воротар витягнув у нижньому куті м'яч після небезпечного удару зі штрафного у виконанні Костіча.

Радянські футболісти вперше створили гострий епізод наприкінці напівгодини гри – це Валентин Іванов чудовою передачею вивів до воріт Понедельніку, однак той став зміщуватися до лицьової лінії, оббігаючи воротаря. Югославський голкіпер Благє Відінич у цьому епізоді зіграв як справжній захисник, покинувши штрафну й вибивши м'яча в аут у підкаті.

Перший тайм котився до закономірної нічиєї, аж тут, як грім серед ясного неба, трапився «гол у роздягальню» від збірної Югославії. Призвела до узяття воріт Яшина ціла вервечка неузгодженостей і помилок. Спочатку Масльонкін на фланзі програв забіг Єрковичу, який від кутового прапорця прострілив у центр, практично не цілячись. Яшин, який завжди впевненіше počував себе на лінії, ніж на виходах, на м'яч не пішов, а капітан збірної Ігор Нетто хоч і випередив настирного Галіча, але вибив м'яча відверто неоковирно. У результаті від стегна Нетто м'яч відскочив у голову Галічу, а від тієї – у незахищений ближній кут. Оскільки все це відбулося буквально в 4 метрах від воріт, жоден воротар зреагувати б просто не встиг. От і Леву Яшину залишилося лише спостерігати, як м'яч опускається в сітку.

Уже не знаю, які слова звучали в роздягальні збірної СРСР у перерві, але на другий тайм футболісти Країни Рад вийшли як на «останній і рішучий бій». Югослави опинилися притиснутими до власних воріт і, не витримавши натиску, досить швидко пропустили гол. Валентин Бубукін підібрав м'яча у районі центрального кола, наблизився до штрафної суперника й потужно пробив метрів з 25-ти. Удар прийшовся точно у воротаря Відініча, однак зафіксувати мокрий м'яч останньому не вдалося, а першим на добиванні опинився Слава Метревели, який другої спроби голкіперу не залишив.

Радянські футболісти, натхнені успіхом, уже не випускали ініціативи з рук. До кінця основного часу збірна СРСР мала для узяття воріт два відмінні моменти, але жодним так і не скористалася. У першому випадку непогано підключитися до атаки вдалося лівому захисникові Анатолію Крутікову – його навів, що перетворився в складний удар, з величезними зусиллями парирував Відініч. А за три хвилини до кінця основного часу незбагненим чином по порожніх воротах із чотирьох метрів промахнувся герой півфіналу Іванов.

Нагадаю, що згідно із правилами тих років, у випадку, якщо в кубковому протистоянні фіксувалася нічия, призначався додатковий час. Якщо ж за додаткових півгодини переможця виявити не вдавалося, команди відправлялися готуватися до перегравання. Про футбольну лотерею у вигляді післяматчевих пенальті тоді ще не чули.

Обидві команди вже після основного часу були настільки виснажені боротьбою, мокрим полем і розчавлені відповідальністю, що додатковий час став скоріше тривалим очікуванням можливості сісти й відпочити, ніж низкою небезпечних моментів. Проте радянській команді вдалося одна-єдина атака, яка й принесла їй золоті медалі. На 113-й хвилині двоцильний Месхі прорвався лівим флангом зі своєї половини поля, обійшовши по ходу двох суперників, і видав ідеальну по точності передачу в штрафну, де Понедельнік, звільнившись від опіки захисників, пробив чолом у протихід воротареві. Югославські захисники настільки втомилися, що навіть не намагалися перешкодити цьому удару.

Незабаром англійський рефері Артур Елліс підняв руки догори й тим самим просигналізував: переможцем першого розіграшу Кубка Європи стала збірна СРСР. І радянські футболісти, і югославські падали на промокле поле «Парк Де Пренс» і плакали: хто від радості, хто від гіркоти розчарування.

А вже за п'ятнадцять хвилин переможці передавали один одному новенький трофей – той самий срібний кубок майстра Шабійона, який був названий на честь Анрі Делоне. Зробивши коло пошани уздовж трибун, радянські гравці пішли в роздягальні під овації нечисленної публіки, яка змогла дочекатися під дощем розв'язки цього драматичного матчу.

Паризька газета «Л'Екіп» так писала про фінальну гру: «Публіку з перших хвилин захопив азарт і гостра напружена боротьба, від якої було важко відірвати око і яка викликала величезне щиросердечне хвилювання й напругу. Для всіх стало очевидним, що так і повинне бути у фінальному матчі на Кубок Європи. Росіяни і югослави виконали свій спортивний обов'язок – віддали всі сили заради перемоги. Вони грали по-справжньому із самого початку».

Звичайно, завоювавши Кубок Анрі Делоне й привізши його до Москви, футболісти й тренери збірної СРСР не могли й здогадуватися, що цей успіх стане останнім на довгі роки.

Взявши участь практично у всіх наступних фінальних турнірах, крім одного, команди СРСР / СНД / Росії ще тричі завоюють срібло, але жодного разу так і не триматимуть більше в руках головний європейський футбольний трофей. Що ж до української команди, то єдине її Євро буде домашнім і відзначиться єдиною перемогою.

Усі ігри фінальної частини

6 липня 1960, Марсель. 25 184 глядачів. **Півфінал.** Чехословаччина – СРСР 0: 3 (Іванов, 35', 58', Понедельнік 64').

Арбітр – Чезаре Йонні (Італія).

Чехословаччина – Шройф, Шафранек, Поплухар, Новак, Бубернік, Масопуст, Войта, Бубнік, Квашняк, Моравчик, Долинський. Тренер – Р. Витлачил.

СРСР – Яшин, Чохелі, Масльонкін, Крутіков, Войнов, Нетто (к), Метревелі, Іванов, Понедельнік, Бубукін, Месхі. Тренер – Г. Качалін.

6 липня 1960, Париж. 26 370 глядачів. **Півфінал.** Франція – Югославія 4:5 (Венсан 12', Етт 43', 62', Вісньєскі 53' – Галіч 11', Жанетич 55', Кнез 75', Єркович 78', 79').

Арбітр – Гастон Гранден (Бельгія).

Югославія – Шошкіч, Дуркович, Юсуфі, Жанетич, Зебец, Перушич, Кнез, Єркович, Галіч, Шекуларац, Костіч. Тренерська комісія – Л. Ловріч, Д. Ніколіч, О. Тирнанич.

Франція – Ламія, Вендлінг, Ербен, Родзік, Марсель, Феррьє, Отт, Мюллер, Вісньєскі, Стівенар, Венсан. Тренер – А. Батте.

9 липня 1960, Марсель. 9 438 глядачів. **Матч за 3 місце.** Чехословаччина – Франція 2: 0 (Бубнік 58', Павлович 88').

Арбітр – Чезаре Йонні (Італія).

Чехословаччина – Шройф, Шафранек, Поплухар, Новак, Бубернік, Масопуст, Павлович, Войта, Мольнар, Бубнік, Долинський. Тренер – Р. Витлачил.

Франція – Теяндье, Родзік, Жонке, Шорда, Марсель, Сьятка, Етт, Дуї, Вісньєскі, Стівенар, Венсан. Тренер – А. Батте.

10 липня 1960, Париж. 17 966 глядачів. **Фінал.** СРСР – Югославія 2: 1 (доп. час) (Метревелі 49', Понедельнік 113' – Галіч 43').

Арбітр – Артур Едвард Елліс (Англія).

СРСР – Яшин, Чохелі, Масльонкін, Крутіков, Войнов, Нетто (к), Метревелі, Вал. Іванов, Понедельнік, Бубукін, Месхі. Тренер – Г. Качалін.

Югославія – Відінич, Дуркович, Юсуфі, Жанетич, Міладінович, Перушич, Шекуларац, Єркович, Галіч, Матуш, Костіч. Тренерська комісія – Л. Ловріч, Д. Ніколіч, А. Тирнанич.

Заявки команд-призерів фінального турніру

Збірна СРСР

Воротарі:

Лев Яшин 22.10.1929 «Динамо» (Москва).

Володимир Маслаченко 05.03.1936 «Локомотив» (Москва).

Захисники:

Володимир Кесарев 26.02.1930 «Динамо» (Москва).

Анатолій Масльонкін 29.06.1930 «Спартак» (Москва).

Гіві Чохелі 27.06.1937 «Динамо» (Тбілісі).

Анатолій Крутіков 21.09.1933 «Спартак» (Москва).

Півзахисники:

Віктор Царьов 02.06.1931 «Динамо» (Москва).

Юрій Войнов 29.11.1931 «Динамо» (Київ).

Ігор Нетто 09.01.1930 «Спартак» (Москва).

Нападники:

Слава Метревелі 30.05.1936 «Торпедо» (Москва).

Віктор Понедельнік 22.05.1937 «СКА» (Ростов).

Валентин Іванов 19.11.1934 «Торпедо» (Москва).

Валентин Бубукін 23.04.1933 «Локомотив» (Москва).

Михайло Месхі 12.01.1937 «Динамо» (Тбілісі).

Герман Апухтін 12.06.1936 «ЦСКА» (Москва).

Заур Калоев 24.03.1931 «Динамо» (Тбілісі).

Юрій Ковальов 06.02.1934 «Динамо» (Київ).

Тренер:

Гавриїл Качалін 04.01.1911.

Збірна Югославії

Воротарі:

Мілутін Шошкіч 31.12.1937 «Партизан» (Белград).

Благе Відінич 11.06.1934 «Раднички» (Белград).

Захисники:

Владімір Дурковіч 06.11.1937 «Црвена звезда» (Белград).

Фахрудин Юсуфі 08.12.1939 «Партизан» (Белград).

Пекуче Ніколіч 16.10.1936 «Войводина» (Новини Сад).

Антови Жанетич 18.11.1936 «Хайдук» (Сплит).

Півзахисники:

Йован Міладінович 30.01.1939 «Црвена звезда» (Белград).

Бранко Зебец 17.05.1929 «Црвена звезда» (Белград).

Желько Перушич 23.03.1936 «Динамо» (Загреб).

Доброслав Крстич 05.02.1932 «Войводина» (Новини Сад).

Томіслав Кнез 05.06.1935 «Борац» (Лазня Лука).

Драгослав Шекуларац 30.11.1937 «Црвена звезда» (Белград).

Нападники:

Боривоє Костіч 14.06.1930 «Црвена звезда» (Белград).

Мілан Галіч 08.03.1938 «Партизан» (Белград).

Дражен Єркович 06.08.1936 «Динамо» (Загреб).

Желько Матуш 09.08.1935 «Динамо» (Загреб).
Мухамед Муйіч 25.04.1933 «Вележ» (Мостар).
Андрія Анкович 16.07.1938 «Хайдук» (Сплит).
Звездан Чебинац 08.12.1939 «Партизан» (Белград).
Томислав Црнкович 17.06.1929 «Динамо» (Загреб).
Тренерська комісія:
Любомир Ловріч 28.05.1920.
Драгомир Ніколіч 1921.
Олександр Тирнанич 15.07.1911.

Збірна Чехословаччини

Воротарі:

Віліам Шройф 02.08.1931 «Слован» (Братислава).
Юстин Яворек 14.09.1936 «Червена гвезда» (Братислава).

Захисники:

Франтішек Шафранек 02.01.1931 «Дукла» (Прага).
Ладіслав Новак 05.12.1931 «Дукла» (Прага).
Іржи Тихі 06.12.1933 «Червена гвезда» (Братислава).
Ян Поплухар 12.09.1935 «Слован» (Братислава).

Півзахисники:

Тітус Бубернік 12.10.1933 «Червена гвезда» (Братислава).
Сватоплук Плускал 28.10.1930 «Дукла» (Прага).
Йозеф Масопуст 09.12.1931 «Дукла» (Прага).
Антон Моравчик 03.06.1931 «Слован» (Братислава).

Нападники:

Ладіслав Павлович 08.04.1926 «Татран» (Прешов).
Йозеф Войта 19.04.1935 «Спартак-Соколово» (Прага).
Йозеф Ваценовскі 09.07.1937 «Дукла» (Прага).
Андрій Квашняк 19.05.1936 «Спартак-Соколово» (Прага).
Властиміл Бубнік 18.03.1931 «Руда Гвезда» (Брно).
Павол Мольнар 13.02.1936 «Слован» (Братислава).
Мілан Долинський 14.07.1935 «Червена гвезда» (Братислава).

Тренер:

Рудольф Витлачил 09.02.1912.

Збірна Франції

Воротарі:

Жорж Ламія 14.03.1933 «Олімпік Г. К.» (Ніцца).
Франсуа Реметтер 08.08.1928 «ФК Лімож» (Лімож).
Жан Тайандьє 22.01.1938 «Расінг» (Лан).

Захисники:

Бруно Родзік 29.05.1935 «Черід» (Реймс).
Андре Шорда 27.02.1938 «Олімпік Г. К.» (Ніцца).
Жан Вендлінг 29.04.1934 «Черід» (Реймс).
Раймон Кельбель 31.01.1932 «ФК Лімож» (Лімож).
Робер Ербен 30.03.1939 «АС Сент-Етьєн» (Сент-Етьєн).
Рене Феррьє 07.12.1936 «АС Сент-Етьєн» (Сент-Етьєн).

Півзахисники:

Жан-Жак Марсель 13.06.1931 «Спортінг» (Тулон).

Робер Сіатка 20.06.1934 «Черід» (Реймс).

Робер Жонке 03.05.1935 «Черід» (Реймс).

Люсьєн Мюллер 03.09.1934 «Черід» (Реймс).

П'єр Грійє 21.03.1932 «Расинг» (Лан).

Мішель Стівенар 21.09.1937 «Расинг» (Лан).

Нападаючі:

Раймон Копа (Копашевські). 13.10.1931 «Черід» (Реймс).

Жан Венсан 29.11.1930 «Черід» (Реймс).

Івон Дуї 16.05.1935 «Атлетик» (Гавр).

Роже П'янтоні 26.12.1931 «Черід» (Реймс).

Поль Соваж 17.03.1939 «ФК Лімож» (Лімож).

Франсуа Етт 21.02.1938 «Расинг» (Лан).

Мар'ян Вісньєскі 01.02.1937 «Расинг» (Лан)

Тренер:

Альбер Батте 02.07.1919.

У відбірному турнірі

Проведено – 24 матчі.

Забито 91 гол (у середньому – 3,79 за матч).

Усього глядачів – 1 018 192 (у середньому – 42 425).

Кращі бомбардири турніру: Т. Бубернік (Чехословаччина), Ж. Фонтен (Франція) – по 5 голів.

Автоголи – 1

Пенальті – 6.

«Хет-Трики» – 1. Ж. Фонтен (Франція).

Вилучення – 2.

У фінальному турнірі

Проведено – 4 матчі.

Забито 17 голів (у середньому – 4,25 за матч).

Усього глядачів – 78 958 (у середньому – 19 739).

Кращі бомбардири фінального турніру – В. Іванов, В. Понедельнік (обоє – СРСР), М. Галіч, Д. Єркович (обоє – Югославія), Ф. Етт (Франція) – по 2 гола.

Пенальті – 1.

Самий віковий гравець фінального турніру – Л. Павлович (Чехословаччина, нападник) – 34 роки 92 дні.

Наймолодший гравець фінального турніру – Ф. Юсуфі (Югославія, захисник) – 20 років 211 днів.

Символічна збірна фінального турніру (версія УЄФА)

Л. Яшин (СРСР), В. Дуркович (Югославія), Й. Масопуст (ЧССР), Л. Новак (ЧССР), І. Нетто (СРСР), Д. Шекуларац (Югославія), С. Метревелі (СРСР), М. Галіч (Югославія), Б. Костіч (Югославія), В. Понедельнік (СРСР), В. Іванов (СРСР).

Розділ 2. ЄВРО-1964. За півкроку до повторення успіху

Перший раунд. Цей жорстокий жереб!

До другої першості Європи, порівняно з першою, інтерес був уже набагато більшим. Ключову роль в «визнанні» турніру зіграли британці – родоначальники футболу вирішили-таки «опуститися» до змагання з іншими європейськими збірними у міжсезонний літній період. Не сказати, щоб всі британські асоціації так і кинулися за медалями та Кубком Анрі Делоне, але найбільш вагоме слово сказали в цьому відношенні англійці. Ех, знали б поважні члени Англійської футбольної асоціації, чим це закінчиться для їхньої збірної... але не будемо випереджати події.

Другим фактором, що сприяв розвитку Кубка Європи, стала маркетингова стратегія УЄФА. За деякими підрахунками ігри фінального турніру Кубка Європи 1960 року побачили близько 200 мільйонів телеглядачів – навіть для сучасних змагань аудиторія божевільна. А що вже казати про середину ХХ століття! Європейський футбольний чемпіонат обіцяв чималі рекламні прибутки, тому його проведенню сприяли спонсори – спочатку це були спортивні бренди, а потім і транснаціональні корпорації.

Не обійшлося і без питання престижу. Якщо зі світовою футбольною першістю було більш-менш ясно – як і в наші дні, чемпіоном світу ставала команда Бразилії або ж команда, яка обіграла Бразилію, – то вважати себе найсильнішими в Європі могли і хотіли з десятків команд. Це і Франція з нестримною атакою, і найстаріша футбольна збірна Англії, і країни з найсильнішими чемпіонатами, представники яких ділили між собою європейські клубні трофеї – Іспанія з Італією. Не бажали їм поступатися і східноєвропейські збірні Югославії, Чехословаччини, Угорщини, які стабільно досягали півфіналів і фіналів на головних футбольних форумах. Ну і, звичайно, ж не варто забувати про головного фаворита – на той момент чемпіона Європи – збірну СРСР.

Радянська команда підійшла до турніру в неоднозначному стані – з одного боку, командою, яка виграла перший Кубок Європи чотири роки тому, з іншого – збірної країни, де керівництво спортом, як і будь-якою іншою сферою діяльності, зводилося партійними босами до питань престижу і «цільної ролі комуністичного ладу у вихованні світових чемпіонів». До чого це я? Та до відомої невдачі збірної СРСР на Чемпіонаті світу 1962 року в Чилі.

Розбивши всіх наголову у своїй групі, радянські футболісти у чвертьфіналі потрапили на господарів турніру – чилійців. Воротар і головна зірка збірної Лев Яшин пропустив в тому матчі два зовсім необов'язкові голи після дальніх ударів гравців господарів. Одного м'яча, забитого у відповідь Ігорем Численком, виявилось недостатньо для проходження у півфінал. Повертаючись на півстоліття назад, слід визнати, що провина володаря «Золотого м'яча» в тих пропущених голах очевидна. Саме гра з чилійцями стала темою для знаменитої пісні Володимира Висоцького про «совісного» воротаря і докучливого спортивного фоторепортера, який роками чекав помилки голкіпера і таки дочекався.

Заради справедливості варто згадати, що на той матч Яшин вийшов після струсу мозку, отриманого в попередній зустрічі. Також не варто забувати, що обидва м'ячі були забиті хоч і далекими, але досить сильними і точними ударами. І зовсім вже не зайве нагадати, що перший тайм збірна СРСР грала проти призахідного сонця.

Та й чи варто звинувачувати голкіпера в тому, що його команда, програючи з 27-ї хвилини 1:2, так і не змогла до кінця матчу вразити ворота пересічної, за великим рахунком, збірної Чилі? Хоч як би там було, після Чемпіонату світу збірна виявилася обезголовлена (адже тренер за все відповідає) і переполовинена (голкіпер, як відомо, половина команди). Гавриїл

Качалін був відправлений у відставку, а звільненому з команди Яшину влаштували обструкцію в пресі.

Але повернемося до Європи. Ще не встигли відлунати овації чемпіонам чилійського Мундіалю, Європейський футбольний союз вже почав підготовку до Кубка Європи-1964. З 32 країн, що входили до 1962-го в УЄФА, тільки три відмовилися від участі в другому Кубку Європи. Фіни і шотландці пояснили своє рішення банальними накладками термінів проведення внутрішньої першості із запропонованим міжнародним календарем. А Німецький футбольний союз не міг гарантувати повноцінної підготовки збірної напередодні старту грандіозного проекту – чемпіонату країни серед команд елітної групи (те, що зараз нам знайоме під назвою «Бундеслига»).

Сказати, хто від цього програв, зараз досить складно. А ось виграли збірні СРСР, Австрії та Люксембургу, що потрапили одразу до 1/8 фіналу. При цьому радянські футболісти з формулюванням «теперішні володарі Кубка Європи», а австрійці та люксембуржці – сліпим жеребом.

Саме цей сліпий жереб геть не сподобався грекам. Збірній Греції в суперники дісталася збірна Албанії. У тому, що греки переграють албанців у футбол, сумнівів ніяких не було, та ось, як і у відбіркових матчах попереднього Кубку, в футбол втрутилася політика. Річ у тім, що географічні сусіди вели безперервні територіальні суперечки, навіть припинили між собою дипломатичні відносини. Грецька федерація, якій УЄФА був поставлений крайній термін проведення матчу – січень 1963 року – так і не дочекалася від керівництва своєї країни дозволу на візит до Албанії, а албанці й самі не дуже прагнули грати з Грецією. Таким чином, одна з найслабших європейських збірних опинилася в 1/8 фіналу, навіть не виходячи на поле.

Решта матчів попереднього раунду принесли не менше емоцій і ще більше сюрпризів.

Той самий жереб, завдяки якому в 1/8 фіналу опинилися Албанія з Люксембургом, звів в очному протистоянні двох одвічних суперників – Англію і Францію. Багато в чому завдяки саме йому старт англійців у європейських змаганнях став таким же провальним, як дебют на чемпіонатах світу (нагадаємо, в 1950 році англійці в груповому раунді двічі з однаковим рахунком 0:1 поступилися збірним США та Іспанії і з групи не вийшли).

Перший матч проти французів родоначальники футболу проводили в Шеффільді, і вже тоді стало зрозуміло, що пройти в наступне коло британцям буде непросто. «Трибарвні» перевершували суперника у швидкості й техніці. Особливо непогано грав Раймон Копа, що роздавав партнерам одну за одною шикарні передачі. Шкода, що поруч з ним вже не було Жуста Фонтена: перед стартом відбірного циклу до ЄВРО-1964 бомбардир отримав страшну травму – подвійний перелом ноги, і вже в 27 років змушений був завершити кар'єру. Але і без нього французи відвезли з Шеффільда нічию, подаровану англійцям арбітром, який призначив у середині другого тайму сумнівний пенальті.

Ця гра стала останньою для наставника англійської збірної Волтера Уінтерботтома, що керував командою 15 років. У Париж англійців повів новий тренер – 43-річний Альф Рамсей, якому Англійська футбольна асоціація доручила готувати збірну до домашнього чемпіонату світу 1966 року, на який поклалися особливі надії. Цікаво, що під час пошуку «коуча» керівництво асоціації переглянуло 140 кандидатів. На користь Рамсея був факт роботи з «Іпсвіч Таун», який за три роки перетворився з середняка другого дивізіону в чемпіона Англії.

Рамсей був, напевно, дійсно великим тренером, і не тільки завдяки успіхам його клубної команди. Саме його ім'я – єдине, яке увійшло в історію як чемпіонатів світу, так і чемпіонатів Європи. Після Рамсея збірна Англії закріпила за собою титул «одного з головних претендентів, якому обов'язково чогось не вистачить».

Дебютний же матч Альфа Рамсея виявився провальним: французи в Парижі розірвали англійців з рахунком 5:2, і це при тому, що в складі не було Копа.

Найбільш прикрий для британських уболівальників цей конфуз став ще й тому, що трапилася вся історія з розгромом від французів у рік сторіччя англійського футболу!

Але аж ніяк не поразка англійців, що відверто зневажливо ставилися до європейської першості, стала найгучнішою сенсацією кваліфікаційного раунду. Віце-чемпіон світу, збірна Чехословаччини вилетіла від команди НДР, посіяної УЄФА в кошик слабших.

На загальний подив, східні німці, яких тренував угорський фахівець Карой Шоош, виявилися надзвичайно підготовленими як фізично, так і тактично. А ось півфіналіст першого Кубка Європи і тріумфатор чилійської світової першості виглядав спустошеним і втомленим. У Берліні господарі поля нейтралізували центральну вісь чехословацької збірної Андрей Квашняк – Йозеф Масопуст. У підсумку гостям вдалося забити всього один гол – за кілька секунд до фінального свистка радянського арбітра Сергія Алімова зробив це Рудольф Кучера. Проте до цього часу східні німці змогли провести вже два м'ячі: відзначилися Дітер Ерлер і Курт Лібрехт.

У Празі збірна ЧССР зіграла набагато впевненіше. М'яч потрапляв то в поперечину, то в штангу німецької «рамки», але тільки не у ворота. Але і в цій ситуації східні німці знайшли вихід з положення: вони буквально повисли на ногах Йозефа Масопуста і скували практично всі його дії. До того ж Масопуст лише віддалено нагадував кращого футболіста Європи 1962 року – довго перетримував м'яч, намагаючись вирішити всі моменти самотійно. Чехословакам вдалося забити гол лише завдяки помилці самих німців. Воротар Манфред Кайзер віддавав м'яч на хід захисникам, але видав, як виявилось, ідеальну передачу на Вацлава Машека, який і відкрив рахунок. Попереду замаячила перспектива додаткового матчу (правило гостьового гола тоді ще не було введено), проте безглузді голи на цей матч ще не закінчилися. За якихось 5 хвилин до кінця матчу, здавалося, проти господарів зіграли і земля і небо. На важкому, розмоклому під проливним дощем полі в простій ситуації одночасно посковзнулися захисник Ян Поплухар і воротар Владімір Мокрохайські. У результаті м'яч дістався німцеві Петеру Дуке, якому залишилося не промахнутися по порожніх воротах. Нічия 1:1 вивела в 1/8 фіналу збірну НДР.

Ще один сюрприз піднесли болгари, вибили з турніру сильну португальську команду на чолі з Ейсебію. Португальці вважалися на ЄВРО-1964 фаворитами, і не тільки кваліфікаційного раунду. Не дивно, адже за них виступало сім гравців лісабонської «Бенфіки», яка в травні 1962 у фіналі Кубка європейських чемпіонів обіграла здавалося непереможний мадридський «Реал». Проте обидва матчі – в Софії і Лісабоні – завершилися перемогою господарів 3:1. Після чого збірні Болгарії та Португалії стали першими в чемпіонатах Європи, кому необхідно було провести третій додатковий матч. Героєм вирішальної зустрічі став нападник слов'ян Георгі Аспарухов. До двох голів у домашньому матчі він додав єдиний м'яч, який вирішив долю протистояння на користь болгар на 86 хвилині гри. Саме після римського перегравання про нього почали говорити у всій Європі, визнаючи нового гравця екстра-класу. У себе ж на батьківщині Георгі отримав прізвисько «цар».

Зауважимо, що протистояння португальців і болгар увійшло в історію і ще однією яскравою ілюстрацією. Справа в тому, що збірна Португалії забила всі свої 4 голи в першу годину гри, а ось збірна Болгарії всі свої п'ять, навпаки, після 60-ї хвилини. Усі три матчі проходили за схожим сценарієм: годину болгари відбиваються, а португальці атакують і б'ють по воротах, після чого команди міняються ролями. Через роки важко судити, чи була у португальців проблема з фізичною формою, або ж це була тактична задумка тренера болгар, але факт залишається фактом – болгари забивали тільки тоді, коли португальці практично припиняли грати.

Напевно, єдиною командою, яка пройшла кваліфікаційний раунд без сюрпризів, стала збірна Італії. Але і ця пара увійшла в історію: саме нападник «Скуадри адзурри» Альберто Орландо став першим, кому в іграх чемпіонату Європи вдалося забити в одному матчі чотири голи, тобто зробити «покер».

В інших парах особливих сюрпризів і потрясінь не сталося: Югославія легко у двох матчах обіграла Бельгію, Голландія – Швейцарію, Угорщина – Уельс, Північна Ірландія – Польщу, Ірландія – Ісландію, Швеція – Норвегію, а Данія – Мальту. Саме в останньому протистоянні «розцвів» майбутній кращий бомбардир ЄВРО-1964 Мадсен, забивши нещасним мальтійцям чотири голи.

Збірна Іспанії, обігравши на «Сантьяго Бернабеу» румунів з рахунком 6: 0, вирушила на гостьовий поєдинок в туристичну поїздку, в ході якої, втім, зуміла не програти аж надто крупно – румуни задовольнилися «скромними» 1: 3.

Всі матчі кваліфікаційного раунду

Албанія – Греція: + / – (Збірна Греції відмовилася грати з Албанією з політичних причин).

21 червня 1962, Осло. Норвегія – Швеція 0: 2 (Мартінссон 9', 40').

4 листопада 1962, Мальме. Швеція – Норвегія 1: 1 (Ерікссон 49' – Крөг 60').

28 червня 1962, Копенгаген. Данія – Мальта 6: 1 (Мадсен 9', 14', 49', Клаусен 22', Еноксен 70', Бертельсен 80' – Теобальд 57').

8 грудня 1962, Гзіра. Мальта – Данія 1: 3 (Урпані 37' – Мадсен 13', Крістіансен 42', Бертельсен 48').

12 серпня 1962, Дублін. Ірландія–Ісландія 4: 2 (Туохі 11', Фогарті 22', Кантуелл 65', 76' – Йонссон 37', 87').

2 вересня 1962, Рейк'явік. Ісландія–Ірландія 1: 1 (Арнасон 59' – Туохі 37').

3 жовтня 1962, Шеффілд. Англія – Франція 1: 1 (Флауерс 57' – пен. – Гужон 8').

27 лютого 1963, Париж. Франція – Англія 5: 2 (Вісньєскі 3', 75', Дуї 32', Коссу 43', 82' – Сміт 8', Темблінг 74').

10 жовтня 1962, Хожув. Польща – Північна Ірландія 0: 2 (Дуган 19', Хамфріс 54').

28 листопада 1962, Белфаст. Північна Ірландія – Польща 2: 0 (Кроссан 9', Бінгхем 64').

1 листопада 1962, Мадрид. Іспанія – Румунія 6: 0 (Гільотена 7', 20', 70', Велосо 9', Кольяр 17', Макрі 81' (автогол)).

25 листопада 1962, Бухарест. Румунія–Іспанія 3: 1 (Тетару 2', Манолаке 8', Костянтин 61' – Велосо 9').

4 листопада 1962, Белград. Югославія – Бельгія 3: 2 (Скоблар 12', 32' – пен., Васовіч 88' – Стокман 26', Журіон 88').

31 березня 1963, Брюссель. Бельгія – Югославія 0: 1 (Галіч 21').

7 листопада 1962, Софія. Болгарія – Португалія 3: 1 (Аспарухов 65', 72', Дієв 77' – Ейсебіо 49').

16 грудня 1962, Лісабон. Португалія – Болгарія 3: 1 (Ернані 4', 27', Колуна 54' – Ілієв 84').

23 січня 1963, Перегравання. Рим. Болгарія – Португалія 1: 0 (Аспарухов 86').

7 листопада 1962, Будапешт. Угорщина – Уельс 3: 1 (Альберт 6', Тічи 35', Шандор 48' – Медуін 18').

7 листопада 1962, Кардіфф. Уельс – Угорщина 1: 1 (Джонс 23' – пен. – Тічи 77' – пен.).

11 листопада 1962, Амстердам. Нідерланди – Швейцарія 3: 1 (ван дер Лінден 11', Сварт 75', Грот 76' – Хертіг 43').

31 березня 1963, Берн. Швейцарія – Нідерланди 1: 1 (Аллеман 72' – Крөйвер 7').

21 листопада 1962, Берлін. НДР – Чехословаччина 2: 1 (Ерлер 60', Лібрехт 80' – пен. – Кучера 90').

31 березня 1963, Прага. Чехословаччина – НДР 1: 1 (Машек 66' – П. Дукка 85').

2 грудня 1962, Болонья. Італія – Туреччина 6: 0 (Рівера 15', 47', Орландо 22', 29', 35', 85').

27 березня 1963, Стамбул: Туреччина–Італія 0: 1 (Сормані 86').

1/8 фіналу. Фаворити падають, як сніг

У березні 1963 року було проведено жеребкування стадії 1/8 фіналу. За її підсумками збірній СРСР дістався один з найсильніших суперників – команда Італії. Якщо ж згадати, що на момент жеребкування у збірної Радянського Союзу не було головного тренера (Микола Глебов і Микита Симонян працювали як тимчасово виконуючі обов'язки), стало тривожно за результат протистояння.

Довгоочікуване призначення тренера сталося в липні 1963-го – збірну очолив Костянтин Бесков. Перед ним відразу було поставлено головне завдання: підготувати команду до чемпіонату світу 1966 року. Тому ігри з італійцями розглядалися крізь призму майбутнього світового форуму. Розмови про те, що збірна СРСР не виграє чемпіонат Європи або, що ще гірше, зійде на стадії 1/8 фіналу, вважалися крамолою і не допускалися.

Засукавши рукава, Бесков взявся за справу. До першого матчу з Італією збірна провела п'ять товариських зустрічей, в яких здобула п'ять перемог із загальним рахунком 21: 2. Після невдачі в Чилі посилено готувалася до поєдинку з СРСР і «Скуадра адзурра». Апеннінці також не програли жодного товариського матчу, здобувши по ходу перемоги над Бразилією та Аргентиною.

Московський поєдинок розпочався зі справжнього шоку з приводу складу збірної СРСР. Місце у воротах зайняв мало кому відомий голкіпер кутаїського «Торпедо» Рамаз Урушадзе. Але це був тільки початок! Проти знаменитого італійського «Катеначо» Бесков використовував ризикований (з причини моральної застарілості), але вдалий варіант тактичної схеми «дубль-ве» з трьома чистими захисниками, трьома півзахисниками (один з яких по ситуації міг стати п'ятим форвардом) і чотирма нападниками.

Як з'ясувалося в подальшому, це був один із тих парадоксальних, але безпрограшних ходів, якими славився Бесков. Як показала гра, ешелонований напад виявився сильнішим за ешелонований захист. Ураганний темп, запропонований радянськими футболістами, італійці потягнути не змогли. Особливо добре вдалася гра Віктору Понедельнику, який начисто переграв «ліберо» суперника. Фактично, двоматчеве протистояння було «зроблено» в першому таймі московського матчу, після якого рахунок був 2: 0 на користь господарів. До того ж італійці залишилися в меншості: Едзіо Паскутті в пориві гніву порвав на Едуарді Дубинському футболку, за що був вигнаний з поля польським арбітром Банасюком.

Перший м'яч збірна СРСР забила в середині першого тайму: це швидкісний Віктор Понедельник першим встиг на добивання після дошкульного удару Галімзяна Хусаїнова, відбитого воротарем «Скуадри адзурри» Вільямом Негрі. Варто відзначити, що швидкісні нападники радянської збірної раз за разом просто знущалися з хваленого захисту італійців, в якому на той момент грали не хтось там, а Чезаре Мальдіні, Джованні Трапаттоні і Джачинто Факетті. Наприкінці тайму збірна СРСР провела ще одну результативну атаку, в якій взяв участь увесь напад: Понедельник змістився вліво, відволікши одного захисника, і відпасував на Хусаїнова. Той не став бити, а переадресував м'яча на Валентина Іванова, на якого кинулися одразу двоє – захисник і воротар. Капітан збірної СРСР на паузі обіграв обох і віддав під удар неприкритому Ігорю Численку, після чого залишалося тільки влучити в порожні ворота.

У другому таймі команда Бескова зробила те, за що під кінець гри удостоїлася свисту трибун, а сам тренер – кількох розгромних статей в центральних газетах. Радянські футболісти перестали йти вперед і стали грати на утримання рахунку. Збірна Італії, що перейшла в першому таймі центральну лінію поля лічену кількість разів, прокинулася і зробила кілька гострих спроб забити хоча б один м'яч у гостьовому поєдинку. Треба визнати, що італійці були близькі до успіху, і невідомо, як би все закінчилося, якщо б італійці не залишилися удев'ятьох – за десять хвилин до кінця гри, отримавши травму, поле залишив Анджело Сормані. Хоч як обурювалися

102 000 вболівальників на стадіоні в Лужниках, навіть після цього радянська збірна не побігла вперед і воліла контролювати м'яч, подовгу розігруючи його на своїй половині. До честі футболістів, слід визнати: вони чітко виконали тренерську установку, а сам матч виграли всуху.

Щоб пробитися до чвертьфіналу, тренер італійської збірної Едмондо Фаббрі пішов на величезні кадрові заміни, увівши до складу відразу п'ятьох молодих виконавців. На полі не знайшлося місця навіть найдосвідченішим Негрі і Мальдіні. Не залишився у боргу і його радянський колега, в черговий раз здивував шанувальників футболу і фахівців. Бесков, незважаючи на тиск з боку спортивного комітету, повернув до збірної Лева Яшина, а також замінив кращого бомбардира збірної Понедельнікіна на молодого Геннадія Гусарова. Як показала гра у відповідь на «Стадіо Олімпіко», саме ці двоє зробили найбільший внесок у римський успіх збірної СРСР.

Насправді, можна було б з упевненістю сказати, що цей матч став бенефісом Яшина. З самого початку гри на ворота збірної СРСР пішов шалений ураган атак, але здавалося, що забити Яшину просто неможливо. Парадоксальним чином після ударів з усіх дистанцій м'яч летів саме туди, де знаходився «Чорний Павук». У середині тайму Анджело Доменгіні бив напевно з 5 метрів, але і такий удар італійця Яшин перевів на кутовий. А на 33-й хвилині своє слово сказав Гусаров: Численко, накрутивши з півдюжини фінтів, витягнув зі штрафної Факетті і віддав передачу динамівцю, який набрав хід. Той виграв забіг у Трапаттоні і пробив точно в ціль з лінії воротарської. Трибуни, які до цього шаленіли, женучи вперед свою команду, видихнули і завмерли. Навіть ті, хто відчайдушно вірили в перемогу, зрозуміли, що тепер, швидше за все, вони збірну Італії в подальших стадіях турніру не побачать.

«Добив» італійських уболівальників той-таки Яшин. На 57-й хвилині господарі отримали право на пенальті – проти Джакомо Булгареллі сфолив Альберт Шестерньов. Перед пробиттям сталася невелика заминка: ніхто з італійців не хотів підходити до «точки». Вибір капітана команди Сальваторі припав на молодого ще Алессандро Маццола, який приречено підійшов до м'яча і вдарив, аби не схибити. Посланий низом м'яч Яшин піймав намертво! Стан всієї футбольної Італії висловив сам Маццола – він закрив обличчя руками і впав на коліна, опустивши голову.

До кінця гри італійці, швидше за інерцією, ніж з розрахунком на підсумкову перемогу (навіть для перегравання їм потрібно було забити три голи) продовжували йти вперед, але Яшин ще двічі витягав точні удари нападників «Скуадри адзурри» в акробатичних стрибках. Престиж італійського футболу підтримав Джанні Рівера, за 20 секунд до фінального свистка використавши невдалий відскок м'яча від Віктора Шустікова.

1/8 фіналу, крім описаного напруженого протистояння радянської дружини з італійцями, ознаменувалася цілою серією дивовижних поєдинків, серед яких осібно стоїть перемога Великого Герцогства Люксембург, найгучніша в його історії.

Волею жеребу, минувши кваліфікаційний раунд, футболісти герцогства, потрапили на збірну Нідерландів. Саме в цій країні і трапилася історична перемога. З фінансових міркувань (найбільший, він же єдиний стадіон в Люксембурзі був розрахований всього на 6 000 глядачів) обидва матчі вирішили грати в Нідерландах. У першому (гостьовому для голландської команди) матчі в Амстердамі збірна Країни тюльпанів, відкривши рахунок вже на 5 хвилині, дозволила люксембуржцям його зрівняти ще в першому таймі, а в другому і поготів просто катала м'яча до фінального свистка.

За це голландці поплавилися вже за місяць з гаком: у повторній грі в Роттердамі вони були биті збіркою футбольного карлика. Не пасучи задніх перед авторитетами, на 20-й хвилині центрфорвард збірної Люксембургу Каміль Діммель відкрив рахунок. Голландці практично тут же його зрівняли, але... знову стали втрачати час і жаліти суперників. А на останній тайм протистояння гості вийшли, як на останній у житті матч: на підступах до свого штрафного люксембуржці буквально «лягали кістками», відбирали м'яча і кидалися в контратаки. У

підсумку голландці пропустили ще один гол, а бомбардир збірної Люксембургу Діммель став героєм країни. І це при тому, що гості провели переможний гол, граючи вдесьятьох – на початку другого тайму отримав травму і залишив поле захисник Франсуа Контер.

Не менш драматично були повалені і новоспечені фаворити Кубка європейських націй болгари. Не варто забувати, що Болгарія стала каменем спотикання для збірної Франції два роки тому – саме через слов'ян збірна тоді ще блискучого Фонтена не поїхала в Чилі на чемпіонат світу! Якщо ж врахувати, що при розборі тієї гри з'ясувалося, що єдиний м'яч, забитий у листопаді 1961-го Христо Ілієвим, був зарахований невірно – форвард був «поза грою», – то зуб у французів мався величезний.

У першій грі 29 вересня в Софії болгари зробили свої фірмові 1: 0, забивши вже на 24-й хвилині зусиллями Дієва, і дотримали переможний рахунок до фінального свистка. Інтрига матчу в Парижі зберігалася до самого кінця – відкривши рахунок у першому таймі, французи розвинути успіх не змогли, а на 75 хвилині пропустили у відповідь. Тільки надзусилля в атаці дозволили в час, що залишився, дотиснути болгар і забити два м'ячі.

Справжньою мукою, як для гравців, так і для вболівальників, стало протистояння збірної Іспанії з не найсильнішою командою Північної Ірландії. Спочатку в домашньому матчі в Більбао іспанці майже годину не могли знайти ключів до воріт британців, а коли нарешті відкрили рахунок, примудрилися за кілька хвилин пропустити гол у відповідь. Нічия на виїзді зробила північних ірландців фаворитами групи, проте в листопадову погоду на «Відзор парк» в Дубліні гри не вийшло. Єдиний гол «на класі» забили якраз гості – Дель-Соль пройшов по флангу, прострілив, а Хенто вдало підставив ногу.

Пара Австрія–Ірландія також з'ясовувала стосунки довго і напружено. Все ще (скоріше, за традицією), як вважалося, сильніші австрійці не змогли вдома розпечатати ворота команди з Зеленого острова. Матч-відповідь, що проходив з перемінним успіхом, запам'ятався не тільки п'ятьма голами, а й масовою бійкою футболістів обох команд, що почалася після того, як хтось із австрійців зіграв рукою в своєму штрафному майданчику, а данський арбітр Ейнер Поульсен призначив пенальті. Варто відзначити, що незадовго до цього футболісти збірної Австрії зрівняли рахунок – 2: 2. Після майже 20-хвилинних розборок за участю поліцейських і тренерів ірландці таки забили свій пенальті, добившись таким чином підсумкової перемоги і проходження в наступний раунд змагань.

Воістину несподіваним був результат ще однієї пари 1/8 фіналу Югославія – Швеція. Фіналіст минулого розіграшу чемпіонату Європи і один з фаворитів поточного розіграшу завершив виступи не в силу своєї слабкості або неготовності, а виключно «завдяки» чудовій грі збірної Швеції. Шведів, варто відзначити, авторитетний журнал «Франс футбол» визнав найкращою європейською командою 1963 року – зігравши 11 поєдинків, вони за рік не зазнали поразки в жодному з них!

Як і в попередній парі, перша гра на полі фаворитів закінчилася нульовою нічиєю. І, як це не дивно, ближче до успіху були саме гості. Югослави, які не чекали від скандинавів подібної вправності, вийшли на матч в Мальме відмобілізованими на перемогу, і вже в середині першого тайму повели в рахунку зусиллями Замбати. Шведам знадобилося менше 10 хвилин, щоб відновити рівновагу – відзначився Перссон.

Той самий сценарій, щоправда, з точністю до навпаки, повторився і в другому таймі – уже на гол Перссона за чотири хвилини відповів зірка попереднього європейської першості Мілан Галіч. А на 72-й хвилині настала розв'язка: воротар «югів» Мілутін Шошкіч виявився закритим власними захисниками і не побачив удару Харрі Більда, а тому помітив м'яча, коли той вже влітав у сітку його воріт. І хоча до кінця матчу залишалось ще майже 20 хвилин, югослави відігратися вже не зуміли – більшу частину часу скандинави тримали м'яч і навіть мали шанси збільшити свою перевагу.

Відкриття кваліфікаційного раунду – збірна НДР – стрибнути вище голови не змогла, та й суперник їм знову попався з найсерйозніших – майбутні олімпійські чемпіони – збірна Угорщини. Угорці врахували гіркий досвід чехословацької команди, і поставилися до команди НДР з усією серйозністю. Злі язики говорили, що успіх Угорщини в цій парі був зумовлений ще й тим, що обидві команди тренували не просто колеги, а й друзі, які разом тренували угорську національну команду на чемпіонаті світу 1958 року.

Перша зустріч команд в Берліні пройшла в дусі «соцреалізму»: збірні Німецької Демократичної Республіки і Народної Республіки Угорщини вивів на матч головний арбітр з Радянського Союзу Петро Белов. Почесний перший удар по м'ячу зробила перша жінка-космонавт Валентина Терешкова, яка разом з Юрієм Гагаріним здійснювала турне країнами Європи. І все це в кілометрі від руїни Рейхстагу, залишеного німцям «на добру згадку» від «визволителів».

Збірна Угорщини диктувала умови протягом усього матчу, а серед гравців особливо виділялися Флоріан Альберт, Дьюла Ракоші та Ференц Бене. Німці намагалися ні в чому не поступатися – боролися за кожен м'яч, але в результаті все одно програли. Переможний гол чудовим ударом у «дев'ятку» забив Ракоші.

У Будапешті суперники влаштували гру під назвою «хто більше» – угорці весь перший тайм виходили вперед у рахунку, а німці старанно відігравалися з інтервалом не більше 10 хвилин. Коли ж на початку другого тайму Шоймоші реалізував пенальті, здавалося, що цей рахунок угорцям вже вдасться утримати. Німці відігралися лише на 81-й хвилині, а на фінальний штурм ні в однієї з команд сил вже не лишилося.

Компанію вищезазначеним збірним у чвертьфіналі склала команда Данії. Ось вже хто дійсно «проскочив» у наступне коло, так це скандинави! Зробивши солідний гольовий запас в чотири м'ячі в Копенгагені (могло легко бути і 10: 0, настільки жалюгідно виглядали албанці), вони дозволили собі розслабитися і програти в Тирані (0: 1).

Всі матчі 1/8 фіналу

30 травня 1963, Більбао. Іспанія – Північна Ірландія 1: 1 (Амансіо 58' – Ірвайн 76').

30 жовтня 1963, Белфаст. Північна Ірландія–Іспанія 0: 1 (Хенто 66').

19 червня 1963, Белград. Югославія – Швеція 0: 0.

18 вересня 1963, Мальме. Швеція – Югославія 3: 2 (Перссон 31', 60', Більд 72' – Замбата 23', Галіч 64').

29 червня 1963, Данія – Албанія 4: 0 (Петерсен 20' – пен., Мадсен 31', Клаусен 40', Еноксен 49').

30 жовтня 1963, Тирана. Албанія – Данія 1: 0 (Пано 3').

11 вересня 1963, Амстердам. Люксембург – Нідерланди 1: 1 (Май 33' – Нюнінга 5').

30 жовтня 1963, Роттердам. Нідерланди – Люксембург 1: 2 (Крьойвер 35' – Діммер 20', 68').

25 вересня 1963, Відень. Австрія–Ірландія 0: 0.

13 жовтня 1963, Дублін. Ірландія – Австрія 3: 2 (Кантуелл 45', 90' – пен., Фогарті 64' – Колецнік 38', Фльогель 83').

29 вересня 1963, Софія. Болгарія – Франція 1: 0 (Дієв 24').

26 жовтня 1963, Париж. Франція – Болгарія 3: 1 (Гужон 44', 81', Ербен 78' – Якімов 75').

13 жовтня 1963, Москва. СРСР–Італія 2: 0 (Понедельник 22', Численко 42').

СРСР: Урушадзе, Дубинський, Шестерньов, Крутіков, Воронін, Короленков, Метревелі, Численко, Понедельнік, Іванов, Хусаїнов.

Італія: Негрі, Мальдіні, Факкеті, Гуарнері, Сальвадорі, Трапаттоні, Булгареллі, Корсо, Сормані, Рівера, Паскутті.

10 листопада 1963, Рим. Італія – СРСР 1: 1 (Рівера 89' – Гусаров 33').

Італія: Сарті, Бурньїч, Факкеті, Гуарнері, Сальвадорі, Трапаттоні, Доменгіні, Булгареллі, Маццола, Рівера, Менікеллі.

СРСР: Яшин, Мудрик, Шестерньов, Крутіков, Воронін, Шустиков, Численко, Іванов, Гусаров, Короленков, Хусаїнов.

19 жовтня 1963, Берлін. НДР – Угорщина 1: 2 (Ньольднер 51' – Бене 18', Ракоші 88').

3 листопада 1963, Будапешт. Угорщина – НДР 3: 3 (Бене 7', Шандор 17', Шоймоші 51' – пен. – Хайне 12', Р. Дукка 26', Ерлер 81').

Чвертьфінал. І Яшин завжди молодий і Мансен один за всю Данію

Першими в боротьбу на чвертьфінальній стадії вступили збірні Люксембургу та Данії. Футболісти Великого герцогства, наробивши багато шуму в попередньому раунді, до матчів з срібними призерами римської олімпіади підійшли аж ніяк не в статусі фаворитів. Ще й більш того, у складі Люксембургу вибув зі строю їхній головний нападник Діммер. Проте саме протистояння Люксембургу та Данії стало найбільш результативним, напруженим і драматичним.

У першій грі команди обмінювалися голами по черзі: одна команда (частіше це були господарі) виходила вперед, друга ж протягом не більше восьми хвилин зрівнювала рахунок. Так тривало 50 хвилин – до рахунку 3: 3. На цьому запал суперників вичерпався – господарів стали полишати сили, а здивовані спритністю футбольного карлика данці вирішили перенести вирішення питання на домашню гру.

Однак і в Копенгагені трилер не завершився – знову на гол однієї команди суперник вперто відповідав своїм. Примітно, що за Данію відзначаючись виключно її капітан Мадсен, завдяки чому європейські газети називали матчі цих двох збірних «Мадсен проти Люксембургу».

У наш час данці пройшли б далі і за підсумками двох зустрічей, оскільки забили більше м'ячів на чужому полі. Але в шістдесятих це ще не мало жодного значення, а тому команди почали готуватися до додаткового, вирішального матчу на нейтральному полі. До речі, якби і він не виявив переможця, в хід пішла б монетка. Але монетки і їхній фатальний вплив на долі футбольної Європи ще попереду, а поки ж слідом за найбільшим тріумфом в історії Люксембург зазнав у Голландії і найбільшого розчарування (саме там за домовленістю сторін провадилося перегравання). Фаворит пари – данці, забивши гол під кінець першого тайму, просто «засушили» гру, не давши представникам Великого герцогства шансів зрівняти рахунок. Знову відзначився Мадсен, який став, таким чином, кращим бомбардиром відбіркової стадії Кубка Європи.

Збірна Іспанії на стадії чвертьфіналу постала в дещо оновленому складі та з новою тактикою. Головного тренера піренейців Хосе Вільялонга як тільки не паплюжили в іспанській пресі, адже до складу не потрапив лідер «Реала», семиразовий (на той момент) чемпіон Іспанії та п'ятиразовий володар Кубка чемпіонів Франсіско Хенто. Перший матч з, як вважалося, неопустимою збірною Ірландії дав відповідь усім скептикам про тактичну і функціональну готовність іспанської збірної за версією Вільялонга: господарі «знесли» остров'ян 5: 1, забивши 4 м'ячі вже до 33-й хвилини. Іспанія перевершила ірландців в техніці, швидкості, витривалості та взаємодії на полі. Її перевага була настільки значною, що і в другій зустрічі в Дубліні збірна Ірландії не змогла показати нічого переконливого. Іспанці відвантажили по голу в ворота Алана Келлі в кожному з таймів і поїхали додому готуватися до прийому фінальної частини Кубка Європи.

Не вийшло гідного протистояння і в парі збірних Угорщини та Франції. У французів, які залишилися без блискучих Копа і Фонтена, не знайшлося ані лідера, здатного повести команду за собою, ані бомбардира, що реалізує напів-моменти в забиті голи, ані тренера, здатного створити боєздатний колектив з посередніх виконавців. В угорців, навпаки, саме в 1963–1964 роках підросло ціле покоління дуже талановитих і прогресуючих футболістів, серед яких найбільш помітні були Флоріан Альберт (на момент ігор з Францією – 21 рік), Ференц Бене (19 років) і Янош Фаркаш (20 років). За участі ветерана збірної Шіпоша, який зв'язував оборону з атакою, молоді угорці обробили «під горіх» французів на їхньому полі 3: 1, а потім доби́ли і в домашньому матчі 2: 1.

У чвертьфіналі радянській збірній знову дістався чи не найскладніший суперник – молода, швидка і технічна збірна Швеції. За минулі півроку після матчів з італійцями, склад

у збірної СРСР особливо не змінився – хіба що варто відзначити дебют у головній команді країни молодого (у 21 рік дебютувати в збірній було дуже престижно) таланта з Мінська Едуарда Малофєєва, який прославився своєю швидкістю і настирливістю.

Перший матч у Стокгольмі став справжнім випробуванням – на промоклому в'язкому полі шведи неквапливо й подовгу розігравали м'яча, а радянській команді ніяк не вдавалося перехопити ігрову ініціативу, щоб змусити суперника грати у свій футбол. Як водиться, ключова роль у цьому була покладена на лідерів команди, які справлялися з нею з перемінним успіхом. Альберт Шестерньов втілював непроривність оборони, Валерій Воронін диригував в півзахисті, а Ігор Численко невтомно проходив по флангу і «навантажував» у штрафний майданчик Арне Арвідссона.

Втім, жодній з команд до перерви відзначитися не вдалося – ані шведи, ані збірна СРСР свої нечисленні моменти не використали. А ось після перерви млявий темп змінився п'ятнадцятихвилинкою шведського тиску та вкрай небезпечними радянськими контратаками. Результатом однієї з них став пас Вороніна на Численко, простріл якого з меж воротарського одним точним дотиком завершив Валентин Іванов.

Збірна Швеції на такий поворот подій не розраховувала, і її гра перетворилася на справжній хаос. Але з хаосу, як відомо, народжується порядок – так і гол-відповідь шведів під саму завісу гри став результатом хаосу біля воріт Яшина. Півзахисник господарів Мартінссон потужно прострілював з вільного удару в центр штрафного майданчика радянської збірної. Дві поспіль спроби винести м'яч призвели до рикошетів, а найспритнішим у ситуації опинився форвард шведів Хамрін. Він в балетному стрибку проштовхнув м'яч у ворота повз Яшина, що кинувся назустріч.

Як часто буває після подібних матчів, преса обох країн рапортувала про те, що суперники «дивом врятувалися». Шведи називали випадковими контратаку і гол Іванова, а свій гол – логічним результатом «тотальної переваги протягом усієї зустрічі», «Известия» ж вичитували радянських футболістів за хвилину розхлябаність у своїй штрафній, яка коштувала втраченої перемоги, «завойованої за попередні 89 хвилин».

У проміжку між іграми основним джерелом новин і хвилювань радянського футболу став ветеран і лідер збірної Лев Яшин. Спочатку він, як кращий воротар континенту, захищав ворота збірної УЄФА в товариському матчі проти збірної Скандинавії, присвяченому 75-річчю Датського футбольного союзу. У тому матчі капітан данців та скандинавської збірної Уле Мадсон в'їхав в коліно Яшину прямою ногою, та так, що видатний воротар не зміг продовжити гру. Під питанням виявилася і його участь у матчі-відповіді зі шведами.

А вже за тиждень Яшин вивів збірну СРСР на поле під овації «Лужників». Захоплення публіки не в останню чергу було адресовано саме Яшину – перед матчем головний редактор «Франс футбол» вручив прославленому голкіперу «Золотий м'яч» – вищу футбольну нагороду Старого Світу – як кращому гравцеві Європи 1963 року. Це був перший подібний успіх радянського футболіста і єдиний досі – воротаря.

Овації «Лужників» тривали і після фінального свистка, адже шведська команда в цей раз програла за всіма статтями 3: 1.

Костянтин Бесков на цей матч обрав атакувальну тактику з п'ятьма нападаючими, повернувши в основний склад Віктора Понедельніку і Галімзіяна Хусаїнова. Саме ці двоє невтомних форвардів і зробили основний внесок у перемогу. За великим рахунком рівна гра з небезпечними моментами біля обох воріт тривала лише до 32-ї хвилини, коли Хусаїнов на швидкості обійшов захисника, віддав точний пас на хід Понедельніку, а той у два дотики вразив ворота Арвідссона. До кінця тайму вже лише радянські футболісти мали можливості відзначитися, однак діяли неточно.

Рахунок було подвоєно через 10 хвилин після перерви, і знову спрацювала ударна зв'язка Хусаїнов – Понедельнік: перший протягнув м'яч, стягнувши на себе трьох захисників, а другий

без перешкод щічкою точно відправив його в сітку ударом з 25 метрів. Гра була фактично зроблена, але шведам знову пощастило – помилкою в обороні збірної СРСР скористався Хамрін.

Рахунок став «слизьким», шведи забігали веселіше, але радянська команда швидко зняла інтригу в матчі: Валентин Іванов і Валерій Воронін пройшли всю половину поля суперника, відрізаючи захисників одного за іншим, в результаті чого Воронін вирвався один на ворота й розстріляв Арвідссона. Після такої впевненої перемоги радянська команда вирушала до Іспанії в ранзі фаворитів ЄВРО-1964.

Всі матчі чвертьфіналу

4 грудня 1963, Люксембург. Люксембург – Данія 3: 3 (Пило 1', Клен 23', 50' – Мадсен 9', 30', 46').

10 грудня 1963, Копенгаген. Данія – Люксембург 2: 2 (Мадсен 16', 70' – Леонар 13', Шміт 84').

18 грудня 1963, Перегра. Амстердам. Данія – Люксембург 1: 0 (Мадсен 43').

11 березня 1964, Севілья. Іспанія–Ірландія 5: 1 (Амансіо 12', 29', Фусте 15', Марселіно 33', 88' – МакЕвой 21').

8 квітня 1964, Дублін. Ірландія–Іспанія 0: 2 (Сабалья 25', 88').

25 квітня 1964, Коломб. Франція – Угорщина 1: 3 (Коссе 73' – Альберт 15', Тічи 16', 70').

23 травня 1964, Будапешт. Угорщина – Франція 2: 1 (Шіпош 24', Бене 55' – Комбо 2').

13 травня 1964, Стокгольм. Швеція – СРСР 1: 1 (Хамрін 87' – Іванов 62').

Швеція: Арвідссон, Русандер, Вінг, Бергмарк, Юханссон, Мільд, Хамрін, Більд, Симонссон, Мартінссон, Перссон

СРСР: Яшин, Мудрик, Шестерньов, Готов, Воронін, Корнєєв, Численко, Іванов, Гусаров, Малофєєв, Короленков.

27 травня 1964, Москва. СРСР – Швеція 3: 1 (Понєдєльнік 32', 56', Воронін 83' – Хамрін 78').

СРСР: Яшин, Мудрик, Шестерньов, Готов, Воронін, Корнєєв, Численко, Іванов, Понєдєльнік, Гусаров, Хусаїнов

Швеція: Арвідссон, Русандер, Вінг, Бергмарк, Мільд, Свенссон, Хамрін, Більд, Симонссон, Мартінссон, Перссон.

Фінальний турнір. Сходження Угорщини та титул Іспанії

У фінального турніру було два фаворити – господарі іспанці та збірна СРСР, яка до того ж мала статус чемпіона Європи. Угорці, при всій повазі, фаворитами не були, а про данців іспанська преса писала, як про випадковість фінального турніру. Жеребкування розвело іспанців і радянську збірну – першій випало відкривати турнір матчем з угорською збірною, другій – можливість проекзаменувати збірну Данії на чолі з Мадсеном.

Матч у Мадриді між іспанцями і угорцями проходив у винятково важких умовах – на дворі було +32, а гру команди почали в 17: 00 за місцевим часом. Багато фахівців потім стверджували, що іспанці навмисно вибрали настільки ранній початок матчу, щоб сама погода зіграла їм на руку.

По гри ж молода угорська команда анітрохи не поступалася іменитим господарям. І якщо в першому таймі за всю команду відіграв на вищому рівні голкіпер Сентміхаї – воротар будапештського «Вашаша» відбив у першому таймі 11 (!) ударів у створ воріт, – то у другій половині уже іспанці відчули на собі небезпеку угорських атак.

Іспанці змогли пробити Сентміхаї всього один раз – на 36-й хвилині справжній лідер іспанської збірної Луїс Суарес на замаху обдурих захисників і видав чудовий пас на хід Переда, який вихором увірвався в штрафну і котнув м'яча у сітку повз воротаря.

Однак у другому таймі жарко стало вже в штрафному Іспанії. Спочатку Флоріан Альберт забив чистий гол, скасований арбітром, який вгледів «поза грою», а потім наймолодший у складі угорців Ференц Бене здійснив сольний прорив і зрівняв рахунок.

У фінальному турнірі на першості 1964 було передбачено додатковий час для матчів, в яких за 90 хвилин не було виявлено переможця. Саме угорці стали командою, яка вдосталь «награлася» – кожен матч підопічні Лайоша Баротті грали не 90, а 120 хвилин. Забігаючи наперед, слід визнати, що додатковий час приносив молодим угорцям як радість, так і розчарування, але в обох випадках саме футболісти з берегів Балатону виявлялися краще готові фізично.

Іспанці, які впустили перемогу за 6 хвилин до закінчення основного часу, почали екстра-тайм невпевнено. У перші 15 хвилин просто зобов'язаний був стати героєм своєї країни 19-річний Бене: двічі він отримував м'яч у просто вбивчих позиціях біля воріт Хосе Ірібара, але хвилювання і поспіх не дозволили угорцю вразити ціль. А потім спрацював відомий футбольний закон: «не забиваєш ти – забивають тобі». Іспанці здобули право на кутовий, поспішаючи підійшли до штрафної суперника, Переда подав – і м'яч знайшов голову Амансіо, від якої влетів у ворота. Так в «матчі двох рівних» перемогли господарі, на боці яких була погода, арбітр і 39 тисяч уболівальників на трибунах.

У той час, коли іспанці все ще з'ясовували стосунки з угорцями, в Барселоні на полі «Ноу Камп» вийшли команди СРСР і Данії. Напруженої гри не вийшло – данці виглядали важко, за прудкими Понедельником, Численком і Хусаїновим не встигали, а кращий бомбардир відбіркового турніру Мадсен відрізнявся хіба що капітанською пов'язкою. Наприкінці першої 20-хвилинки Воронін після подачі кутового забив ударом в падінні «ножицями», після чого питання про переможця півфіналу було зняте.

До кінця тайму радянська збірна несамоовито атакувала ворота суперників – в атаку встигали навіть центральні захисники Шестерньов і Шустіков, – але відзначитися змогла лише одного разу. Це прорив Численка фірмовим ударом в дотик замкнув Понедельник. Після перерви гра не мала особливого малюнку і інтриги, хоча під завісу матчу радянські футболісти і довели рахунок до розгромного. Зробив цей Валентин Іванов з меж штрафного.

Іспанська преса подала перемогу збірної СРСР не надто захоплено – за чотири роки після зірваної Франко зустрічі в Москві відносини Хрущова і Радянського Союзу в цілому з

іспанським диктатором особливо не налагодилися. І якщо оглядачі з Італії, Франції чи Англії вказували на високий рівень гри радянської команди, іспанські журналісти підкреслювали саме невисокий рівень гри данців. Як написав тоді тижневик «Футбол», «вони визнавали, що Москва більше Копенгагена, але пояснювали це не тим, що Москва велика, а тим, що Копенгаген маленький».

Щоб зняти питання, команди 21 червня зішлись на полі «Сантьяго Бернабеу» на очах 120 тисяч уболівальників. Іспанці кинулися в атаку, і, здавалося, їм вдасться тактичний план на гру – відірватися у рахунку і контролювати хід поєдинку. Вже на 6-й хвилині Суарес не став обігрувати один-в-один Шестерньова, а перекинув м'яча тому за спину, а Переда, який увірвався в штрафний, сильно пробив під поперечину. Але вже за мить атакувальний порив іспанців осадив Галімзян Хусаїнов – крайній нападник збірної СРСР зробив ривок метрів на 40, отримав м'яча на хід від Валерія Вороніна, обіграв по ходу одного захисника, а з-під другого пробив у кут воріт Ірібара.

Рахунок 1: 1 до восьмої хвилини гри обіцяв не менш бурхливе продовження. Але не всі очікування справджуються. Так і в цій грі швидкий темп з обміном результативними уколами змінився напруженою боротьбою в центрі поля з сумнівною перевагою однієї з сторін, яка не переходила, втім, в небезпечні удари по воротах.

Костянтин Бесков відрядив в оборону небачену для того часу кількість гравців – п'ять (Шустіков, Шестерньов, Мудрик, Анічкін і Корнеев), а іспанці, вражені грою у відбірковому турнірі ростовського армієця Понедельнікі, нещадно штовхали і косили його по всьому полю. Один раз матч навіть був зупинений для надання допомоги нашому форварду (нагадаємо, заміни ще не були передбачені правилами, а грубість на полі вважалася чимось незвичайним).

Гра плавно котилася до додаткового часу, але тут знову, як і у півфіналі, удача посміхнулася господарям. Переда втік з м'ячем по флангу і, вже вибігаючи за лицьову лінію, сильно прострілив у центр штрафного. Ніхто із захисників не вийшов на перехоплення, а Марселіно Мартінес забив м'яч у ворота головою в красивому польоті. Лев Яшин в цей момент також не зміг допомогти команді. «Такое», як каже один відомий український футбольний фахівець.

А за день до фіналу в Барселоні відбувся матч за третє місце. Здавалося, він проходить при порожніх трибунах – на 120-тисячному «Ноу Камп» зібралося якихось 3870 глядачів! Виснажені півфіналом угорці відкрили рахунок вже на 12-й хвилині зусиллями Бене і мирно тягнули час. Данці з таким приниженням миритися не захотіли і в одній з небагатьох затяжних атак їхній півзахисник Карл Бертельсен добив м'яч у ворота Сентміхаї після того, як воротар невдало відбив простріл з флангу. Угорцям знову довелося грати додатковий час, однак цього разу вони були сильнішими. Характерно, що героєм зустрічі став захисник – гравець будапештського «Ференцвароша» Деже Новак, який до цього в рамках розіграшу другого Кубка Європи не зіграв жодного матчу!

Угорці заслужили свою бронзу, а справжнє визнання до команди Лайоша Баротті прийшло двома місяцями пізніше – збірна Угорщини виграла олімпійський турнір з футболу в Токіо.

Всі матчі фінального турніру

17 червня 1964. Мадрид: 34 713 глядачів. **Півфінал.** Іспанія – Угорщина 2: 1 (д. ч.) (Переда 35', Амансіо 115' – Бене 84').

Арбітр – Артур Блаве (Бельгія).

Іспанія: Ірібар, Рівілья, Олівелья (к), Соко, Кальєха, Фусте, Переда, Амансіо, Марселіно Мартінес, Суарес, Лапетра.

Угорщина: Сентміхаї, Матрай, К. Месей, Шароші, І. Надь, Шіпош, Комора, Бене, Альберт, Тічи (к), Феньвеші.

17 червня 1964. Барселона: 38 558 глядачів. **Півфінал.** СРСР – Данія 3: 0 (Воронін 19', Понедельнік 40', Вал. Іванов 88').

Арбітр – Кончетто Лю Белло (Італія).

СРСР: Яшин, Мудрик, Шустіков, Шестерньов, Воронін, Анічкін, Численко, Вал. Іванов (к), Понедельнік, Гусаров, Хусаїнов.

Данія: Л. Нільсен, Й.-Й. Хансен, К. Хансен, Б. Хансен, Біргер Ларсен, Торстен, Ерлінг Нільсен, К. Бертельсен, У. Мадсен (к), У. Серенсен, Д. Даніельсен.

20 червня 1964. Барселона: 3 869 глядачів. **Матч за 3 місце.** Угорщина – Данія 3: 1 (д. ч.) (Бене 12', Новак 107' – пен., Новак 111' – Бертельсен 82').

Арбітр – Даніель Мелле (Швейцарія).

Угорщина: Сентміхаї, Новак, К. Месей, Іхас, Шіпош (к), Шоймоші, Я. Фаркаш, З. Варга, Альберт, Бене, Феньвеші.

Данія: Л. Нільсен, Вольмар, Біргер Ларсен, К. Хансен, Б. Хансен, Ерлінг Нільсен, К. Бертельсен, Торстен, У. Серенсен, У. Мадсен-І (к), Д. Даніельсен.

21 червня 1964. Мадрид: 79 115 глядачів. **Фінал.** Іспанія – СРСР 2: 1 (Переда 7', Марселіно 84' – Хусаїнов 8').

Арбітр – Артур Холланд (Англія).

Іспанія: Ірібар, Рівілья, Олівелья (к), Соко, Кальєха, Фусте, Суарес, Переда, Амансіо, Марселіно Мартінес, Лапетра.

СРСР: Яшин, Мудрик, Шустіков, Шестерньов, Анічкін, А. Корнеев, Воронін, Численко, Вал. Іванов (к), Понедельнік, Хусаїнов.

Заявка команд-призерів фінального турніру

Збірна Іспанії

Воротарі:

Хосе Ірібар 01.03.1943 «Атлетик» (Більбао).

Сальвадор Садурін 03.04.1941 «Барселона» (Барселона).

Захисники:

Фелісіано Рівілья 21.08.1935 «Атлетіко» (Мадрид).

Фернандо Олівелья 22.06.1936 «Барселона» (Барселона).

Ісасіо Кальеха 08.04.1932 «Атлетіко» (Мадрид).

Северіно Рейха 25.11.1938 «Реал» (Сарагоса).

Ігнасіо Соко 31.07.1939 «Реал» (Мадрид).

Півзахисники:

Франсиско «Гальєго» 03.03.1944 «Севілья» (Севілья).

Луїс Суарес 02.05.1935 «Інтер» (Мілан).

Луїс Дель-Соль 15.04.1935 «Ювентус» (Турин).

Хосе Фусте 14.04.1941 «Барселона» (Барселона).

Хуан Вілья 29.09.1938 «Реал» (Сарагоса).

Франсиско «Пакіто» 14.02.1938 «Валенсія» (Валенсія).

Нападники:

Марселіно Мартінес 29.04.1940 «Реал» (Сарагоса).

Карлос Лапетра 29.11.1938 «Реал» (Сарагоса).

Хесус Переда 15.06.1938 «Барселона» (Барселона).

Амаро Амансіо 17.10.1939 «Реал» (Мадрид).

Педро Сабалья 29.07.1938 «Барселона» (Барселона).

Тренер:

Хосе Вільялонга 12.12.1919.

Збірна СРСР

Воротарі:

Лев Яшин 22.10.1929 «Динамо» (Москва).

Рамаз Урушадзе 17.08.1939 «Торпедо» (Кутаїсі).

Захисники:

Альберт Шестерньов 20.06.1941 ЦСКА (Москва).

Віктор Анічкін 08.12.1941 «Динамо» (Москва).

Едуард Мудрик 18.07.1939 «Динамо» (Москва).

Володимир Глотов 23.01.1937 «Динамо» (Москва).

Олексій Корнеєв 06.02.1939 «Спартак» (Москва).

Віктор Шустіков 28.01.1939 «Торпедо» (Москва).

Анатолій Крутіков 21.09.1933 «Спартак» (Москва).

Півзахисники:

Валерій Воронін 17.07.1939 «Торпедо» (Москва).

Юрій Шикунів 08.12.1939 СКА (Ростов).

Нападники:

Ігор Численко 04.01.1939 «Динамо» (Москва).
Валентин Іванов 19.11.1934 «Торпедо» (Москва).
Віктор Понедельнік 22.05.1937 СКА (Ростов-на-Дону).
Галімзян Хусайнов 27.06.1937 «Спартак» (Москва).
Едуард Малофєєв 02.06.1942 «Динамо» (Мінськ).
Геннадій Гусаров 11.03.1937 «Динамо» (Москва).
Олег Копаєв 28.11.1937 СКА (Ростов-на-Дону).

Тренер:

Костянтин Бєсков 18.11.1920.

Збірна Угорщини

Воротарі:

Антал Сентміхаї 13.06.1939 «Вашаш» (Будапешт).
Йожеф Гелеї 29.06.1938 «Банаж» (Татабанья).

Захисники:

Шандор Матрай 20.02.1932 «Ференцварош» (Будапешт).
Кальман Месей 16.07.1941 «Вашаш» (Будапешт).
Ласло Шароші 27.02.1932 «Вашаш» (Будапешт).
Діжі Новак 03.02.1932 «Ференцварош» (Будапешт).
Кальман Іхас 06.03.1941 «Вашаш» (Будапешт).

Півзахисники:

Іштван Надь 14.04.1939 «МТК» (Будапешт).
Ференц Шіпош 13.10.1932 «Гонвед» (Будапешт).
Ерне Шоймоші 21.06.1940 «Уйпешт» (Будапешт).
Ференц Ноград 15.11.1940 «Гонвед» (Будапешт).

Нападники:

Карою Шандор 26.11.1928 «МТК» (Будапешт).
Лайош Тічі 21.03.1935 «Гонвед» (Будапешт).
Ференц Бене 17.12.1944 «Уйпешт» (Будапешт).
Флоріан Альберт 15.09.1941 «Ференцварош» (Будапешт).
Імре Комора 05.06.1940 «Гонвед» (Будапешт).
Матіас Феньвеші 10.09.1933 «Ференцварош» (Будапешт).
Янош Фаркаш 27.03.1942 «Вашаш» (Будапешт).
Золтан Варга 01.01.1945 «Ференцварош» (Будапешт).

Тренер:

Лайош Баротті 19.08.1914.

Збірна Данії

Воротарі:

Лейф Нільсен 28.05.1942 «Фрем» (Копенгаген).
Свен Раск 14.07.1935 «БК-1909» (Оденсе).

Захисники:

Йенс Хансен 04.01.1939 «Есбєрг» (Есбєрг).
Кай Хансен 16.08.1940 «Фрем» (Копенгаген).
Біргер Ларсен 27.03.1942 «Фрем» (Копенгаген).
Бент Хансен 13.09.1933 «БК-1903» (Копенгаген).
Лейф Хартвіг 09.11.1942 «БК-1909» (Оденсе).
Йон Амдісен 08.07.1934 «ОГФ» (Орхус).

Півзахисники:

Ерлінг Нільсен 02.01.1935 «БК-1909» (Оденсе).

Бент Вольмар 08.08.1937 «ОГФ» (Орхус).

Карл Бертельсен 15.11.1937 «Есбьерг» (Есбьерг).

Кьельд Торстен 13.05.1940 «ОБ» (Ольборг).

Хельге Йергенсен 17.09.1937 «БК-1903» (Копенгаген).

Нападники:

Уле Мадсен 21.12.1934 «ХІК» (Копенгаген).

Уле Серенсен 25.11.1937 «КБ» (Копенгаген).

Йон Даніельсен 13.07.1939 «БК-1909» (Оденсе).

Том Сендергорд 02.01.1944 «БК-1903» (Копенгаген).

Йерг Расмусен 19.02.1937 «БК-1913» (Оденсе).

Тренер

Поуль Петерсен 11.04.1921.

У відбірному турнірі

Проведено – 50 матчів.

Забито 158 голів (у середньому – 3,16 за матч).

Найбільше глядачів – 1 693 303 (в середньому – 33 866).

Бомбардири фінального турніру – У. Мадсен (Данія) – 11 голів.

Автоголи – 1.

Пенальті – 10.

«Покер» – 1.

«Хет-трики» – 4.

У фінальному турнірі

Проведено – 4 матчі.

Забито 13 голів (у середньому – 3,25 за матч).

Найбільше глядачів – 156 253 (в середньому – 39 063).

Бомбардири фінального турніру – Переда (Іспанія), Ф. Бене, Д. Новак (обидва – Угорщина) – по 2 голи.

Пенальті – 1.

Найстарший гравець фінального турніру – Л. Яшин (СРСР, воротар) – 33 роки 239 днів.

Наймолодший гравець фінального турніру – З. Варга (Угорщина, нападник) – 19 років 171 день.

Символічна збірна фінального турніру (версія УЄФА):

Л. Яшин (СРСР), Рівілья (Іспанія), Олівелья (Іспанія), Соко (Іспанія), Д. Новак (Угорщина), Амансіо (Іспанія), Ф. Бене (Угорщина), Суарес (Іспанія), Ф. Альберт (Угорщина), В. Іванов (СРСР), Переда (Іспанія).

Замість післямови

Нашу розповідь про першості Європи має досить дискретний характер в силу значних часових проміжків – між сусідніми чемпіонатами інтервал по чотири роки, а це у футболі ох якій термін. Історія ж безперервна і деколи ключову роль в результатах команди має не те, що відбувається на полі, а й те, що за ним. Не те, що передувє грі, але і те, що буває після неї. Короткий нарис про літо 1964 допоможе зрозуміти, як беззастережно одна з найсильніших збірних Європи, фіналіст двох європейських першостей, поступово розгубила свій потенціал, а вболівальникам більше двадцяти років довелося лише згадувати колишню славу і мріяти про нові перемоги.

Це Артеміо Франкі, глава Італійської футбольної асоціації, вітав радянську дружину з «приголомшливим досягненням – виходом до фіналу ЄВРО вдруде поспіль». Це «Франс Футбол» зазначав, що на шляху до фіналу збірна СРСР не програла жодного матчу. У вищого же керівництва країни і футбольної федерації оцінка першості, що завершилася, була однозначною: «радянські футболісти осоромили честь Червоного Прапора, ганебно програвши іспанській команді в присутності генералісимуса Франко, якому дозволили зловтішатися, зганьбили честь радянської держави».

Біда була навіть не в тому, що іспанці виявилися сильнішими, а в тому, що радянська команда програла «не тим» і «в непотрібному місці».

Своєї посади позбувся головний тренер збірної СРСР Костянтин Бесков, офіційно призначений з метою підготовки до Чемпіонату світу в Англії. Він довго намагався довести, що до Мундіалю збірна буде готова вирішувати найвищі завдання, але розмовляти з Бесковим ніхто не став. Через своїх секретарів тодішній секретар ЦК КПРС Леонід Іллічов передав фразу в стилі сталінських «незамінних людей», яких, як відомо «не буває»: «Костянтіне Івановичу! І ви без роботи не залишитесь, і збірна без старшого тренера не залишиться».

В принципі, відомий партійний ідеолог і функціонер був правий: Костянтин Іванович ще сорок років керував різними командами, з перемінним успіхом приводячи їх до перемог на внутрішній і помітним досягненням на міжнародній арені. Ось тільки збірної такого класу, яка грала у 1963–1964 роках, у Радянського Союзу більше не було.

Розділ 3. ЄВРО-1968. Чемпіонат замість Кубка і свято «катеначчо»

Розповідь про третій за рахунком Чемпіонат Європи слід розпочати не з 1968 року, коли відбувся сам фінальний турнір, і навіть не з відбіркового етапу, а набагато раніше. Власне кажучи – з попередньої першості 1964 року в Іспанії.

Як буває кожен раз на великому міжнародному спортивному форумі, матчі супроводжуються всілякими з'їздами, семінарами і конференціями. У Європейського футбольного союзу ці заходи іменуються конгресами і проходять, крім усього іншого, паралельно з чемпіонатами Європи. Але почекайте! Як ви вже знаєте, такого змагання як «Чемпіонат Європи» досі не існувало. Так от, в той час, як іспанці на домашньому Кубку ЄВРО-1964 забивали по два м'ячі усім суперникам, на конгресі УЄФА велися запеклі суперечки щодо подальшої долі турніру і можливе його реформування.

Головним питанням, рішенням якого тодішній президент УЄФА швейцарець Густав Відеркер мав намір потрапити в історію, було перетворення Кубка Європи на, власне кажучи, Чемпіонат саме для отримання якомога більшого прибутку. Прибуток повинні були отримувати національні федерації, адже при круговій системі кількість матчів, а отже, і кількість проданих квитків, зростали як мінімум удвічі. Та і сама кубкова система з її сліпим жеребом й іграми «на виліт» дуже не влаштовувала багаті федерації. Судіть самі – в тому ж розіграші ЄВРО-64 родоначальники футболу англійці в першому ж раунді Відбіркового турніру потрапили на Францію, отримали від неї п'ять м'ячів на виїзді і закінчили свою участь у змаганні.

Таким чином, Відеркер міг розраховувати на серйозну підтримку з боку футбольних функціонерів більшості законодавців футбольної моди, та ось невдача – знадобилося ж чомусь швейцарцеві виставити увесь турнір «усього лише» відбором до Чемпіонату світу! Відверто кажучи, ідея не настільки безглузда, щоб її висміювати – на світовій футбольній першості Європу логічно повинні були представляти найсильніші збірні. Проте у неї були дві суттєві вади.

По-перше, якщо два турніри зливалися в один, то фактична кількість матчів не зростала, прибуток федерацій не збільшувався, і взагалі було незрозуміло, навіщо город городили.

По-друге, на той момент перемоги в Європі зовсім не означали високих місць на світовій першості. Візьмемо, приміром, четвірку фіналістів ЄВРО-1964: Іспанія, СРСР, Угорщина і Данія. У тому ж шістдесят четвертому на Олімпіаді серед призерів – три європейські команди, але серед них лише угорці – з фіналістів ЄВРО. За два роки на Мундіалі в Англії увесь квартет півфіналістів – з Європи (ФРН, Англія, СРСР і Португалія), і знову – лише радянська команда представляє лауреатів європейської першості.

Хоч як би там було, але план президента УЄФА не втілювався у життя. Втім, вже через півтора роки спеціальна комісія «з організації чемпіонату для європейських збірних», куди увійшов і представник від СРСР – заступник голови Федерації футболу Володимир Мошкаркін – оголосила в Німці остаточний варіант проекту майбутнього змагання. Згідно з новим регламентом, передбачалося проведення турніру по круговій і кубковій (змішаній) системі. Усіх учасників, що заявили, згідно рейтингу, «посіяли» на 8 підгруп, переможці яких безпосередньо потрапляли в чвертьфінал. Ігри в групах проходили за круговою системою з матчами на полях обох команд, завдяки чому Кубок Європи остаточно перетворився на Чемпіонат Європи. Втім, звична приставка «Кубок Анрі Делоне» залишилася, оскільки переможець отримував з рук президента УЄФА все той же красень кубок роботи паризького ювеліра Мішеля Шобійона.

З тридцяти трьох зареєстрованих на той момент національних федерацій – членів УЄФА старт в змаганні узяла тридцять одна. Незадовго до жеребкуванням свої заявки відкликали

Ісландія і Мальта – їхні кліматичні умови не дозволяли брати участь в повноцінному груповому турнірі впродовж усього футбольного сезону, а звичних нам критих стадіонів зі штучним підігріванням тоді ще не придумали.

Відбірковий турнір

Група 1. Хто вином, хто гімном

У першій відбірковій групі були два явні фаворити – діючі на той момент чемпіони Європи іспанці і яскрава команда Чехословаччини – компанію яким склали непоступливі ірландці і емоційні турки.

Слід зазначити, що 30, 40 і тим більше 50 років тому чинник свого поля грав величезну роль. Поняття «глобалізація» не існувало, зате існувала «залізна завіса», холодна війна набирала оберти, а усі переміщення громадян як країн соцтабору, так і країн-учасників НАТО знаходилися під невиспущим контролем спецслужб. Тому поява на стадіоні в іншій країні уболівальників своєї збірної була практично нереальною, у зв'язку з чим навіть справжні фаворити, приїжджаючи у гості до команд класом нижче, зазнавали певних труднощів. Не треба забувати і про те, що футбол в середині минулого століття залишався «народною грою». Тому набагато страшніше, ніж програти матч за рідний клуб або гру на нейтральному полі, було програти перед 50-, 80-, а то і 100-тисячним стадіоном своїх уболівальників.

Усі згадані явища мали місце в напруженій, безкомпромісній і дещо трагічній боротьбі в першій відбірковій групі.

Почалося все матчем 23 жовтня 1966 року, в якому ірландці приймали збірну Іспанії і зуміли відстояти нульову нічию. У наступному ж матчі «хлопці із Зеленого острова» перемагають турок з рахунком 2: 1 і стають лідерами групи. Недовго співали волинки і ріжки – наступний тур – за іспанцями, які вдома «розкривають» ірландську «консервну банку» 2: 0. Розвинути успіх іспанці могли вже в наступному матчі в Туреччині, але господарі знову відстояли нульову нічию.

Таким чином, новий 1967 рік чемпіони Європи зустрічали в якості лідерів групи, маючи в активі 4 очки після 4 матчів. Проте їхній результат (всього одна перемога і дві нічий) навряд чи можна було вважати переконливим. Волею долі Чехословаччина до цього моменту взагалі в гру не вступала, спокійно спостерігаючи за боротьбою конкурентів. Коли ж прийшла пора їм зіграти перші матчі, єдина команда з соціалістичного табору стала фаворитом. Три перемоги у перших трьох матчах – вдома з Туреччиною, у гостях з Ірландією і знову удома з Іспанією. Після цього залишалося тільки довести турнір до логічного завершення. Але дзуськи.

Епізод, що не лише запам'ятався, а й увійшов до літописів футбольних істориків, стався якраз в домашній грі Чехословаччини проти іспанців. Як заведено споконвіку, перед матчем команди вийшли на поле празького стадіону «Славія», вишикувалися і приготувалися слухати гімни. І вони прозвучали, та ось невдача – замість сучасного гімну Іспанії, затвердженого диктатором Франсиско Франко, з динаміків зазвучала мелодія... гімну Іспанської республіки, що використовувався до 1938 року.

Важко повірити в те, що працівники стадіону за тридцять років так і не отримали запис нового іспанського гімну, як і в те, що якийсь нещасний звукооператор переплутав платівки і випадково включив «не той» запис. Усі західні журналісти миттєво заявили про витівки «старшого брата» і всюдисущого КДБ. Хоч як там було, але заміна гімну виконала свою дію – іспанці, що володіли м'ячем і перевагою, раз-по-раз потрапляли у воротаря, а коли той був безсилим – м'яч зрикошетив за поле від перекладини. Чехи ж разом із словаками, по суті, не створивши жодного небезпечного моменту, виграли – їхній захисник Хорват зі своєї половини закинув м'яча у напад, той не торкнувся ані своїх, ані чужих і під рукою голкіпера іспанців Ірібара, який як зачарований застиг на стрічечці воріт, вкотився в сітку збірної Іспанії.

Така прихильність Фортуни розслабила чехословацьких футболістів – на зустріч у відповідь в Іспанії вони вийшли з двома думками: як би не пропустити багато і з ким зведе їх жереб у чвертьфіналі. Закономірно, що Іспанія перемогла, хоча і досить скромно – 2: 1. Чехословаки покидали стадіон швидше задоволеними, ніж засмученими – в гостьовому матчі з турками і домашньому з Ірландією їм достатньо було набрати 2 очки, аби спокійно чекати чвертьфіналу. Те ж добросердя зберігалося у тренера Йозефа Марко і його команди і після виїзду в Стамбул – 90 хвилин млявої і маловидовищної гри не принесли успіху жодній з команд. Тренер збірної ЧССР навіть дозволив собі експериментувати в завершальному матчі з Ірландією, ввівши до складу трьох нових виконавців, у тому числі воротаря Антоніна Краменіуса. Але саме цей матч перевернув усю ситуацію з ніг на голову.

Почалося все «за здоров'я» – чехословацька команда конкретно заволоділа м'ячем, розкочуючи його по усьому полю і неспішно атакуючи. А на 57-й хвилині, в одній з рідкісних атак господарі й взагалі повели у рахунку – після прострілу в штрафну м'яч у свої ворота зрізав захисник Демпсі. Нечисленні уболівальники на трибунах розслаблено чекали кінця гри, аби привітати заслужений вихід своєї команди. Таке відчуття, що почали святкувати і самі футболісти Чехословаччини на полі, за що і були демонстративно покарані. Дев'ятнадцятирічний Реймонд Трейсі на 68-й хвилині обіграв найдосвідченішого захисника господарів Поплухара і вбив м'яч у ворота над Краменіусом, який присів.

Але навіть цей гол не змусив Чехословаччину зібратися. І за 4 хвилини до кінця настала розв'язка – той самий молодий Трейсі знову втік від Поплухара і був збитий в штрафній площі. Пенальті чітко реалізував капітан ірландців О'Коннор. У останні 4 хвилини господарі просто обклали штрафну ірландців, але навіть прицільного удару в створ завдати так і не змогли.

Вдячні іспанці відправили до Дубліна цілу скриню колекційних вин на знак вдячності. Але якщо вже бути відвертим, варто було б відправити хоч би по пляшці і в Прагу – головному тренерові збірної ЧССР Мазко і захисникові Поплухару. Останній, до речі, будучи справжньою зіркою чехословацького футболу, був звинувачений в поразці і назавжди відлучений від збірної країни.

Усі матчі групи 1

23 жовтня 1966, Дублін. Ірландія–Іспанія 0: 0.

16 листопада 1966, Дублін. Ірландія – Туреччина 2: 1 (О'Ніл 60', МакЕвой 74' – Альтіпармак 88').

7 грудня 1966, Валенсія. Іспанія–Ірландія 2: 0 (2' Гарсія Лавілла 1: 0, 35' Піррі 2: 0).

1 лютого 1967, Стамбул. Туреччина–Іспанія 0: 0.

22 лютого 1967, Анкара. Туреччина–Ірландія 2: 1 (35' Елмастаолгу 1: 0, 78' Альтіпармак 2: 0, 89' Кантуелл 2: 1).

21 травня 1967, Дублін. Ірландія – Чехословаччина 0: 2 (15' Сікора 0: 1, 47' Масни 0: 2).

31 травня 1967, Більбао. Іспанія – Туреччина 2: 0 (63' Морено-Гросу 1: 0, 80' Хенто 2: 0).

18 червня 1967, Братислава. Чехословаччина – Туреччина 3: 0 (25', 70' Адамец 1: 0, 2: 0, 73' Юрканін 3: 0).

1 жовтня 1967, Прага. Чехословаччина–Іспанія 1: 0 (47' Хорват 1: 0).

22 жовтня 1967, Мадрид. Іспанія – Чехословаччина 2: 1 (32' Піррі 1: 0, 61' Херате Орманічеа 2: 0, 75' Куна 2: 1).

15 жовтня 1967, Анкара. Туреччина – Чехословаччина 0: 0.

22 листопада 1967 Прага. Чехословаччина–Ірландія 1: 2 (57' Демпсі (автогол) 1: 0, 63' Трейсі 1: 1, 86' (пен.) О'Коннор 1: 2).

Підсумкова таблиця групи 1

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Іспанія	6	3	2	1	6—2	8
2	Чехословаччина	6	3	1	2	8—4	7
3	Ірландія	6	2	1	3	5—8	5
4	Туреччина	6	1	2	3	3—8	4

Група 2. Болгарські мазки на «Чорному квадраті»

У другій відбірковій групі також були два передбачувані фаворити: португальці, які перед початком відбіркового циклу на Чемпіонаті світу в Англії узяли бронзові медалі, і шведи. Останні, втім, були зараховані до фаворитів швидше за інерцією – адже від дуже потужної дружини 50-х – початку 60-х років у складі залишилися всього троє виконавців, а пошук нових талантів йшов не надто вдало. Доповнили відбірковий квартет болгари, що вважалися відвертими середнячками, і не блискуча досвідом і виконавською майстерністю збірна Норвегії.

Інтригу турніру надали якраз португальці. Вони примудрилися спочатку удома програти шведській команді з рахунком 1: 2, а потім в гостях задовольнитися нічиєю з тими ж шведами 1: 1. При цьому обидва рази до середини першого тайму збірна Португалії, лідером якої був легендарний форвард мадридського «Реала» Еусебіо на прізвище «Чорний квадрат», вела в рахунку і упевнено контролювала гру! Але халатність в обороні і зневага до суперників зіграла з португальцями лихий жарт. Перевага особистих зустрічей над фаворитом групи не пішла на користь і збірній Швеції. У іграх з болгарами скандинави виявилися «хлопчиками для биття», програвши насухо спочатку удома, а потім і в гостях. Навіть більше, шведи примудрилися програти навіть записному аутсайдерові – збірній Норвегії – на її полі!

Таким чином, розвинувши свій позитивний баланс в матчах з Норвегією (4: 2 вдома і 0: 0 в гостях), в лідери групи несподівано вийшли болгари. Але навіть ця ситуація не вселяла впевненість в їхній підсумковий успіх. У пам'яті журналістів і уболівальників свіжі були спогади про останній Мундіаль, коли Еусебіо і компанія в чвертьфіналі просто декласували болгар 3: 0.

Але на спогадах далеко не поїдеш – у вирішальному матчі підгрупи на стадіоні Василя Левські болгари лягли кістками, практично не давши технічним португальцям зіграти у свою гру. А коли команди втомилися, в одній з контратак Дерменджиєв забив єдиний гол в цьому матчі. Відрив між першим і другим місцями став істотним і остання зустріч у Лісабоні перетворилась на порожню формальність. Болгари презентували напівоновлений склад, але і він утримав нульову нічию проти португальців, які не дуже поспішали в атаку.

Таким чином, болгари уперше в історії зробили крок до фінальної частини європейського чемпіонату, а португальці відправилися на «розбір польотів».

Усі матчі групи 2

13 листопада 1966, Софія. Болгарія – Норвегія 4: 2 (18' Цанев 1: 0, 42' Єков 2: 0, 43' Цанев 3: 0, 59' Хасунд 3: 1, 85' Єков 4: 1, 86' Хасунд 4: 2).

13 листопада 1966, Лісабон. Португалія – Швеція 1: 2 (21' Грака 1: 0, 29, 87' Даніельсон 1: 1, 1: 2).

1 червня 1967, Солена. Швеція – Португалія 1: 1 (19' Пінто 0: 1, 90' Свенссон 1: 1).

8 червня 1967, Осло. Норвегія – Португалія 1: 2 (15' Еусебіо 0: 1, 34' Іверсен 1: 1, 61' Еусебіо 1: 2).

11 червня 1967, Солена. Швеція – Болгарія 0: 2 (23' Єков 0: 1, 82' Дерменджиєв 0: 2).

29 червня 1967, Осло. Норвегія – Болгарія 0: 0.

3 вересня 1967, Осло. Норвегія – Швеція 3: 1 (19' Нордаль 0: 1, 24' Берг 1: 1, 46' Биркеланд 2: 1, 79' Зунде 3: 1).

5 листопада 1967, Солена. Швеція – Норвегія 5: 2 (15' Турессон 1: 0, 40' Даніельсон 2: 0, 48' Ерікссон 3: 0, 57 – пен. Іверсен 3: 1, 85' Ерікссон 4: 1, 89' Турессон 5: 1, 90' Нільсен 5: 2).

12 листопада 1967, Софія. Болгарія – Швеція 3: 0 (43' Мітков 1: 0, 44' Котков 2: 0, 75' Аспарухов 3: 0).

12 листопада 1967, Порту. Португалія – Норвегія 2: 1 (29' Торрес 1: 0, 40' Нільсен 1: 1, 65' Грака 2: 1).

26 листопада 1967, Софія. Болгарія – Португалія 1: 0 (63' Дерменджиєв 1: 0).

17 грудня 1967, Оейраш. Португалія, Болгарія 0: 0.

Підсумкова таблиця групи 2

Місце	Команда	І	П	Н	П	М	О
1	Болгарія	6	4	2	0	10—2	10
2	Португалія	6	2	2	2	6—6	6
3	Швеція	6	2	1	3	9—12	5
4	Норвегія	6	1	1	4	9—14	3

Група 3. Чи то бутси не тієї системи, чи то незамінних немає

У третій відбірковій групі був один явний фаворит – двократний фіналіст двох попередніх першостей Європи, півфіналіст щойно завершеного Чемпіонату світу – збірна Радянського Союзу. Вряди-годи команді СРСР пощастило з жеребкуванням: ані греки, ані фіни в той період сильними футбольними збірними не вважалися, а збірна Австрії, що колись виблискувала, у післявоєнні роки помітно здала в класі, і частіше дарувала очки суперникам, ніж відбирала їх.

Здавалося б, проблем у радянських футболістів не було і не могло бути. Тим паче, що виріс рівень чемпіонату СРСР з футболу. До тих московських клубів, що традиційно боролися за вищі місця на п'єдесталі пошани, додалися спочатку київське, а потім і тбіліське «Динамо». А в рік початку відбіркового циклу – 1966 – турнірна таблиця Чемпіонату СРСР з футболу набула абсолютно несподіваного вигляду: за підсумками змагання серед призерів не виявилось взагалі жодного клубу з Москви! Чемпіоном стало «Динамо» (Київ), срібло здобули армійці з Ростову-на-Дону, а третє місце посів бакінський «Нафтовик». Але у радянського футболу були традиційно інші проблеми, і не завжди пов'язані з футболом. З одного боку, футболісти

збірної Країни Рад були не зовсім простими людьми. Хоч би в тому відношенні, що у них було багато чого, що дозволено було лише вищому партійному керівництву, та і в поведінці вони могли собі дозволити трохи більше, ніж прості будівельники комунізму в окремо взятій країні.

Можливо, саме таке ставлення призвело до появи частих випадків зловживання алкоголем, що траплялися як з середнячками, так і з визнаними лідерами своїх команд. Саме з середини 60-х прийшла до нас спочатку футбольна приказка: «півка – для ривка, водочки – для обводочки, а потім винця кріпленого – для удару мудреного».

Не останню роль грав і той факт, що футболісти належали до невеликої касты «обраних», які їздили за кордон, їли там, пили і спостерігали чудеса Європи, що оправилася після Другої світової. Те, що бачили футболісти з СРСР, різко контрастувало з «робочою реальністю», пайками, зарплатою ударника соціалістичної праці і почесними грамотами від Партії і Уряду.

А щоб побачене не зароджувало в умах молодих, сильних і незалежних молодих людей бажання розірвати відносини з рідною соціалістичною реальністю, усі вони ходили «під ковпаком». І це був третій момент, що досить сильно впливав на результати футболістів з СРСР: що б вони не робили, їх супроводжував невсипущий контроль «компетентних органів», а якщо його не було помітно, можна було з упевненістю стверджувати – кожен другий доповідав про вчинки кожного першого «куди потрібно».

В результаті – не завжди на поле виходили кращі, не завжди вони були якнайкраще підготовлені, відповідно, далеко не завжди радянську збірну супроводжував успіх. Це анітрохи не радувало високопоставлених уболівальників збірної на чолі з Генеральним секретарем КПРС Леонідом Брежнєвим. Як наслідок – нові «чистки неблагонадійних», заміни і пертурбації, які ніяк не йшли на користь національній команді.

Чи не тому після першого сплеску і перемоги на ЄВРО-60 результати радянських футболістів весь час лише погіршувалися, аж до 1988 року, коли під час Перебудови перша команда країни завоювала срібло на континентальному чемпіонаті, а олімпійська – і взагалі досягла чемпіонства, обігравши у фіналі Бразилію?

Втім, повернемося у рік 1966. Після визнаного «провальним» четвертого місця на Чемпіонаті світу в Англії (до речі, це був кращий результат радянських футболістів за всю історію Мундіалів), сталася заміна головного тренера. Збірну очолив Михайло Якушин, який був у великій шані у партійних працівників. Тренерська кар'єра цього фахівця феноменальна – він є рекордсменом по виграних першостях СРСР: шість титулів за 13 років. Проте добився він цього за короткий післявоєнний період з 1945 по 1959 роки, коли силові структури, що курирували товариство «Динамо» просто знищували клуби-конкуренти. Чого вартий лише суд і сім років таборів для кращого футболіста СРСР усіх часів Едуарда Стрельцова за сфабрикованим звинуваченням в згвалтуванні!

Втім, попри звинувачення у порушенні режиму, радянська команда, активно готувалася до відбіркових матчів, спокійно спостерігаючи по телевізору, як їхні суперники втрачали очки в особистих зустрічах. А коли прийшов час вийти і показати клас, видала приголомшливий за красою і напруженістю матч в «Лужниках» з австрійцями 4: 3. Саме у тому матчі зійшла зірка киянина Анатолія Бишовця, який забив третій м'яч в стрибку ножицями через себе метрів з 15 в дальній від воротаря кут. Відзначилися в тому матчі й інші талановиті нападники радянської команди – Малофєєв, Численко і Стрельцов. Втім, помічені були не лише 4 забитих, але і 3 пропущені м'ячі нашої команди – цей матч став передостаннім у складі радянської збірної для легендарного воротаря Лева Яшина.

Наступний матч – уперше у своїй історії – збірна СРСР проводила не у Москві, а в Тбілісі, та ще і без телевізійної трансляції. Річ у тому, що незадовго до того в Греції стався переворот і до влади прийшли «чорні полковники». Греція була прирівняна комуністичним режимом до франкістської Іспанії, і навіть її футболісти не повинні були топтати землю столиці Радянської республіки.

У Тбілісі, де, до речі, на матч прийшло на 8 тисяч осіб більше, ніж на наступну гру в «Лужники», радянська команда зразково «випорола» греків з рахунком 4: 0. Результат, фактично на двох, зробили киянин Йозеф Сабо і бакинець Анатолій Банішевський.

Потім, впродовж літа, двічі була переможена Фінляндія. Спершу в «Лужниках» мешканці півночі спробували зіграти «від оборони», і їм це практично вдалося – всього два пропущені м'ячі при практично 90 % володінні м'ячем радянської збірної. Перед своїми ж уболівальниками фіни вирішили зіграти зі збірною СРСР у відкритий футбол. Ось тільки на рівних протистояти радянській збірній вони змогли лише до середини першого тайму. Надалі підопічні Якушина бігали швидше, били влучніше – 5: 2 в активі команди Країни Рад. Здобувши чотири перемоги поспіль, наші футболісти відправилися в Австрію, де перемогою над місцевою збірною повинні були зняти усі питання по кваліфікації на Чемпіонат Європи, та ще і першими серед усіх команд континенту. Проте замість тріумфу команду Якушина чекала скромна, але дуже болюча поразка 0: 1.

Що тут почалося в радянській збірній, потім у федерації і у результаті виплеснулося на сторінки газет! Виявилось, що увечері перед грою ряд футболістів вирішили «вжити», а молода зірка збірної Анатолій Бишовець доніс на товаришів «куди потрібно». В результаті в коридорі віденського готелю захисник бакинського «Нафтовика» Казбек Туаєв напав на Бишовця з кулаками, і сутичку вдалося погасити лише втручанням представників тренерського штабу.

В результаті Туаєв був відрахований з команди і більше ніколи в неї не викликався, а Бишовець вийшов на поле пліч-о-пліч з Банішевським і Стрельцовим, яких саме і підозрювали в порушенні режиму, але взаємодії між форвардами не було.

Ще одним «винуватим» після гри виявився Йозеф Сабо. Вірніше, не він, а його бутси. За словами головного тренера Михайла Якушина, київський динамівець самовільно, без узгодження з керівництвом збірною взув на гру новий комплект бутсів, шпильки на яких були розташовані «неправильно», через що зазвичай реактивний і непоступливий Сабо «весь час падав» і «програв всі протистояння». Керівництво федерації узяло усі ці пояснення «на олівець», але з оргвисновками не поспішало.

Греки, які після такого результату стали прямими конкурентами збірної СРСР, приймали радянську дружину вдома, маючи матч в запасі. Потрібно визнати, що, відчуючи усю важливість моменту, радянська збірна провела матч зібрано, задовольновшись лише одним забитим м'ячем (він на рахунку киянина Численка), але змогла зберегти свої ворота недоторканими. Перемога вивела збірну СРСР в чвертьфінал.

Останній матч цієї групи нічого не вирішував – австрійці приймали греків заради формального заповнення таблиці. Проте і він увійшов до історії – командам не судилося довести гру до фінального свистка. За нічийного рахунку і украй грубої гри греки буквально напали на головного арбітра матчу Геру з Угорщини. Колотнеча, в якій взяли участь практично повні склади команд, перейшла на трибуни, де дві тисячі грецьких фанатів накинулися на сусідні сектори з австрійцями. Досить сильно постраждали також і малочисельні правоохоронці. Міжнародний конфлікт із цього приводу вирішили не роздувати, а гру, що не була вирішальною, не догравати, а залишити, як є. Це єдиний матч в історії чемпіонатів Європи, так і не дограний до кінця.

Усі ігри групи 3

2 жовтня 1966, Гельсінки. Фінляндія – Австрія 0: 0.

16 жовтня 1966 Салоніки. Греція – Фінляндія 2: 1 (39' Алексіадіс 1: 0, 57' Мюкіпяя 1: 1, 86' Алексіадіс 2: 1).

10 травня 1967, Гельсінки. Фінляндія – Греція 1: 1 (18' Пелтонен 1: 0, 39' Чайтас 1: 1).

11 червня 1967, Москва. СРСР – Австрія 4: 3 (25' Малофєєв 1: 0, 36' Бишовець 2: 0, 38' Хоф 2: 1, 43' Численко 3: 1, 54' Вольни 3: 2, 71' Зібер 3: 3, 80' Стрельцов 4: 3).

16 липня 1967, Тбілісі. СРСР – Греція 4: 0 (50' Банішевський 1: 0, 72 – пен. Сабо 2: 0, 77' Банішевський 3: 0, 83' Численко 4: 0).

30 серпня 1967, Москва. СРСР – Фінляндія 2: 0 (14' Хурцилава 1: 0, 80' Численко 2: 0).

6 вересня 1967, Турку. Фінляндія – СРСР 2: 5 (2' Сабо 0: 1, 14' Маслов 0: 2, 18' – пен. Пелтонен 1: 2, 25' Сир'яваара 2: 2, 35' Банішевський 2: 3, 56' – пен. Сабо 2: 4, 63' Малофєєв 2: 5).

24 вересня 1967, Відень. Австрія – Фінляндія 2: 1 (17' Флюгель 1: 0, 57' Пелтонен 1: 1, 81' Гросам 2: 1).

4 жовтня 1967, Афіни. Греція – Австрія 4: 1 (27', 34' – пен. Сідеріс 1: 0, 2: 0, 62).

15 жовтня 1967, Відень. Австрія – СРСР 1: 0 (50' Гросам 1: 0).

31 жовтня 1967, Афіни. Греція – СРСР 0: 1 (50' Малофєєв 0: 1).

5 листопада 1967, Відень. Австрія – Греція 1: 1 (31' Зібер 1: 0, 71' Сідеріс 1: 1, матч зупинений на 83 хвилині).

Підсумкова таблиця групи 3

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	СРСР	6	5	0	1	16—6	10
2	Греція	6	2	1	2	7—8	5
3	Австрія	6	2	1	2	7—9	5
4	Фінляндія	6	0	2	4	5—12	2

Група 4. Розібралися на трьох

Як уже згадувалося, старт в розіграші Чемпіонату Європи 1968 року узяла 31 команда. В результаті жеребкування виявилось, що неповною буде саме група номер 4, де разом із записним аутсайдером Албанією повинні були вирішити свої питання одвічні фаворити європейського футболу – збірні Федеральної республіки Німеччина і Югославії.

На той далекий 1966 рік німці ще не були найтитолованішими в Європі, але піжонствували вже щосили. Розгромивши албанців вдома з хокейним рахунком 6: 0 (покер на рахунок Гердта Мюллера), німці приїхали в Югославію «вирішити усі питання». І хоча вирішити не вийшло – юги, проявивши залізну дисципліну і просто перебігавши німецьку машину, були сильніші 1: 0, – в домашньому матчі забили більше. Югослави, що трималися практично увесь матч, не витримали буквально 10 хвилин. Не збентежили німців і дві перемоги югославів над албанцями – гостьова 2: 0 і домашня 4: 0.

Бундестим їхала на матч в Тирану за путівкою в чвертьфінал. Їхала до команди, що пропустила в трьох матчах 12 м'ячів і не забила жодного. Тренер німців Гельмут Шон навіть дозволив залишитися удома лідерам команди Зеппу Майєру, Францу Беккенбауєру, Гердту Мюллеру і Уве Зеелєру. Не в запасі залишив, а дозволив не летіти взагалі. Ось, напевно, дякували тренерові німці, що залишилися напередодні Різдва в затишних теплих квартирах, позбавлені необхідності виходити на промерзле поле стадіону в Тирані! Як виявилось – раділи даремно.

Албанці вгризалися в замерзлий газон (це було 17 грудня 1967 року), як в останню лінію оборони власної Батьківщини. Вони виносили м'яч в аут, нещадно косили німців, а у кінці навіть завдали два удари по воротах збірної ФРН. Але результат – нульова нічия – увічнив стійкість господарів, піжонство гостей і залишив Мюллера з Беккенбауєром без зоряної години ще на 4 роки.

Усі матчі групи 4

9 квітня 1967, Дортмунд. ФРН – Албанія 6: 0 (5', 23', 73' Г. Мюллер 1: 0, 2: 0, 3: 0, 77, 78' Лор 4: 0, 5: 0, 80 – пен. Г. Мюллер 6: 0).

3 травня 1967, Белград. Югославія – ФРН 1: 0 (67' Скоблар 1: 0).

14 травня 1967 Тирана. Албанія – Югославія 0: 2 (22', 56' Замбата 0: 1, 0: 2).

7 жовтня 1967, Гамбург. ФРН – Югославія 3: 1 (10' Лор 1: 0, 46' Замбата 1: 1, 80' Г. Мюллер 2: 1, 86' Зеелер 3: 1).

12 листопада 1967, Белград. Югославія – Албанія 4: 0 (44' Спреко 1: 0, 52' Осім 2: 0, 70' Лазаревич 3: 0, 82' Осім 4: 0).

17 грудня 1967, Тирана. Албанія – ФРН 0: 0.

Підсумкова таблиця групи 4

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Югославія	4	3	0	1	8—3	6
2	ФРН	4	2	1	1	9—2	5
3	Албанія	4	0	1	3	0—12	1

Група 5. From Hungary and Hungry

П'ята група стала єдиною в цьому відбіркового циклі, де явний фаворит – бронзовий призер останнього Кубка Європи – збірна Угорщини спокійно розібралася зі своїми конкурентами.

Вартим уваги був перший матч в цій групі – в ньому дебютував за збірну Нідерландів і одразу ж відзначився забитим м'ячем майбутня зірка «Аякса» і «Барселони» Йохан Кройф. Завдяки юному даруванню, голландці були навіть близькі до сенсації, але досвід і клас угорців узяли своє – забивши два голи в останні 20 хвилин матчу, гості здобули в Роттердамі нічию.

За великим рахунком, такий початок зберігав для збірної Нідерландів примарні шанси втрутитися у боротьбу за путівку на ЄВРО-1968. Футболісти з Країни тюльпанів легко обіграли на своєму полі данців, але оступилися на збірній соціалістичної Німеччини. Ведучи в рахунку 3: 2, за 15 хвилин до закінчення матчу голландці, вже за традицією, не дотерпіли і пропустили два м'ячі від Френцеля. Зовсім же «поставив на місце» молоду збірну Нідерландів наступний матч у Будапешті – за півгодини угорці забили два м'ячі, і навіть пропустивши після перерви, спокійно довели гру до необхідного результату.

Обігравши після цього данців в гостях і збірну Німецької Демократичної Республіки на своєму полі, угорці вирішили усі питання по просуванню в наступний етап Чемпіонату Європи, залишивши право усім трьом суперникам вирішувати в очних поєдинках, хто сильніший.

Сильніше, як це не парадоксально, виявилися східні німці. Вони вдома обіграли усіх, включно з угорцями. Хоча, якщо бути відвертим, в Лейпціг приїхали не зовсім ТІ угорці, та й з мотивацією у них було не дуже – окрім завдання виходу на Чемпіонат Європи, більшість європейських команд вимушена була в паралельних поєдинках вирішувати завдання попадання на турнір Олімпіади-68. Хоч би як там було, а «демократичні» німці стали другими, незважаючи на те, що програли в гостях Нідерландам. Єдиний гол у «помаранчевих» забив... так, білявий юнак Кройф.

Усі матчі групи 5

7 вересня 1966, Роттердам. Нідерланди – Угорщина 2: 2 (35' Пійс 1: 0, 54' Кройф 2: 0, 70' Молнар 2: 1, 86' Мессей 2: 2).

21 вересня 1966, Будапешт. Угорщина – Данія 6: 0 (1' Альберт 1: 0, 9' – пен. Мессей 2: 0, 14' Бене 3: 0, 30' Альберт 4: 0, 36' Фаркаш 5: 0, 83' Варга 6: 0).

30 листопада 1966, Роттердам. Голландія – Данія 2: 0 (58' Сварт 1: 0, 73' Ван Дер Кейлен 2: 0).

5 квітня 1967, Лейпціг. НДР – Нідерланди 4: 3 (10' Мюлдер 0: 1, 12' Кейзер 0: 2, 50' Фогель 1: 2, 62' Френцель 2: 2, 65' Кейзер 2: 3, 78', 85' Френцель 3: 3, 4: 3).

10 травня 1967, Будапешт. Угорщина – Голландія 2: 1 (8' – пен. Мессей 1: 0, 30' Фаркаш 2: 0, 63' Суурбір 2: 1).

24 травня 1967, Копенгаген. Данія – Угорщина 0: 2 (30' Альберт 0: 1, 70' Бене 0: 2).

4 червня 1967, Копенгаген. Данія – НДР 1: 1 (5' Лоу 0: 1, 65 – пен. Б'єрр 1: 1).

13 вересня 1967, Амстердам. Нідерланди – НДР 1: 0 (2' Кройф 1: 0).

27 вересня 1967, Будапешт. Угорщина – НДР 3: 1 (9', 48', 50' Фаркаш 1: 0, 2: 0, 3: 0, 58' Френцель 3: 1).

4 жовтня 1967, Копенгаген. Данія – Голландія 3: 2 (43' – пен. Б'єрр 1: 0, 54' Сондергаард 2: 0, 74' Б'єрр 3: 0, 83' Суурбір 3: 1, 85' Ізраїль 3: 2).

11 Жовтня 1967, Лейпціг. НДР – Данія 3: 2 (25' Диреборг 0: 1, 35' – пен. Кюрнер 1: 1, 38' Сондергаард 1: 2, 59', 73' Панкау 2: 2, 3: 2).

29 жовтня 1967, Лейпціг. НДР – Угорщина 1: 0 (51' Френцель 1: 0).

Підсумкова таблиця групи 5

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Угорщина	6	4	1	1	15—5	9
2	НДР	6	3	1	2	10—10	7
3	Нідерланди	6	2	1	3	11—11	5
4	Данія	6	1	1	4	6—16	3

Група 6. Ви нам – скільки зможете, ми вам – скільки хочемо!

Шоста група стала найрезультативнішою у відбірковому циклі до ЄВРО-68. Італійці, румуни, швейцарці і кіпріоти (останні, якщо відверто, в якості пасивної сторони) набили у ворота суперників 55 м'ячів в 12 матчах! Більше усіх в цьому відношенні відзначилися футболісти зі збірної Румунії – 18 забитих м'ячів. Щоправда, з них одразу 12 – у ворота кіпріотів. Суперники ж румунів – Італія і Швейцарія – «відвантажили» супротивникам по 17 м'ячів, у тому числі сумарно 14 – самим румунам.

А почалося все з розвеселої гри у Бухаресті, де у складі румунської збірної проти швейцарців дебютував маловідомий тоді нападник Мірча Луческу. Спочатку у своєму клубі Мірча – тоді ще не «Містер» – був правим нападником. Але у збірній Румунії вже був маститий правий нападник Пиркалаб. Тому після виклику в першу команду країни молодий Луческу повинен був за пару тижнів навчитися «вішати» з лівої ноги. Як сам він потім згадував, удари і навіси лівою він відпрацьовував в душовій гуртожитку... Хоч як би там було, а дебют Мірчі за збірну вдався – чотири паси Луческу з його лівого флангу призвели до розгромного рахунку 4: 0.

Двічі партнери завершували комбінації точними ударами, ще двічі після загострень Луческу суддя призначав пенальті, які чітко реалізував Фрациле. Спробуй скажи після цього, хто ж таки дебютував в ході ЄВРО-68 успішніше – Кройф чи Луческу.

Втім, вже за три тижні в Неаполі веселощі з румунів як рукою зняло. Негостинні італійці почастували збірну Румунії своєю улюбленою стравою – «катеначчо». Термін цей, що найточніше перекладається українською як «забиті двері», заслуговує окремої згадки.

Тактика «катеначчо» виникла як відповідь тактичній схемі 4–2–4, коли суперник атакував відразу чотирма нападниками – двома крайніми по бровкам поля (інсайди) і двома центральними (власне форварди). Ефективно протистояти такій потужній атаці (що небезуспішно застосовувалася довгі роки, до слова, і збіркою СРСР), дозволяв захист з п'яти чоловік. До традиційних трьох захисників додавалися ще двоє що прикривали безпосередньо бровку і витісняли зі своєї половини поля інсайдів суперника або сковували їхні дії, розташовуючись на краях захисної лінії. Ці захисники, при переході з оборони в атаку, втікаючи вперед першими, дістали назву «вінгери» або «крила». В результаті чисельної переваги перед своїми воротами, один із захисників був позбавлений необхідності йти один в один з кимось із суперників. Він ставав вільним або «ліберо». Частіше за усе ліберо розташовувався позаду лінії з чотирьох своїх колег і мав можливість «підчищати» за партнерами, вільно переміщаючись по ширині поля.

Помилковим є висловлювання, що «катеначчо» з'явилося в Італії і саме на першості 1968 року. Тактика була придумана ще до війни швейцарцем Карлом Раппаном, а в 60-ті узята на озброєння провідними італійськими клубами. Завдяки «катеначчо» спочатку «Мілан», а потім «Інтернаціонале» стали беззастережними лідерами європейського клубного футболу, вигравши за десять років п'ять Кубків Чемпіонів та три Континентальних кубки. Не варто також вважати, що тактика «катеначчо» була властива далеким шістидесятим. Багато італійських клубів, особливо на міжнародній арені продовжують сповідувати цю оборонну модель. Вона ж через сорок років принесла успіх зовсім іншій європейській збірній, а саме Греції. Але це вже зовсім інша історія.

А доки ж італійці, обігравши румун 3: 1, продовжили серію своїх перемог матчем на Кіпрі. Нехай їхня перемога (2: 0) і виглядала набагато скромніше, ніж розгроми, що вчиняла мирним кіпріотам збірна Румунії, проте, свої два очки вона принесла.

У першому ж матчі швейцарці, що скучили за грою, продемонстрували, що теж не проти порадувати своїх уболівальників великою кількістю забитих м'ячів. Румунам вони відважили їх цілих сім за неповних сімдесят хвилин. Після цього шанси румунів на продовження боротьби в наступному етапі серйозно ніхто не розглядав, тим паче, що через місяць команда Луческу повторно прогала італійцям, цього разу удома.

Збірні Швейцарії і Італії, що довгий час йшли без втрат, повинні були з'ясувати стосунки в листопаді-грудні 1967-го. Матч у Берні переможця не виявив: на два голи господарів італійці відповіли двома голами Ріви. А перед самим Різдвом блакитні розгромили Швейцарію 4: 0.

А навіщо взагалі, запитаєте ви, італійцям було грати цей відбір? Адже вони, як відомо, були господарями ЄВРО-68. Вся річ у тому, що звична нам система розіграшів, за якої команда-організатор автоматично є учасником фінального турніру, була введена лише у 1980 році, коли число команд-фіналістів зросло до восьми. У шестидесятих же все було навпаки: місце проведення фінального турніру визначалося жеребкуванням серед команд, що потрапили в півфінал. Таким чином, стартувавши восени 1966-го у відбірковому циклі, італійці могли лише мріяти, що прийматимуть фінал. До цього їм треба було зіграти ще немало важких матчів.

Усі матчі групи 6

2 листопада 1966, Бухарест. Румунія – Швейцарія 4: 2 (8' Дридя 1: 0, 11' – пен., 25', 38' – пен. Фраціле 2: 0, 3: 0, 4: 0, 53' Кінцль 4: 1, 70' Одерматт 4: 2).

26 листопада 1966, Неаполь. Італія – Румунія 3: 1 (7' Добрин 0: 1, 30' Маццола 1: 1, 43' ДіПаолі 2: 1, 67' Маццола 3: 1).

3 грудня 1966, Нікосія. Кіпр – Румунія 1: 5 (31' Піридис 1: 0, 49' Дридя 1: 1, 51' Луческу 1: 2, 65', 74' Фраціле 1: 3, 1: 4, 82' Дридя 1: 5).

22 березня 1967, Нікосія. Кіпр–Італія 0: 2 (76' Доменгіні 0: 1, 88' Факетті 0: 2).

23 квітня 1967, Бухарест. Румунія – Кіпр 7: 0 (4' Луческу 1: 0, 15' Мартинович 2: 0, 24' Думітріу 3: 0, 47' Іонеску 4: 0, 52', 77' Думітріу 5: 0, 6: 0, 86' Іонеску 7: 0).

24 травня 1967, Цюрих. Швейцарія – Румунія 7: 1 (12' Кінцль 1: 0, 15', 32' Квентін 2: 0, 3: 0, 47', 59' Блаттер 4: 0, 5: 0, 63' Одерматт 6: 0, 66' Кінцль 7: 0, 70' Добрин 7: 1).

25 червня 1967, Бухарест. Румунія–Італія 0: 1 (81' Бертіні 0: 1).

1 листопада 1967, Козенца. Італія – Кіпр 5: 0 (12', 22' Маццола 1: 0, 2: 0, 46, 55, 59' Ріва 3: 0, 4: 0, 5: 0).

8 листопада 1967, Лугано. Швейцарія – Кіпр 5: 0 (30' Блаттер 1: 0, 41' Кінцль 2: 0, 55' Блаттер 3: 0, 56' – пен. Дюрр 4: 0, 72' Одерматт 5: 0).

18 листопада 1967, Берн. Швейцарія–Італія 2: 2 (34' Квентін 1: 0, 66' Ріва 1: 1, 68' Кінцль 2: 1, 85' – пен. Ріва 2: 2).

23 грудня 1967, Кальярі. Італія – Швейцарія 4: 0 (3' Маццола 1: 0, 13' Ріва 2: 0, 45, 67' Доменгіні 3: 0, 4: 0).

17 лютого 1968, Нікосія. Кіпр – Швейцарія 2: 1 (9' Папайоту (автогол) 0: 1, 22' Аспру 1: 1, 46' Пападопулос 2: 1).

Підсумкова таблиця групи 6

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Італія	6	5	1	0	17—3	11
2	Румунія	6	3	0	3	18—14	6
3	Швейцарія	6	2	1	3	17—13	5
4	Кіпр	6	1	0	5	3—25	2

Група 7. Закручений сценарій в «групі смерті»

Після вдалого виступу Люксембурга в попередньому розіграші Кубка Європи від нього чекали сюрпризів і в цьому турнірі. І хоча піддані Великого герцогства так і не змогли протиставити трьом грандам європейського футболу своїх хоч скількись серйозних аргументів, потужний внесок в з'ясування чвертьфіналіста від своєї групи вони все ж таки внесли.

Збірні Франції, Бельгії і Польщі, по черзі вигравши один у одного, очолювали гонку, змагаючись в тому, хто більше заб'є Люксембургу. Першими оступилися поляки, що не добилися проти команди цієї маленької країни нічого більшого, ніж нульова нічия. Розохочені цією невдачею, вже в наступному матчі футболісти збірної Польщі рознесли бельгійців, не стільки допомагаючи собі, скільки конкурентам-французам. Розв'язка настала восени 1967-го. І знову невдахою виявилася слов'янська команда: поляки програли вдома Франції 1: 4. Слабкою роз-

радою для симпатичної і результативної польської дружини стала виїзна перемога над бельгійцями 4: 2.

Фактично матч за перше місце в групі відбувся в Нанті 28 жовтня. Французи грали удома, мали запас очків і домашню гру проти Люксембурга в найближчому майбутньому. Бельгійцям же необхідно було неодмінно вигравати цей матч, а потім і наступний з тим же самим Люксембургом. Все розвивалося за сценарієм гостей: французи, що вийшли відстояти нічию, увесь матч стоїчно відбивалися, навіть після того, як на 37-й хвилині пропустили м'яч від Клайссена. Збірна Бельгії неодноразово могла розвинути свій успіх і забезпечити собі путівку в чвертьфінал Чемпіонату Європи, але, як часто буває, сталося все навпаки – за 6 хвилин до фінального свистка півзахисник збірної Франції Ербе втік до воріт суперника і зрівняв рахунок.

У подальших матчах обидві команди відвантажили Люксембургу по три м'ячі, але якщо для французів ця перемога стала тріумфальною, то бельгійцям вона принесла лише слабку розраду.

Усі матчі групи 7

2 жовтня 1966, Щецин. Польща – Люксембург 4: 0 (49' Ярошик 1: 0, 54' Ліберда 2: 0, 73' Гжегорчик 3: 0, 87' Садек 4: 0).

22 жовтня 1966, Париж. Франція – Польща 2: 1 (26' Ді Налло 1: 0, 61' Гжегорчик 1: 1, 85' Лек 2: 1).

11 листопада 1966, Брюссель. Бельгія – Франція 2: 1 (51', 54' Ван Гімст 1: 0, 2: 0, 67' Лек 2: 1).

26 листопада 1966, Люксембург. Люксембург – Франція 0: 3 (8' Ербе 0: 1, 40' Рівельї 0: 2, 41' Лек 0: 3).

19 березня 1967, Люксембург. Люксембург – Бельгія 0: 5 (19' Ван Гімст 0: 1, 30' Штокман 0: 2, 36' Ван Гімст 0: 3, 59', 73' Штокман 0: 4, 0: 5).

16 квітня 1967, Люксембург. Люксембург – Польща 0: 0.

21 травня 1967, Хожув. Польща – Бельгія 3: 1 (28', 41' Любанські 1: 0, 2: 0, 52' Пейнс, 2: 1, 72' Шолтисик 3: 1).

17 вересня 1967, Варшава. Польща – Франція 1: 4 (13' Ербе 0: 1, 26' Брихчі 1: 1, 33' Ді Налло 1: 2, 63' Гі 1: 3, 85' Ді Налло 1: 4).

8 жовтня 1967, Брюссель. Бельгія – Польща 2: 4 (15' Девриндт 1: 0, 26' Змієвські 1: 1, 35' Девриндт 2: 1, 45' Брихчі 2: 2, 51', 70' Змієвські 2: 3, 2: 4).

28 жовтня 1967, Нант. Франція – Бельгія 1: 1 (37' Клайссен 0: 1, 84' Ербе 1: 1).

22 листопада 1967, Брюгге. Бельгія – Люксембург 3: 0 (62' Тіо 1: 0, 66' Клайссен 2: 0, 76' Тіо 3: 0).

23 грудня 1967, Париж. Франція – Люксембург 3: 1 (42', 47', 53' Любе – 0, 2: 0, 3: 0, 85' Клейн 3: 1).

Підсумкова таблиця групи 7

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Франція	6	4	1	1	14—6	9
2	Бельгія	6	3	1	2	14—9	7
3	Польща	6	3	1	2	13—9	7
4	Люксембург	6	0	1	5	1—18	1

Група 8. 130 тисяч розчарованих шотландців

Відбір на європейський чемпіонат у восьмій групі став ні чим іншим, як розіграшем Чемпіонату Великобританії. Зараз подібне досить важко собі уявити, але в п'ятдесятих, та і шестидесятих роках ця схема влаштовувала як самих британців – одна з їхніх збірних отримувала гарантоване місце в наступному колі змагань, – так і усю іншу Європу, оскільки отримати в суперники по групі родоначальників футболу означало суттєво зменшити свої шанси на успіх.

Потрібно відзначити, що на відміну від інших груп, де розклад матчів складався за домовленістю сторін з урахуванням кліматичних умов, розкладів внутрішніх чемпіонатів і так далі, на Британських островах ігри проходили в визначені дні за круговою системою. Основними конкурентами, як і передбачалося, для англійців стали шотландці. І хоча горяни почали турнір не дуже упевнено (нічия в Кардіффі була здобута на передостанній хвилині, а перемога вдома

над збіркою Північної Ірландії виявилася мінімальною), інтригу закрутив матч на лондонському стадіоні «Уемблі». 15 квітня 1967 року у присутності ста тисяч глядачів шотландці, що назвали потім цей матч «наш Кубок світу», виграли у збірної Англії 3: 2. Варто зазначити, що тренер англійців Альф Рамсей виставив на цю гру точнісінько той склад, який приніс команді перемогу над збіркою ФРН у фіналі недавнього Чемпіонату світу.

Після гри стадіон «Уемблі» піддався справжньому погрому: на поле прорвалися шотландські фани, які розірвали сітку і розламали ворота на сувеніри. Ще й більше того, багато ентузіастів забирали з собою шматки дерну з поля, на якому їхня команда перемогла ненавистих англійців, що носили у той час звання чемпіонів світу. З цього приводу у Володимира Висоцького є пісня, героєм якої є Роберт Мур – зірка «Вест Гему» і збірної Англії, в якого на сувеніри «зірвали шляпу» і «одгризли годинник».

Захват перемогою, а можливо, зайва самовпевненість зіграли проти збірної Шотландії в наступному матчі. Шотландці програли у Белфасті (0: 1) і знову опинилися серед тих, хто має наздоганяти. І знову доля путівки в чвертьфінал повинна була вирішуватися в особистій зустрічі, цього разу в Глазго. Цей матч увійшов до історії розіграшів Кубка Європи як найвідвідуваніший. Згідно з офіційними даними, на ньому було присутньо 134 тисячі 461 глядач. Яке ж було їхнє розчарування, коли гості з півдня не лише відкрили рахунок, але і практично усю гру змогли спокійно стримувати атаки шотландців. Максимум, чого добилися горяни – це зрівняти рахунок. Чемпіони ж світу продовжили свою переможну ходу за Кубком Європи.

Усі матчі групи 8

22 жовтня 1966, Кардіфф. Уельс – Шотландія 1: 1 (77' Дейвіс 1: 0, 86' Лоу 1: 1).

22 жовтня 1966, Белфаст. Північна Ірландія – Англія 0: 2 (40' Хантів 0: 1, 60' Пітерс 0: 2, видалений Фергюссон 89').

16 листопада 1966, Глазго. Шотландія – Північна Ірландія 2: 1 (9' Ніколсон 0: 1, 35' Леннокс 1: 1, 40' Мердок 2: 1).

16 листопада 1966, Лондон. Англія – Уельс 5: 1 (30', 34' Херст 1: 0, 2: 0, 36' Дейвіс 2: 1, 43' Б. Чарльтон 3: 1, 65' Хеннесі (автогол) 4: 1, 84' Д. Чарльтон 5: 1).

12 квітня 1967, Белфаст. Північна Ірландія – Уельс 0: 0.

12 квітня 1967, Лондон. Англія – Шотландія 2: 3 (27' Лоу 0: 1, 78' Леннокс 0: 2, 84' Д. Чарльтон 1: 2, 87' Маккаліуг 1: 3, 88' Херст 2: 3).

21 жовтня 1967, Кардіфф. Уельс – Англія 0: 3 (34' Пітерс 0: 1, 87' В. Чарльтон 0: 2, 90' – пен. Болл 0: 3).

21 жовтня 1967, Белфаст. Північна Ірландія – Шотландія 1: 0 (69' Клементс 1: 0).

22 листопада 1967, Лондон. Англія – Північна Ірландія 2: 0 (43' Херст 1: 0, 62' В. Чарльтон 2: 0).

22 листопада 1967, Глазго. Шотландія – Уельс 3: 2 (16' Гілзен 1: 0, 18' Дейвіс 1: 1, 57' Дурбан 1: 2, 65' Гілзен 2: 2, 78' МакКіннон 3: 2).

24 лютого 1968, Глазго. Шотландія – Англія 1: 1 (19' Пітерс 0: 1, 39' Х'юз 1: 1).

28 лютого 1968, Рексхем. Уельс – Північна Ірландія 2: 0 (75' Ріс 1: 0, 84' Дейвіс 2: 0).

Підсумкова таблиця групи 8

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Англія	6	4	1	1	15—5	9
2	Шотландія	6	3	2	1	10—8	8
3	Уельс	6	1	2	3	6—12	4
4	Північна Ірландія	6	1	1	4	2—8	3

Чвертьфінал

Дійсні чемпіони світу – англійці – останніми закінчили свій відбірковий цикл, але першими вступили у бій на наступній стадії. Слід зазначити, що перед стартом стадії плей-офф УЄФА прийняло доповнення до регламенту, яким вводилося правило гостьового гола, який на випадок рівності показників важив удвічі від домашнього. У разі неможливості застосування подібного правила (типовий випадок – нульова нічия), команди визначали переможця або в додатковому матчі (якщо домовлялися заздалегідь), або шляхом простого жеребкування. Так Чемпіонат Європи 1968 року увійшов до історії, особливо радянського футболу, як «першість, програна монетою».

Але повернемося до наших англійців, тим паче, що сліпа доля була до них не прихильна – чемпіонам світу дісталися в суперники чемпіони Європи. Слід визнати, що збірна Бобі Чарльтона з честю вийшла з ситуації, перемігши як в рідних стінах, так і на виїзді. Безумовно, прикро було прощатися з переможцями попереднього турніру на такій ранній стадії, та не варто забувати, що Іспанія і в чвертьфінал-то потрапила завдяки наполегливості ірландців і самонадійності чехів. А ось Англія цими двома перемогами підтвердила невинуватість свого чемпіонства на Мундіалі і більш ніж серйозну заявку на Кубок Європи.

Ще більше невинуватістю виглядала пара Франція – Югославія. Як ви пам'ятаєте, вісім років тому югослави в півфіналі Кубка Європи обіграли Францію в Парижі. Уся французька преса сурмила про необхідність реваншу, чим дуже «навантажила» самих футболістів. В результаті перший матч, що проходив в Марселі, французи почали обережно, повільно, з оглядкою на власні ворота. Подібна гра проти молоді і швидкої югославської збірної не принесла успіху – за годину гри гості вийшли вперед. Максимум, чого добилися французи перед своєю несамоовитою публікою – зусиллями Ді Налло зрівняти рахунок.

Матч у відповідь у Белграді став справжнім «побиттям немовлят». Югослави відкрили рахунок вже на першій хвилині, а до середини першого тайму вели 3: 0, на перерву ж команди пішли за переваги 4: 1 на користь господарів. У другому таймі збірна Франції також не знайшла ніякої «секретної зброї», а югослави відзначилися ще одного разу – за 10 хвилин до фінального свистка. Подібний розгром навіть для «романтичних» 60-х був подією надзвичайною, тому не дивно, що після цієї гри склад збірної Франції змінився на 90 %.

Найбільш рівні команди зішлись в протистоянні Болгарія–Італія. Несподівані переможці своєї групи болгари в домашньому матчі начебто і не помітили «катеначчо» італійців, раз по раз розриваючи їхні захисні редути. Були б господарі поточніше – не минути б ще одній з найсильніших збірних світу прочуханки від команди з соцтабору. Але після першого гола Коткова з пенальті італійці відігралися завдяки автоголу Пенева. І хоча Дерменджиєв і Єков свої моменти в другому таймі використали, верткий Праті на 83 хвилині свою ложку дьогтю до болгарської бочки меду додав. 3: 2 із урахуванням правила «гостьового гола» виявилися пірровою перемогою – ніби болгари і переграли італійців за всіма статтями, а у хлопців з Апеннін лишилася перевага перед грою у відповідь.

Чи з розрахунком на активність і темперамент південних «тіффозі», або ж з якихось інших причин, про які мова піде далі, але італійська федерація в іграх ЄВРО-68 дуже полюбила Неаполь. Саме там команда Італії і завоювала путівку в півфінал, забивши по голу на початку кожного з таймів. А що ж болгари, запитаєте ви? Та нічого – кидалися на «замкнені ворота» і проявляли індивідуальну майстерність, раз по раз угрюжуючи в чіпких тенетах італійської оборони.

Останній (як у нашому огляді, так і історично) чвертьфінал звів збірні Угорщини і СРСР. Подібну долю в Країні Рад сприйняли «з почуттям глибокого задоволення», і не випадково – якщо є у світі збірна, з якою команда СРСР грала так часто і так само вдало, то це хіба що

Туреччина. Болгари, поляки, чехи зі словаками, не кажучи вже про східних німців і югославів, за будь-якої нагоди намагалися «насолити» «старшому братові». А ось з Угорщиною якось завжди «йшло». «Пройшло» і цього разу, хоча і не без пригод.

Не обійшлося, як стало звичним у збірній Якушина, без виїзного скандалу: увечері перед матчем в номер, де жив форвард збірної Валерій Воронін, прийшов власник фірми «Адідас» Хорст Даслер і кудись повів нашого спортсмена «майже на усю ніч». Пізніше що тільки не приписували радянські газети футболістові – від таємних рекламних контрактів до співпраці з іноземними спецслужбами і бажання втекти з СРСР. Після повернення в Союз Воронін буде з ганьбою звільнений зі збірної як алкоголік, а потім втрапить у ДТП, де дивом залишиться живим. Але це буде восени, а 4 травня на «Непштадіоні» підопічні Якушина виконували невластиву установку «не пропустити». Втім, стараннями голкіпера команди Кавазашвілі пропустили двічі. Як заявив відразу після матчу сам Якушин – у всьому був винен Стрельцов, який не забив два «вірних гола».

Після приїзду в Москву зі збірної були звільнені Воронін і Стрельцов. І якщо першого шляхом багатотисячних листів по партійній і спортивній лініях на матч у відповідь вдалося повернути у збірну, то Стрельцову згадали все – і давню судимість, і нібито непомірність у вживанні алкоголю. Таким чином, найталановитіший футболіст за всю історію СРСР не зіграв на жодному Чемпіонаті світу та на жодному Чемпіонаті Європи, хоча зробив все, аби збірна туди потрапляла.

А потрапила вона туди цього разу виключно «на морально-вольових» – стиснувши зуби і риючи землю, радянські футболісти забили три необхідні м'ячі в «Лужниках» і не пропустили жодного у присутності 103 тисяч уболівальників.

Усі ігри чвертьфіналу

3 квітня 1968, Лондон. Англія–Іспанія 1: 0 (84' Б. Чарльтон 1: 0).

8 травня 1968, Мадрид: Іспанія – Англія 1: 2 (47' Амансіо 1: 0, 54' Пітерс 1: 1, 81' Хант 1: 2).

6 квітня 1968, Софія. Болгарія–Італія 3: 2 (11' – пен. Котков 1: 0, 60' Пенєв (автогол) 1: 1, 66' Дерменджиєв 2: 1, 73' Єков 3: 1, 83' Праті 3: 2).

20 квітня 1968, Неаполь. Італія – Болгарія 2: 0 (14' Праті 1: 0, 55' Доменгіні 2: 0).

6 квітня 1968, Марсель. Франція – Югославія 1: 1: (66' Мусемич 0: 1, 78' Ді Налло 1: 1).

24 квітня 1968, Белград. Югославія – Франція 5: 1 (2' І. Петкович 1: 0, 13' Мусемич – пен. 2: 0, 14' Джаїч 3: 0, 23' Ді Налло 3: 1, 32' І. Петкович 4: 1 79' Мусемич 5: 1).

4 травня 1968, Будапешт. Угорщина – СРСР 2: 0 (21' Фаркаш 1: 0, 85' Гереч 2: 0).

11 травня 1968, Москва. СРСР – Угорщина 3: 0 (22' Шоймоши (автогол) 1: 0, 59' Хурцилава 2: 0, 73' Бишовець 3: 0).

Фінальний Турнір

Фінальний турнір ЄВРО-68 пройшов в Італії. Півфінали були намічені в Неаполі і Флоренції. За черговим «неймовірним збігом обставин» радянській команді судилося грати з господарями турніру в місті біля підніжжя Везувію.

Перш ніж перейти до опису і аналізу подій на полі, слід згадати усі чинники, які привели до того, що все сталося саме так, а не інакше. Радянська збірна з футболу у всі часи була швидше не збірною кращих гравців країни, які разом домагаються кращих результатів, а парадною вівіскою для імперіалістичного Заходу країни «соціалізму, що переміг». Саме втручання партійної, службістської та іншої «нефутбольної», але дуже керівної складової до складу, тренувального процесу, а зрештою – в гру спортсменів на полі, багато в чому і визначали результат цієї гри.

Збірна, що відправилася в Італію, була зовсім не тією, яка упевнено здолала відбірковий етап і стадію чвертьфіналу. «Політичні» втрати Стрельцова і списаного «на пенсію» Лева Яшина перед самим від'їздом доповнилися втратами Численка і Хурцилави. Двох гравців основи команда втратила за чотири дні до вильоту в Італію – такі були наслідки «мудрого партійного рішення» боротися за першість в Європі і проводити відбір на Олімпіаду одним складом. Численко і Хурцилава були зламани гравцями Чехословаччини в Остраві, де команда СРСР програла 0: 3 і на Олімпіаду врешті так і не потрапила. Але й це не все! «Непотрібними» з політичних моментів на фіналі європейського чемпіонату виявилися Йозеф Сабо і Валерій Маслов.

Втрати команди може виразити хоч би проста статистика: автори 15 м'ячів з 20, забитих збірною СРСР в розіграші ЄВРО-68, не поїхали з командою на фінал в Італію.

І все ж радянські футболісти змогли дати господарям поля справжній бій, захопивши ініціативу з перших хвилин, незважаючи на несамовиту підтримку італійців гарячими фанатами Неаполя. Проте варто визнати, минулої зіграності у радянської команди не було. До того ж, на радість місцевих тиффозі, у воротах «Скуадри адзурри» відмінно діяв молодий ще Діно Дзофф. У результаті вже до середини тайму італійці перехопили ініціативу, влаштували справжній штурм, але він не приніс видимих результатів. Перший тайм, за великим рахунком, пройшов без моментів – з великою кількістю боротьби, в якій ніхто не хотів поступатися. У другому таймі один з кращих моментів був у Джанні Рівєри, але Пшеничников сміливим кидком в ноги не дав форвардові пробити з лінії воротарського. Остання чверть години пройшла вже з перевагою збірної СРСР. На хороші ударні позиції виривалися Єврюжихін і Геннадій Логофет, двічі потужно бив по воротам Олександр Ленюв, але основний час так і закінчився – 0: 0.

Овертайм ознаменувався обміном, як зараз кажуть, стовідсотковими моментами. Спочатку Єврюжихін відірвався від захисників і з кута штрафної наніс потужний удар, на який Дзофф не зреагував. М'яч, проте, пролетів у півметрі від штанги. А вже за дві хвилини феноменальний по силі удар наніс Доменгіні – м'яч потрапив в штангу, і вона декілька секунд після цього тремтіла.

Але голів забито так і не було – ані домашніх італійцями, ані «гостьових» радянськими футболістами. А оскільки перегравати гру ніхто не домовлявся, капітани команд, судді і представник УЄФА іспанець Агустін Пухоць спустилися під трибуни, аби покидати монети і виявити переможця.

Спочатку для збірної СРСР все йшло добре – Альберт Шестернюв виграв право вибрати сторону монети, але ось коли суддя узяв в руки французький десятифранковик, на капітана радянської команди напав ступор. Не витримавши, Пухоць звернувся до капітана італійців Факетті, який вибрав «решку» і вгадав.

Тодішній президент Федерації футболу Італії Артеміо Франкі відзначив: «Збірна Італії заслужила перемогу, але збірна СРСР не заслужила поразки». Радянській команді можна було тільки поспівчувати – вона залишилась єдиною командою, кому зарахували поразку за допомогою долі у вигляді монети.

Деякі джерела в самій Італії стверджують, що питання просування Італії до вершини європейського п'єдесталу вирішували боси неаполітанської мафії. Випадок з монетою, яку, до речі, ніхто ніколи не бачив, має декілька версій і трактувань. Згідно з деякими вона закотилася під лаву, з іншими – її кидали двічі, оскільки перший раз вона застрягла ребром в щілині підлоги. Найбільш популярна в самій Італії – арбітр підкинув монету, упіймав її на долоню, накрив другою рукою і сказав: «Італія!».

Сьогодні вже ніхто не зможе розповісти, що саме сталося в підтрибунних приміщеннях стадіону «Сан Паоло» в Неаполі. Проте і саме правило долі, і те, як матч проводився, і наступні події, що привели у результаті до чемпіонства збірну Італії, свідчать про те, що не варто виключати вплив італійських мафіозі на футбол і на домашнє Євро-68, зокрема.

У другому ж півфіналі уболівальники, що зібралися у Флоренції, побачили динамічний, швидкісний і комбінаційний футбол. Наставник команди Райко Мітіч зумів налагодити сувору дисципліну в обороні, а молодий дебютант Мірко Павлович успішно закрити самого Бобі Чарльтона. Проте головною зіркою югославської команди італійська преса визнала не його, а Драгана Джаїча. Нападник з легкістю обігрував суперників і більше за інших докучав захисникам і воротареві Гордону Бенксу.

Фактично увесь другий півфінал і пройшов в дуелі двох зірок: Джаїч, визнаний у підсумку кращим гравцем фінальної частини, бив і бив, а Бенкс, що в 60-х десятки разів потрапляв до символічних збірних Європи і світу, ловив і відбивав. Розв'язка сталася за 5 хвилин до фінального свистка – нестримний Джаїч приніс югославам перемогу.

Гол вийшов прямо-таки фантастичний: Джаїч прийняв пущений верхом м'яч на груди, скинув на ногу і сильно пробив під поперечку. На перший погляд – нічого складного для професіонала, проте Джаїч провів цю операцію за долі секунди, знаходячись в оточенні трьох суперників. Після зустрічі наставник англійців Альф Рамсей назвав цей гол «цукерочкою».

Чемпіони світу були настільки розчаровані, що один з них – півзахисник Алан Маллері – грубо атакував Трівіча і був вилучений з поля прямою червоною картою. Таким чином, хавбек «Тоттенхема» увійшов до історії англійського і європейського футболу, ставши першим вилученим гравцем збірної Англії в міжнародних зустрічах і першим футболістом, вилученим у фіналах чемпіонатів Європи.

Матч за третє місце збірної СРСР проти Англії вийшов сірим і безрадіним. Радянські історики футболу традиційно валять усю провину за поразку на вихованця харківського футболу Юрія Істоміна, проте це перебільшення. Так, Істомін, який персонально грав з Бобі Чарльтоном, в першому таймі двічі втрачав свого підопічного з-під контролю, внаслідок чого той на 39 хвилині відкрив рахунок. Але до цього, як і після, у чотирьох нападників збірної СРСР була маса можливостей як відкрити рахунок, так і зрівняти його. А вже після того, як Джеффрі Херст подвоїв перевагу Англії, британці і зовсім зупинилися. Радянській же збірній не вистачило мотивації, сил або ж просто психологічної упевненості, аби хоч щось змінити на полі.

Натомість, фінал першості видався цікавим і закрученим на самий вибагливий смак. Тактика італійців, орієнтована на оборону, зіткнулася з легким, атакуючим і дуже швидким футболом югославів. Мабуть, це була краща югославська команда в історії. Гості (адже ця гра проходила саме на полі суперника) володіли серйозною перевагою. Найбільше загрожував італійцями форвард «Войводини» Добривоє Трівіч, який неодноразово міг пробити Дзоффа. Відповідав за рівнем і майстерністю своєму партнеру і Драган Джаїч, що представляв у збірній «Црвену звезду». Він-то і відкрив рахунок в матчі, вчасно зреагувавши на вивірену передачу.

Якби матч проходив не в Італії, «Скуадра адзурра» напевно б програла, але тут підтримка тиффозі була настільки потужною, що навіть швейцарський арбітр Готфрід Дінст, свідомо чи ні, але намагався підтримати господарів. Одного разу Трівіча відверто завалили в штрафному, проте свисток швейцарця промовчав.

У другому таймі югослави продовжували володіти перевагою, і були на порядок небезпечнішими від суперників. Принаймні, за кількістю гострих моментів гості перевершили італійців. Іноді «Скуадра адзурра» відбивалася з останніх сил, тоді як підопічні Райко Мітіча демонстрували кращу фізичну форму. Подвоїти перевагу югославів міг Вахидін Мусемич, який ледве не переправив м'яча в покинуті Дзоффом ворота.

Врятував господарів чемпіонату нападник «Інтера» Доменгіні – своїм потужним ударом зі штрафного він прошив «стіночку», і м'яч опинився в сітці. Югослави не погоджувалися, звертаючи увагу на те, що Доменгіні пробив без свистка арбітра. Проте Дінст не став відмінати узяття воріт, і матч перейшов в овертайм.

Героєм матчу міг стати Джаїч: в додаткові півгодини саме у нього був найкращий шанс для узяття воріт. Але рахунок залишився тим самим, а це означало, що фінал необхідно було переграти – уперше в практиці міжнародних змагань.

Додатковий матч пройшов через два дні в Римі на тому ж стадіоні. Тільки ось глядачів чомусь зібралось удвічі менше. Можливо, вони щось знали? Можна сміливо сказати, що стратегічну боротьбу наставників виграв італієць Валькерраджі. Після вмотуючого фіналу він ввів до складу п'ять нових гравців, тоді як югослави оновилися тільки на одну людину. Вірність плану наставника «Скуадри адзурри» усі побачили вже в дебюті зустрічі, коли гостей, що не встигли відновитися, від вірних голів двічі врятував воротар Пантеліч. Італійці беззастережно вели гру. Особливо відзначався Сандро Маццола, який майстерно роздавав паси з центра поля. Доля золота була вирішена ще в першому таймі, коли по голу у ворота югославів забили Луїджі Ріва і П'єтро Анастасі.

Надія на те, що в другому таймі югослави додадуть, так і залишилася лише надією – фізичних сил вже не залишилося. Ця перемога стала першим успіхом італійців після перемоги на Чемпіонаті Світу рівно 30 років тому.

Усі ігри фінальної частини

5 червня 1968 року. Неаполь: 68 582 глядачі. Півфінал. Італія – СРСР 0:0.

Арбітр – Курт Ченчер (ФРН).

Італія: Дзофф, Бурньїч, Факетті (к), Берчелліно, Кастано, Ферріні, Доменгіні, Юліано, Маццола, Рівера, Праті.

СРСР: Пшеничников, Істомін, Шестерньов (к), Капличний, Афонін, Ленюв, Малофєєв, Логофет, Бишовець, Банішевський, Єврюжихін.

Завдяки жеребкуванню у фінал вийшла збірна Італії.

5 червня 1968 року. Флоренція: 21 834 глядачі. Півфінал. Югославія – Англія 1:0 (Джаїч 85').

Видалений: Маллері, 87' (Англія).

Арбітр – Хуан Марія Ортіс-де-Мендібіл (Іспанія).

Югославія: І. Пантелич, Фазлагич, Паунович, Хольцер, Дам'янович, Павлович, Трівіч, Осім, Петкович, Мусемич, Джаїч.

Англія: Бенкс, Лебон, Вілсон, Мюллері, Ньютон, Мур, Болл, Хантер, Р. Чарльтон, Хант, Питерс.

8 червня 1968 року. Рим: 68 817 глядачів. Матч за 3-є місце Англія – СРСР 2:0 (Чарльтон 39', Херст 63').

Арбітр – Іштван Жолт (Угорщина).

Англія: Бенкс, Райт, Вілсон, Стайлз, Лебон, Мур (к), Хантер, Хант, Р. Чарльтон, Херст, Питерс.

СРСР: Пшеничников, Афонін, Шестерньов (к), Капличний, Істомін, Логофет, Ленюв, Малофєєв, Бишовець, Банішевський, Єврюжихін.

8 червня 1968 року. Рим: 68 817 глядачів. Фінал. Італія – Югославія 1:1 (Доменгіні 81' – Джаїч 39').

Арбітр – Готфрид Дінст (Швейцарія).

Італія: Дзофф, Бурньїч, Факетті (к), Ферріні, Гуарнері, Кастано, Доменгіні, Юліано, Анастасі, Лодетті, Праті. Тренер: Ф. Валькерраджі.

Югославія: Пантелич, Фазлагич (к), Дам'янович, Паунович, Хольцер, Павлович, Петкович, Ачимович, Мусемич, Трівіч, Джаїч.

10 червня 1968 року. Рим: 55 000 глядачів. Додатковий матч Італія – Югославія 2:0 (Ріва 13', Анастасі 32').

Арбітр – Хосе Марія Ортіс-де-Мендібіл (Іспанія).

Італія: Дзофф, Бурньїч, Факетті (к), Росато, Гуарнері, Сальвадоре, Доменгіні, Маццола, Анастасі, Де-Сісті, Ріва. Тренер: Ф. Валькерраджі.

Югославія: Пантелич, Фазлагич (к), Дам'янович, Паунович, Хольцер, Павлович, Хошич, Ачимович, Мусемич, Трівіч, Джаїч.

Заявки команд-призерів фінального турніру

Збірна Італії

Воротарі:

Енріко Альбертозі 02.11.1939 «Фіорентина» (Флоренція).

Лідо Вієрі 16.07.1939 «Торіно» (Турін).

Діно Дзофф 28.02.1942 «Наполі» (Неаполь).

Захисники:

Анджело Анкілетті 25.04.1943 «Мілан» (Мілан).

Джанкарло Берчелліно 09.10.1941 «Ювентус» (Турін).

Тарчизіо Бурньїч 25.04.1939 «Інтер» (Мілан).

Ернесто Кастано 02.05.1939 «Ювентус» (Турін).

Джачінто Факетті 18.07.1942 «Інтер» (Мілан).

Арістаде Гуарнері 07.03.1938 «Болонья» (Болонья).

Роберто Росато 18.08.1943 «Мілан» (Мілан).

Алессандро Сальвадоре 29.11.1939 «Ювентус» (Турін).

Півзахисники:

Джакомо Булгареллі 24.10.1940 «Болонья» (Болонья).

Джанкарло Де-Сісті 13.03.1943 «Фіорентина» (Флоренція).

Джорджо Ферріні 18.08.1939 «Торіно» (Турін).

Антоніо Юліано 01.01.1943 «Наполі» (Неаполь).

Джованні Рівєра 18.08.1943 «Мілан» (Мілан).

Нападники:

П'єтро Анастасі 07.04.1948 «Кальчо Варесе» (Варесе).

Анджело Доменгіні 25.08.1941 «Інтер» (Мілан).

Джованні Лодетті 10.08.1942 «Мілан» (Мілан).

Алессандро Маццола 08.11.1942 «Інтер» (Мілан).

П'єріно Праті 13.12.1946 «Мілан» (Мілан).

Луїджі Ріва 07.11.1944 «Кальярі» (Кальярі).

Тренер:

Феруччо Валькерраджі 12.02.1912.

Збірна Югославії

Воротарі:

Радомір Вукчевич 05.09.1941 «Хайдук» (Спліт).

Ратомір Дуйкович 24.02.1946 «Црвена Звезда» (Белград).

Захисники:

Мірсад Фазлагич 04.04.1943 «Сараєво» (Сараєво).

Мілан Дам'янович 15.10.1943 «Партизан» (Белград).

Боривоє Джорджевич 02.08.1948 «Партизан» (Белград).

Драган Хольцер 19.01.1945 «Хайдук» (Спліт).

Велько Алексич 19.11.1939 «Войводина» (Новини Сад).

Півзахисники:

Благе Паунович 05.06.1947 «Партизан» (Белград).

Мірослав Павлович 23.10.1942 «Црвена звезда» (Белград).

Рудольф Белін 04.11.1942 «Динамо» (Загреб).

Младен Рамляк 01.07.1945 «Динамо» (Загреб).

Любомир Михайлович 07.09.1943 «Партизан» (Белград).

Івіца Брзіч 28.05.1941 «Войводина» (Новини Сад).

Нападники:

Ілія Петкович 22.09.1945 «ОФК» (Белград).

Івіца Осім 06.05.1941 «Железничар» (Сараєво).

Вахидин Мусемич 29.10.1946 «Сараєво» (Сараєво).

Йован Ачимович 21.06.1948 «Црвена звезда» (Белград).

Драган Джаїч 30.05.1946 «Црвена звезда» (Белград).

Бошко Антіч 07.01.1945 «Динамо» (Загреб).

Добриное Тривіч 26.10.1943 «Войводина» (Новини Сад).

Ідриз Хошич 17.02.1944 «Партизан» (Белград).

Тренер:

Райко Мітіч 06.09.1922.

Збірна Англії

Воротарі:

Гордон Бенкс 30.12.1937 «Сток Сіті» (Сток-он-Трент).

Олександр Степні 18.09.1942 «Манчестер Юнайтед» (Манчестер).

Гордон Вест 24.04.1943 «Евертон» (Ліверпуль).

Захисники:

Кіт Ньютон 23.06.1941 «Блекберн» (Блекберн).

Реймон Вілсон 17.12.1934 «Евертон» (Ліверпуль).

Алан Маллері 23.11.1941 «Тоттенхем» (Лондон).

Брайан Лебон 23.01.1940 «Евертон» (Ліверпуль).

Сіріл Ноулз 13.07.1944 «Тоттенхем» (Лондон).

Томас Райт 21.10.1944 «Евертон» (Ліверпуль).

Норберт Стайлз 18.05.1942 «Манчестер Юнайтед» (Манчестер).

Джон Чарльтон 08.05.1935 «Лідс» (Лідс).

Півзахисники:

Роберт Мур 12.04.1941 «Вест Гем» (Лондон).

Алан Болл 12.05.1945 «Евертон» (Ліверпуль).

Роберт Чарльтон 11.10.1937 «Манчестер Юнайтед» (Манчестер).

Норманн Хантер 29.10.1943 «Лідс» (Лідс).

Майкл Саммербі 15.12.1942 «Манчестер Сіті» (Манчестер).

Пітер Томпсон 27.11.1942 «Ліверпуль» (Ліверпуль).

Нападники:

Роджер Хант 20.07.1938 «Ліверпуль» (Ліверпуль).

Джеффри Херст 08.12.1941 «Вест Гем» (Лондон).

Мартін Пітерс 08.11.1943 «Вест Гем» (Лондон).

Колін Белл 26.02.1946 «Манчестер Сіті» (Манчестер).

Джеймс Гривс 20.02.1940 «Тоттенхем» (Лондон).

Тренер:

Альфред Рамсей 22.01.1920.

Збірна СРСР

Воротарі:

Юрій Пшеничников 02.06.1940 ЦСКА (Москва).

Анзор Кавазашвілі 19.07.1940 «Торпедо» (Москва).

Євген Рудаков 02.01.1942 «Динамо» (Київ).

Захисники:

Віктор Анічкін 08.12.1941 «Динамо» (Москва).

Валентин Афонін 22.12.1939 ЦСКА (Москва).

Юрій Істомін 03.07.1944 ЦСКА (Москва).

Володимир Капличний 26.02.1944 ЦСКА (Москва).

Володимир Левченко 18.02.1944 «Динамо» (Київ).

Муртаз Хурцилава 05.01.1943 «Динамо» (Тбілісі).

Альберт Шестерньов 20.06.1941 ЦСКА (Москва).

Геннадій Логофет 15.04.1942 «Спартак» (Москва).

Півзахисники:

Валерій Воронін 17.07.1939 «Торпедо» (Москва).

Володимир Мунтян 14.09.1946 «Динамо» (Київ).

Олександр Ленюв 25.09.1944 «Торпедо» (Москва).

Кахі Асатіані 01.01.1947 «Динамо» (Тбілісі).

Нападники:

Анатолій Банішевський 23.02.1946 «Нефтчі» (Баку).

Анатолій Бишовець 23.04.1946 «Динамо» (Київ).

Геннадій Єврюжихін 04.02.1944 «Динамо» (Москва).

Едуард Малофєєв 02.06.1942 «Динамо» (Мінськ).

Гіві Нодія 02.01.1948 «Динамо» (Тбілісі).

Ігор Численко 04.01.1939 «Динамо» (Москва).

Микола Смольников 10.03.1949 «Нефтчі» (Баку).

Тренер:

Михайло Якушин 15.11.1910.

У відбірковому турнірі

Проведено – 98 матчів.

Забито 306 голів (в середньому – 3,12 за матч).

Всього глядачів – 3 402 813 (в середньому – 34 723).

Кращі бомбардири відбіркового турніру – Л. Ріва (Італія), Я. Фаркаш (Угорщина) – по 6 голів.

Автоголи – 5.

Пенальті – 18.

«Покер» – 1.

«Хет-трики» – 10.

Вилучення – 3.

У фінальному турнірі

Проведено матчів – 5.

Забито 7 голів (в середньому – 1,4 за матч).

Всього глядачів – 260 936 (в середньому – 52187).

Кращий бомбардир фінального турніру – Д. Джаїч (Югославія) – 2 гол.

Вилучення – 1.

Найстарший гравець фінального турніру – Р. Вілсон (Англія, захисник) – 33 роки 171 день.

Наймолодший гравець фінального турніру – Й. Ачимович (Югославія, нападник) – 19 років 353 дні.

Символічна збірна фінального турніру (версія УЄФА)

Д. Дзофф (Італія), М. Фазлагич (Югославія), А. Шестерньов (СРСР), Р. Мур (Англія), Д. Факетті (Італія), А. Доменгіні (Італія), І. Осім (Югославія), А. Маццола (Італія), Д. Джаїч (Югославія), Д. Херст (Англія), Л. Ріва (Італія).

Розділ 4. ЄВРО-1972. У футбол грають 22 людини, а виграють німці

Prae ludus. У Європі – нові правила, в СРСР – тренерська чехарда

Новий європейський чемпіонат (а до старої версії Кубка Європи більше повертатися ні у кого і в думках не було) знову поставив декілька рекордів: в ньому взяла участь рекордна кількість команд (32), відповідно було зіграно і найбільшу кількість матчів.

Новачком першості стала збірна карликової Мальти. Попередній похід остров'ян – тоді ще за Кубком Європи – у 1962 році закінчився двома поразками від данців із загальним рахунком 9: 2. Взагалі ж, з усіх країн – членів УЄФА у відбірковому турнірі відмовилися стартувати лише представники Ісландії. На початок 70-х кількість гравців у цій північній країні, готових представляти країну на міжнародній арені, вже перевищила необхідну для заявки збірної, але ніяк не могла досягти рівня хоч би десятка команд внутрішньої першості.

Схема турніру особливих змін не зазнала: спочатку команди проводили матчі у восьми попередніх групах, переможці яких зустрічалися у чвертьфіналах. Півфінали, матч за третє місце і фінал гралися в заздалегідь названій УЄФА країні – Бельгії, команда якої, до речі, не мала жодних пільг, а разом з усіма виступала у відбірковому турнірі.

Проте футбольні статистики і аналітики вважають саме ЄВРО-72 епохальним з точки зору зміни правил самої гри.

Першим нововведенням, яке стало безпосереднім наслідком фінального турніру попереднього ЄВРО, стали післяматчеві пенальті. Якщо ані в основний, ані в додатковий час матчів стадії плей-офф суперники не виявили найсильнішого, команди не перегравали свої матчі, не кидали монетку, а били пенальті у ворота один одного. Спочатку – хто заб'є більше з п'яти ударів, а потім, якщо і ця серія не виявила переможця, – до першого промаху. Втім, правило набуло чинності лише перед фінальною частиною, що дозволило угорцям з румунами усмак позмагатися на стадії чвертьфіналу. Але не забігатимемо наперед.

Багато коментаторів, що виросли в часи, коли це правило стало вже звичним, називають його «спортивною лотереєю». Що ж, таких спеціалістів варто відіслати у 60-ті, коли долю медалей Чемпіонатів Європи вирішувала монета.

Іншим нововведенням, що рішуче змінило характер гри, стала можливість заміन. До цього команди ризикували догравати матч в меншості, якщо їхні гравці отримували травму. Відтепер же кожен тренер отримав право робити впродовж матчу дві заміни. Травми – травмами, а ось змінювати тактичний малюнок по ходу гри, посилюючи ту або іншу лінію – можливість, яка, поза сумнівом, підвищила роль тренера не лише при підготовці до гри, але і по ходу самого матчу.

Збірна СРСР підійшла до турніру, як стало вже звичним, з новим тренером. Старійшину тренерського цеху, тріумфатора Олімпіади 1956 року і Кубка Європи-1960 Гавриїла Качалина вкотре «відправили на пенсію» за «провальний» результат на Чемпіонаті світу в Мексиці, де досить сильна збірна СРСР не потрапила до числа півфіналістів, поступившись дорогою Уругваю в додатковий час. Гавриїл Дмитрович ще попрацює по одному сезону з динамівцями Тбілісі та Москви, а також в ташкентському «Пахтакорі», але не досягне значних успіхів. Загалом під час відбору і фінальної частини ЄВРО-72 радянська збірна поставить не лише власний, а всесвітній рекорд за кількістю тренерів головної команди країни.

На попередньому етапі тренером головної збірної СРСР був Валентин Ніколаєв – головний тренер клубу ЦСКА. Як було прийнято в Країні Рад, гравці і тренери армійців були військовослужбовцями, приписаними до певних військових частин. Полковник Ніколаєв разом з клубом став чемпіоном Союзу в 1970-му, а наступного року, коли тренував паралельно клуб і збірну, «опустив» ЦСКА на незвичне дванадцяте місце. Армійці того року уникнули вильоту в першу лігу лише завдяки кращій різниці забитих і пропущених м'ячів в порівнянні з «Пахтакором», який зайняв 15-те місце. За подібними «успіхами» послідувала очікувана негайна реакція міністра оборони СРСР – маршала Гречко. Він видав наказ, яким полковник Ніколаєв мав припинити співпрацю зі збірою країни і сконцентруватися на роботі в клубі.

Наказ був виконаний, а на капітанський місток головної команди зійшов тренер олімпійської збірної СРСР (після гіркого досвіду 1968 року команди нарешті було вирішено розділити) Микола Гуляєв. Треба сказати, що олімпійці (як їх ще називали в радянський час, «перспективні кандидати в першу збірну») Радянського Союзу в той час наводили страх на всю Європу, виносячи Нідерланди, Францію та Австрію з великим рахунком. Але так склалося, що тренером головної збірної Гуляєв пропрацював всього нічого: 41 день підготовки до чвертьфіналу і самі матчі. Відразу ж після того, як перша збірна пробилася на ЄВРО, а олімпійська завоювала путівку в Мюнхен, тренер був звільнений з обох постів.

Першу збірну до Бельгії, а потім і олімпійську збірну в Мюнхен повів вихованець донецького футболу Олександр Пономарьов, вищим досягненням якого можна вважати чемпіонство в першості СРСР з «Динамо» (Москва) у 1963 році. До речі, це було передостаннє чемпіонство колись легендарного клубу в першостях СРСР і останній по-справжньому зоряний рік його воротаря Лева Яшина.

Відбірковий турнір

Група 1. Про шкоду лікування нежиті відсіканням голови.

У першій групі виявилося два явних претенденти на єдину путівку в чвертьфінал – географічні сусіди і одвічні суперники Румунія і Чехословаччина. Пікантності двобоям цих збірних додавало й недавнє протистояння в рамках мексиканського Мундіалю, де румуни мінімально виграли в очній зустрічі, але не здобули успіху в інших іграх, а чехословаки взагалі програли всі матчі в групі.

Слід визнати, що група у збірної Чехословаччини підібралася не сама прохідна – з Англією, Бразилією і Румунією. Проте не минуло й 10 років, як ті ж чехи зі словаками лише у фіналі програли Бразилії легендарного Пеле! А тут посіли останнє місце в групі з двома забитими м'ячами і нулем очок!

Не стерпіла такої ганьби Чехословацька федерація футболу і... відрахувала зі збірної всіх учасників Чемпіонату світу 1970 року на чолі з тренером! У результаті вже за 11 тижнів після закінчення світової першості у відборі на Євро-72 на матч з фінами вийшла абсолютно оновлена збірна Чехословаччини.

Звісно, що гравців цієї оновленої команди не по сільських клубах набрали, та ось зігратися як слід хлопці не встигли. До того ж збірна Фінляндії відстояла єдиний забитий м'яч, дружно обороняючи свої ворота. У результаті – нічия, яка згодом буде коштувати команді ЧССР участі у фінальному турнірі, а для фінів залишиться боязкою одиничкою в графі набраних очок у всьому відбірковому циклі Євро-72.

Після нічий з фінами до складу ЧССР були повернуті багатодосвідчені футболісти, в тому числі і дуже надійний воротар Іво Віктор. Гра команди покращилася, проте в цей же час не менш успішно виступали і румуни, які в підсумку обійшли чехословаків лише за різницею м'ячів. Відзначився у складі румунів двома забитими м'ячами і Мірча Луческу, який пропустив початок сезону через травму. У вирішальному матчі Луческу міг стати і головним винуватцем невдачі, адже на 19-й хвилині не зміг відкрити рахунок, пробивши прямо у воротаря з пенальті. Однак завдяки голам Дембровські і Добрина румуни виграли головне для себе в цьому відбірковому циклі протистояння з чехословаками.

Що характерно, чехословацька команда до цього теж проявила люб'язність – у виграному в румунів домашньому поєдинку Адамець також не реалізував пенальті, відправивши м'яча вище воріт.

Що ж стосується ще одного учасника турніру в групі – збірної Уельсу, вона відзначилася хіба що двома перемогами над Фінляндією, які стали можливими завдяки висхідній зірці валлійського футболу Джону Тошаку. За наступні 10 років цей футболіст виграє всі можливі клубні трофеї в Англії і Європі з «Ліверпулем», а пізніше – як тренер – збере приголомшливу колекцію нагород в Уельсі, Іспанії і навіть Туреччині.

Всі матчі групи 1

7 жовтня 1970, Прага. Чехословаччина – Фінляндія 1: 1 (Альбрехт 30', М. Паателайнен 41').

11 жовтня 1970, Бухарест. Румунія – Фінляндія 3: 0 (Думітраке 27', 41', Р. Нунвайллер 78').

11 листопада 1970, Кардіфф. Уельс – Румунія 0: 0.

21 квітня 1971, Суонсі. Уельс – Чехословаччина 1: 3 (Р. Девіс 58' – пен. – Я. Чапковіч 78', 83', Таборські 80').

16 травня 1971, Братислава. Чехословаччина – Румунія 1: 0 (Весели 88').

26 травня 1971, Гельсінкі. Фінляндія – Уельс 0: 1 (Тошак 54').

16 червня 1971, Гельсінкі. Фінляндія – Чехословаччина 0: 4 (Я. Чапкович 12', Поллак 16', Карк 83', 89').

22 вересня 1971, Гельсінкі. Фінляндія – Румунія 0: 4 (Іорданеску 25', Н. Лупеску 37', Дембровські 54', Луческу 63' – пен.).

13 жовтня 1971, Суонсі. Уельс – Фінляндія 3: 0 (Дербан 10', Тошак 53', Д. Ріс 89').

27 жовтня 1971, Прага. Чехословаччина – Уельс 1: 0 (Куна 60').

14 листопада 1971, Бухарест. Румунія – Чехословаччина 2: 1 (Дембровські 25, Добрин 52' – Я. Чапковіч 50').

24 листопада 1971, Бухарест. Румунія – Уельс 2: 0 (Н. Лупеску 9', Луческу 74').

Підсумкова таблиця групи 1

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Румунія	6	4	1	1	11—2	9
2	Чехословаччина	6	4	1	1	11—4	9
3	Уельс	6	2	1	3	5—6	5
4	Фінляндія	6	0	1	5	1—16	1

Група 2. На одну перемогу більше, ніж у конкурентів

Боротьбу за вихід у чвертьфінал у другій групі, мабуть, слід вважати найбільш напруженою з усіх восьми. Судіть самі – за путівку тут боролися відразу три команди: Угорщини, Франції та Болгарії, поперемінно змінюючи один одного на лідерських позиціях.

Угорці почали і закінчили турнір першими: в стартовому матчі вони без проблем перемогли норвежців. Французи, що мріяли про відродження слави «триколірної» збірної, виграли у тих-таки скандинавів так само легко і навіть з тим самим рахунком – 3: 1. Першими осічку допустили болгари, які зіграли з Норвегією вдома 1: 1 – забігаючи наперед, зазначу, що це буде єдине очко скандинавів у відбірковому циклі.

Проте вже навесні 1971-го все стало з ніг на голову: спочатку угорці не змогли вдома переграти французів, а потім болгари вдома виграли у збірної Угорщини 3: 0! Відрив Болгарії від суперників збільшився після великої перемоги вдома над норвежцями у червні. Французи, втім, підтяглися на друге місце у вересні, обігравши норвежців на виїзді. А оскільки, згідно з жеребкуванням, саме ці дві команди закінчували відбірковий турнір спареними матчами між собою, футбольна громадськість очікувала, що доля путівки на ЄВРО-72 від групи вирішиться в останньому матчі в Софії.

Ключовим моментом у боротьбі стала зміна наставника збірної Угорщини – замість Йозефа Хоффера головним тренером був призначений 49-річний Рудольф Ілловські. Як часто буває, струс від зміни тренера чудодійним чином перетворив збірну Угорщини. У трьох матчах, що залишилися, мадяри досягли трьох перемог із загальним рахунком 8: 0, а їхній лідер Ференц Бене зробив серйозну заявку на звання кращого бомбардира турніру.

Особливо показовим вийшов матч на Парк-де-Пренс, де Бене і компанія просто втоптали в газон всі надії французів на участь у фінальному турнірі ще в першому таймі. Перемоги ж вдома над болгарами та норвежцями вийшли швидше логічними і не вибивалися із загальної картини переваги оновленої угорської збірної над суперниками.

Але й після трьох перемог Угорщина, відірвавшись на 4 очки від конкурентів, ще не забезпечила собі проходження в чвертьфінал. Перешкодити їй могли як французи, так і болгари – кожній з цих збірних потрібно було вигравати в обох очних поєдинках. При цьому болгар влаштовували дві перемоги з довільним рахунком – наздогнавши Угорщину за очками, вони б отримували перевагу за особистими зустрічами. А ось Франції потрібно було вигравати обидва матчі із загальною різницею в шість м'ячів – дуже вже багато «триколірні» пропустили від тих-таки угорців, та й від норвежців.

Всі передматчеві розклади виявилися не актуальними вже по ходу першого матчу Франції і Болгарії в Нанті. Болгари відкрили рахунок з пенальті, а через 8 хвилин французи зрівняли рахунок. І цей обмін випадками, і весь хід матчу показували – на полі дві рівні команди, і навряд чи хтось відважить супернику шість м'ячів. Гол господарів на 87-й хвилині лише додав оптимізму угорським вболівальникам – болгари втратили всі шанси на ЄВРО, а в те, що Франція зуміє перемогти в Софії 5: 0 або більше, не вірили навіть найзатятіші оптимісти. Так і вийшло – повторна зустріч Болгарії та Франції стала дзеркальною копією поєдинку в Нанті: 2: 1 з голом французів на останніх хвилинах.

Всі матчі групи 2

7 жовтня 1970, Осло. Норвегія – Угорщина 1: 3 (Іверсен 50' – Бене 6', Надь 23', Карлсен 66' – автогол).

11 листопада 1970, Ліон. Франція – Норвегія 3: 1 (Флош 31', Леш 55', Мезі 63' – Нільсен 79').

15 листопада 1970, Софія. Болгарія – Норвегія 1: 1 (Атанасов 29' – Фуглсет 83').

24 квітня 1971, Будапешт. Угорщина – Франція 1: 1 (Кочіш 70' – пен., Ревеллі 65').

19 травня 1971, Софія. Болгарія – Угорщина 3: 0 (Колев 38', Петков 48', Величков 72').

9 червня 1971, Осло. Норвегія – Болгарія 1: 4 (Іверсен 80' – Бонев 26', 42' – пен., Жеков 29', Васильов 37').

8 вересня 1971, Осло. Норвегія – Франція 1: 3 (У-Д. Ульсен 80' – Вернь 33', Лубе 34', Бланше 49').

25 вересня 1971, Будапешт. Угорщина – Болгарія 2: 0 (П. Юхас 50', Видач 52').

9 жовтня 1971, Париж. Франція – Угорщина 0: 2 (Бене 34', Замбо 41').

27 жовтня 1971, Будапешт. Угорщина – Норвегія 4: 0 (Бене 21', 43', А. Дунаї 23', Сюч 64').

10 листопада 1971, Нант. Франція – Болгарія 2: 1 (Леш 64', Лубе 87' – Бонев 54' – пен.).

4 грудня 1971, Софія. Болгарія – Франція 2: 1 (Жеков 47', Михайлов 82' – Бланше 85').

Підсумкова таблиця групи 2

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Угорщина	6	4	1	1	12—5	9
2	Болгарія	6	3	1	2	11—7	7
3	Франція	6	3	1	2	10—8	7
4	Норвегія	6	0	1	5	5—18	1

Група 3. Перше місце Англії і перше очко Мальти

У третій групі, на відміну від попередніх, фаворит був один – збірна Англії під керівництвом сера Альфа Рамсея. Триумфатор домашнього Мундіалю 1966-го задовольнявся бронзовими медалями ЄВРО-1968 і встиг «проколотися» на Чемпіонаті світу в Мексиці, де його команда начисто програла німцям на стадії чвертьфіналу. З усім тим авторитет «Генерала» був настільки непохитний, що пройде ще чотири роки, перш ніж його попросять піти з поста головного тренера збірної родоначальників футболу.

Несподіваним ситуаційним конкурентом англійців у групі виявилися швейцарці, які на тлі слабкої Греції та дебютанта міжнародних змагань Мальти виглядали непогано, але не більше за те. У матчі, коли потрібно було голосно заявити про свої претензії на вихід з групи, збірна Швейцарії на своєму полі, двічі відіграючись по ходу матчу, все ж програла Англії з рахунком 2: 3. Після цього турнірної інтриги не залишилося, а на те, аби виграти в гостях у англійців, швейцарців просто не вистачило.

До речі, у розіграші ЄВРО-72 англійці Рамсея були вже не так вражаюче швидкі й зовсім не здавалися непереможними. Колишні візерунки швидкісних атак багато втратили без Боббі Чарльтона, а атлетичний «футбол як регбі» без використання флангових півзахисників і нападників все частіше натикався на стіни оборонних порядків суперників.

Серед визначних пам'яток відбіркового турніру третьої групи – і матч відкриття, в якому Мальта заробила перші очки у міжнародних змаганнях, звівши внічию матч зі збіркою Греції. Відзначимо, що греки зрівняли рахунок лише за дві хвилини до закінчення зустрічі зусиллями вийшовшого на заміну Крітікопулоса. Пройде ще чотири роки, і футбольний карлик, одна з найслабших збірних світу в історії, таки здобуде свою першу перемогу – 2: 0 – над ким би ви думали? Звичайно ж, над греками! Ось такі цікаві у жителів півдня футбольні стосунки.

Всі матчі групи 3

11 жовтня 1970, Ла Валлетта. Мальта – Греція 1: 1 (Вассало 66' – Крітікопулос 88').

16 грудня 1970, Пірей. Греція – Швейцарія 0: 1 (Мюллер 84').

20 грудня 1970, Ла Валетта. Мальта – Швейцарія 1: 2 (Теобальд 57' – пен., Квентен 50', Кюнцле 59').

3 лютого 1971, Ла Валлетта. Мальта – Англія 0: 1 (Пітерс 35').

21 квітня 1971, Лондон. Англія – Греція 3: 0 (Чиверс 22', Херст 70', Лі 86').

21 квітня 1971, Люцерн. Швейцарія – Мальта 5: 0 (Блеттлер 14', Кюнцле 17', Квентен 26', Сітерле 28', Мюллер 30').

12 травня 1971, Лондон. Англія – Мальта 5: 0 (Чиверс 29', 49', Лі 41', Кларк 46' – пен., Лоулер 75').

12 травня 1971, Берн. Швейцарія – Греція 1: 0 (Одерматт 72').

18 червня 1971, Пірей. Греція – Мальта 2: 0 (Давурліс 59', Айдін 80').

13 жовтня 1971, Базель. Швейцарія – Англія 2: 3 (Жандюпе 10', Кюнцле 45' – Херст 2', Чиверс 12', Вайбель 77' – автогол).

10 листопада 1971, Лондон. Англія – Швейцарія 1: 1 (Саммербі 9' – Одерматт 26').

1 грудня 1971, Пірей. Греція – Англія 0: 2 (Херст 58', Чиверс 89').

Підсумкова таблиця групи 3

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Англія	6	5	1	0	15—3	11
2	Швейцарія	6	4	1	1	12—5	9
3	Греція	6	1	1	4	3—8	3
4	Мальта	6	0	1	5	2—6	1

Група 4. Старі друзі-суперники

Сказати, що радянській збірній не пощастило з жеребом було б і занадто сильно, і занадто слабо. З одного боку – радянській збірній випало протистояти одночасно чемпіонам Європи 1964 року іспанцям і амбітній збірній Північної Ірландії з кращим в її історії футболістом Джорджем Бестом, який переживав пік своєї кар'єри. З іншого – радянська збірна 60-х, та й початку 70-х років була визнаним лідером європейського футболу, що підтвердив і описуваний розіграш ЄВРО. З ким грати, де і за яких обставин для такої команди було, в принципі, не важливо. А якщо врахувати, що після чемпіонства в 1964-му в Іспанії настав затяжний період «лихоліття», що закінчився лише в ХХІ столітті, а в збірній Північної Ірландії не було жодної людини, яка хоча б поруч стояла з талантом Беста, то скажитися на жереб і поготів не доводилося.

Прийнявши команду від старійшини тренерського цеху Гавриїла Качаліна, полковник Ніколаєв не став «винаходити велосипед» і зберіг кістяк команди, що брала участь в «проваленому» чемпіонаті світу в Мексиці. Але й без новачків тренер не обійшовся: команду поповнили форвард бакинського «Нефтчі» Віталій Шевченко; столичні армійці Володимир Федотов і Борис Копейкін, а також півзахисник казанського «Рубіна» (пізніше – київського «Динамо») Віктор Колотов. За чотири роки повернулися до збірної воротар Віктор Банніков, який переїхав з київського «Динамо» в московське «Торпедо» – той самий, ім'ям якого названо Національний тренувальний комплекс національної збірної України в Києві.

Основні конкуренти почали практично синхронно з впевнених перемог: іспанці – над британцями, а радянська збірна – над кіпріотами. До слова, після цього матчу полковник Ніколаєв влаштував серйозний «розбір польотів», адже з 36 (!) ударів гравців збірної СРСР по воротах кіпріотів, нанесених за весь матч, лише третина припала у отвір воріт, а забити четвірка нападників змогла всього тричі. Для порівняння – в наступних спарених матчах північні ірландці відважили Кіпру відразу вісім голів, половина з яких – на рахунок Беста.

Однак радянській збірній ніколи було стежити за результативністю генія футболу – її чекав матч вищої принципності в «Лужниках» з Іспанією. До речі, ці команди не зустрічалися до гри більше шести років – з пам'ятного фінального матчу в Мадриді на ЄВРО-64.

Сьогодні багато хто романтично звеличує радянських футболістів 70-х, проте необхідно визнати: отримавши уроки з програшу Італії на попередньому євротурнірі, збірна СРСР чудово навчилася оборонятися. А от зі створенням і, особливо, реалізацією моментів, радянські футболісти мали великі труднощі.

Як часто буває, не було б щастя... Допоміг збірній СРСР тренер іспанців Ладіслао Кубала. Випустивши на поле з початку гри п'ятьох захисників, він весь матч тільки й робив, що підказував своїм підопічним відходити назад і зберегти свої ворота недоторканими. У іспанців це, в принципі, і виходило – майже повних 80 хвилин. А потім, з розривом у чотири хвилини «вистрілили» спочатку киянин Колотов, а потім бакинець Шевченко. Іспанці понеслися вперед лише на 85 хвилині за рахунку 0: 2. Вони встигли відіграти один м'яч, але не більше. І хто знає, яким був би результат протистояння, обери Кубала атакуючу тактику.

Не менш напружено склалося і двоматчеве протистояння збірної СРСР з північними ірландцями. У першому матчі в Москві «на боротьбу з Бестом» був мобілізований Реваз Дзодзуашвілі, якого постійно страхував капітан збірної Шестерньов. І навіть незважаючи на це, перемогти радянській команді вдалося лише завдяки надзусиллям воротаря Рудакова та реалізованому Мунтяном під кінець першого тайму пенальті, призначеного за порушення Шевченку. У матчі-відповіді в Белфасті було все зовсім туго: навіть без травмованого Беста збірна Північної Ірландії повністю контролювала гру і без особливих зусиль відкрила рахунок на 13-й хвилині. Гол рикошетом від повернутого до збірної напередодні Бишовця і відчайдушна гра

захисту – ось фактори, що дозволили радянській команді вивезти з Британських островів хоча б очко.

А за два тижні після протистояння в Белфасті відбулася так звана «битва при Севільї» – матч, який, в принципі, і вирішив долю путівки у чвертьфінал ЄВРО. Іспанці вийшли на гру з твердим наміром виграти, і перешкодили їм у цьому дві речі: бажання вигравати красиво і Євген Рудаков. Голкіпер київського «Динамо» відбив у тій грі 17 (!) ударів іспанців. Після гри Рудакова в західній пресі стали називати «непробивним», і цілком заслужено.

На жаль, керівники радянського футболу ставилися до народженого в Москві і відігравшого практично всю кар'єру в київському «Динамо» Рудакова не надто прихильно. Він не був обласканий славою «народного улюбленця», як Лев Яшин, не отримував «Золотий м'яч» і не увічнений на «Алеї зірок» російського спорту. Однак семиразовий чемпіон СРСР у командах спочатку Маслова, а потім Лобановського практично сам приніс збірній СРСР срібло ЄВРО-72 і бронзу Мюнхенської Олімпіади. Якщо ж згадувати Кубок володарів кубків і Суперкубок Європи київського «Динамо» 1975 року – не відкидаючи тренерський талант Лобановського і гольове чуття Блохіна – слід врахувати, що в одинадцяти матчах єврокубків «Динамо» (Київ) пропустило всього лише п'ять м'ячів.

Радянська ж команда після нульової нічиєї в Іспанії стала недосяжна для суперників. Іспанці в серцях відважили сім м'ячів кіпріотам на їхньому полі, а ось в останньому матчі групи мало не програли північно-ірландцям на їхньому полі – на останніх хвилинах воротар гостей Хосе Ірібар прийняв на себе удар після виходу один на один все того ж невгамовного Беста.

В результаті, іспанці забили у групі найбільше, пропустили найменше, а далі пройшла збірна СРСР.

Всі матчі групи 4

11 листопада 1970, Севілья. Іспанія – Північна Ірландія 3: 0 (Рексач 39', «Піррі» 59', Луїс 76').

11 листопада 1970, Нікосія. Кіпр – СРСР 1: 3 (Хараламбус 42' – Колотов 10', Єврюжихін 16', Шевченко 50').

Кіпр: Алківіадіс, «Каттос», Кавазіс, «Фоккіс», Куріс, Н. Хараламбус, Т. Костянтину (Кітреотіс, 83'), Теодору (Марку, 75'), Х. Пападопулос, П. Васіліу, А. Стіліану (к). Тренер – Р. Вуд (Англія).

СРСР: Банніков, Істомін, Шестерньов (к), Капличний, Ловчев, Колотов, Мунтян, Федотов, Шевченко, Копейкін (Нодія, 70'), Єврюжихін. Тренер – В. Ніколаєв.

3 лютого 1971, Нікосія. Кіпр – Північна Ірландія 0: 3 (Ніколсон 53', Дуган 55', Бест 83' – пен.).

21 квітня 1971, Белфаст. Північна Ірландія – Кіпр 5: 0 (Дуган 20', Бест 44', 47', 56', Ніколсон, 85').

9 травня 1971, Нікосія. Кіпр–Іспанія 0: 2 (Піррі 2', Віолета 86').

30 травня 1971, Москва. СРСР–Іспанія 2: 1 (Колотов 79', Шевченко 83' – Рексач 88').

СРСР: Рудаков, Дзодзуашвілі, Шестерньов (к), Зиков, Капличний, Сабо, Колотов, Мунтян (Федотов, 57), Банішевський (Нодія, 46'), Шевченко, Єврюжихін. Тренер – В. Ніколаєв.

Іспанія: Ірібар, Соль («Антон», 65'), «Гальего», Беніто, «Тоното», Віолета (Лора, 62'), Рексач, Клараунт, Амансіо (к), Уріарте, Чуррука. Тренер – Л. Кубала.

7 червня 1971, Москва. СРСР – Кіпр 6: 1 (Федотов 4', 86', Єврюжихін 23', 38', Колотов 59', Банішевський 85' – Михайло 75'). На 32-й хвилині Банішевський не реалізував пенальті (мимо).

СРСР: Банніков (Рудаков, 46'), Істомін, Шестерньов (к), Капличний, Зиков, Колотов, Мунтян, Банішевський, Федотов, Шевченко, Єврюжихін (Хмельницький, 64'). Тренер – В. Ніколаєв.

Кіпр: Варнава, Г. Михайло, Кавазіс, «Фоккіс», Калліс, Костянтину, С. Михайло, П. Васіліу, А. Костянтину, Марку, З. Кандзілеріс (Папеттас, 74'), А. Стіліану (к) (Теодору, 46'). Тренер – Р. Вуд (Англія).

22 вересня 1971, Москва. СРСР – Північна Ірландія 1: 0 (Мунтян, 43' – пен.).

СРСР: Рудаков, Дзодзуашвілі, Шестерньов (к), Зиков, Хурцилава, Мунтян, Колотов, Федотов, Шевченко (Іштоян, 74'), Долматов, Єврюжихін. Тренер – В. Ніколаєв.

Північна Ірландія: Макфол, Крейг (Б. Хамилтон, 70'), Нельсон, Ніколсон, Хантер, О'Кейн, Хеган, Клементс, Дуган (к), Т. Ніл, Бест. Тренер – Т. Ніл.

13 жовтня 1971, Белфаст. Північна Ірландія – СРСР 1: 1 (Ніколсон 13' – Бишовець 32').

Північна Ірландія: Дженнінгс, Райс, Нельсон, Ніколсон, Хантер, О'Кейн, Б. Хамільтон (М. Х. М. О'Ніл, 65'), Клементс, Дуган (к) (Кассіді, 46'), Т. Ніл, Макморді. Тренер – Т. Ніл.

СРСР: Рудаков, Дзодзуашвілі, Шестерньов (к), Ловчев, Хурцилава, Коньков, Кисельов, Долматов, Колотов, Бишовець, Шевченко (Іштоян, 60') Тренер – В. Ніколаєв.

27 жовтня 1971, Севілья. Іспанія – СРСР 0: 0.

Іспанія: Рейна, Соль, «Гальєга», «Антон» (Марсіал, 76'), «Тоніно», Лора, Клараунт, Амансіо (к), «Кіно», «Кіні», Чуррука. Тренер – Л. Кубала.

СРСР: Рудаков, Дзодзуашвілі, Шестерньов (к), Істомін, Хурцилава, Колотов, Мунтян, Долматов, Федотов (Кисельов, 83'), Бишовець, Іштоян (Шевченко, 62'). Тренер – В. Ніколаєв.

24 листопада 1971, Гранада. Іспанія – Кіпр 7: 0 («Піррі» 8', 47' – пен., «Кіно» 15', 23', Агілар 63', Лора 66', «Чечу» Роха 75').

16 лютого 1972. Халл (Англія). Північна Ірландія–Іспанія 1: 1 (Морган 72' – «Чечу» Роха 41').

Підсумкова таблиця групи 4

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	СРСР	6	4	2	0	13—4	10
2	Іспанія	6	3	2	1	14—3	8
3	Північна Ірландія	6	2	2	2	10—6	6
4	Кіпр	6	0	0	6	2—26	0

Група 5. На домашній чемпіонат – по головах колишніх грандів

При жеребкуванні п'ята група вважалася найбільш рівною – у ній зібралися ще десять років тому грізні данці з португальцями, майбутні господарі першості – бельгійці і традиційно авторитетна футбольна збірна Шотландії.

Несподівано для багатьох саме бельгійці виявилися сильнішими за всіх. Причому всі питання про переможця були зняті представниками Бенілюксу ще в чотирьох стартових матчах, в яких підопічні Раймонда Гуталса виграли із загальним рахунком 10: 1.

Слід визнати, що на руку бельгійцям зіграли і жорстокі розбірки Португалії та Шотландії між собою, що не дозволили як одним, так й іншим змагатися з чорно-жовто-червоними, які все далі тікали у очковий відрив. Але навіть незважаючи на втрати, Португалія Еусебіо могла вирішити ситуацію в групі на свою користь – для цього останній матч у себе вдома португальці

мали виграти з різницею в три або більше м'ячів. Гра ж на «Да Луш» у Лісабоні проходила за сценарієм гостей. Єдиний м'яч Фернандо Переш забив на останній хвилині, та й той – з пенальті. До цього моменту португальці програвали 0: 1 і позбулися всіх шансів пробитися в наступний етап.

Сьогодні важко вгадати – чи ж то бельгійці було так надихнулися перспективою зіграти на домашньому ЄВРО, чи можливо в країні виросло покоління непоганих гравців, але факт залишається фактом: команда Гуталса зразка 1971–1972 років стала першою ластівкою серед бельгійських збірних, які в подальшому 15 років поспіль виходили у фінальні частини всіх без винятку чемпіонатів світу та Європи, а в 1980-му грали навіть у фіналі ЄВРО.

Фахівці відзначають, що такий злет країни, футболісти якої ні до, ні після гучних футбольних успіхів не мали, пов'язаний з переходом від аматорського до професійного футболу. Однак, перший турнір серед професійних команд в Бельгії датується 1972–1973 роками, в той час як вже взимку 1970–1971 збірна Бельгії всуху обіграла послідовно данців, шотландців і португальців.

Всі матчі групи 5

14 жовтня 1970, Копенгаген. Данія – Португалія 0: 1 (Жоау Жасінту 42').
 11 листопада 1970, Глазго. Шотландія – Данія 1: 0 (О'Гер 13').
 25 листопада 1970, Брюгге. Бельгія – Данія 2: 0 (Девріндт 18', 38').
 3 лютого 1971, Льєж. Бельгія – Шотландія 3: 0 (Маккіннон 36' – автогол, Ван Хімст 52', 84' – пен.).
 17 лютого 1971, Брюссель. Бельгія – Португалія 3: 0 (Ламбер 14', 66' – пен., Денуль 85').
 21 квітня 1971, Лісабон. Португалія – Шотландія 2: 0 (Стантон 22' – автогол, Еусебіо 82').
 12 травня 1971, Порту. Португалія – Данія 5: 0 (Руй Родрігеш 18', Еусебіо 42', 88', Вітор Баптишта 48', 50').
 26 травня 1971, Копенгаген. Данія – Бельгія 1: 2 (Б'єрре 76' – Девріндт 64', 74').
 9 червня 1971, Копенгаген. Данія – Шотландія 1: 0 (Лаудруп 43').
 13 жовтня 1971, Глазго. Шотландія – Португалія 2: 1 (О'Гер 23', Джеммілл 57' – Руй Родрігеш 56').
 10 листопада 1971, Абердін. Шотландія – Бельгія 1: 0 (О'Гер 6').
 21 листопада 1971, Лісабон. Португалія – Бельгія 1: 1 (Переш 90' – (пен.) – Ламбер 60').

Підсумкова таблиця групи 5

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Бельгія	6	4	1	1	11—3	9
2	Португалія	6	3	1	2	10—6	7
3	Шотландія	6	3	0	3	4—7	6
4	Данія	6	1	0	5	2—11	2

Група 6. Чемпіон проходить без проблем

Ось хто дійсно не мав ані найменших проблем з суперниками на попередній стадії турніру, так це діючі чемпіони Європи італійці. У суперники їм сліпий жереб відправив Швецію, Австрію та Ірландію.

Ірландці протягом усього відбірного циклу показали себе командою нестабільною – вкрай активна і непоступлива вдома (нічия зі шведами і мінімальна поразка від італійців), ця команда на виїзді являла собою легку здобич для будь-якого суперника.

Далеко не такими швидкими і підготовленими виглядали шведи, які щойно перейшли в 70-х роках на «британську» силову манеру гри, так відразу і забули про успіхи на світових та європейських першостях.

Реальну конкуренцію італійцям могли скласти хіба що австрійці, які наколотили найбільше м'ячів в групі. Та ось невдача – їм весь час чогось та не вистачало саме в принципових протистояннях з італійцями. У першому матчі у себе вдома вони дали справжній бій: пропустивши м'яча в середині першого тайму, тут же зрівняли рахунок, а пропустивши другий м'яч, взяли ворота Дзоффа в облогу і не давали обороні чемпіонів Європи (і, на хвилиночку, віце-чемпіонів світу!) продихнути весь другий тайм. Та ось біда – отримавши право на пенальті за п'ять хвилин до кінця зустрічі, Еттмайер не зміг його реалізувати.

У відчаї австрійці відігралися на одному з лідерів «Скуадри адзурри» – Луїджі Ріві, зламавши йому ногу. Саме цей матч став початком кінця кар'єри кращого бомбардира італійської збірної за всю її історію, та й самої збірної Італії. Наступного разу вона блисне на Чемпіонатах Європи лише у 1988-му, де дійде до півфіналу і буде просто принижена збірою СРСР під керівництвом Лобановського.

У матчі-відповіді в Італії Ріва повернеться в склад, і хоча не заб'є австрійцям, проте допоможе своїй збірній досягти необхідного результату. Таким стане нічия 2: 2 – надію на перемогу австрійців, що лідирували по ходу гри, перекреслить гол Джанкарло Де Сісті за 15 хвилин до кінця гри.

Всі матчі групи 6

- 14 жовтня 1970, Дублін. Ірландія – Швеція 1: 1 (Керролл 43' – (пен.) – Брзукопіл 61').
 28 жовтня 1970, Стокгольм. Швеція – Ірландія 1: 0 (Турессон 74').
 31 жовтня 1970, Відень. Австрія–Італія 1: 2 (Парітц 29' – Де Сісті 27', Маццола 34').
 8 грудня 1970, Флоренція. Італія–Ірландія 3: 0 (Де Сісті 22' – (пен.), Бонісеня 42', Праті 84').
 10 травня 1971, Дублін. Ірландія–Італія 1: 2 (Конвей 23' – Бонісеня 15', Праті 59').
 26 травня 1971, Стокгольм. Швеція – Австрія 1: 0 (Ульссон 68').
 30 травня 1971, Дублін. Ірландія – Австрія 1: 4 (Роджерс 48' – (пен.) – Шмідраднер 3' – пен., Кодат 12', Данн 30' – автогол, Старек 71').
 9 червня 1971, Стокгольм. Швеція–Італія 0: 0.
 5 вересня 1971, Відень. Австрія – Швеція 1: 0 (Штерінг 23').
 9 жовтня 1971, Мілан. Італія – Швеція 3: 0 (Ріва 3', 83', Бонісеня 41').
 10 жовтня 1971, Лінц. Австрія–Ірландія 6: 0 (Яра 12', 85', Піркнер 41', Парітц 45' – (пен.), 51', 89').
 20 листопада 1971, Рим. Італія – Австрія 2: 2 (Праті 10', Де Сісті 75' – Яра 36', Зара 59').

Підсумкова таблиця групи 6

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Італія	6	4	2	0	12—4	10
2	Австрія	6	3	1	2	14—6	7
3	Швеція	6	2	2	2	3—5	6
4	Ірландія	6	0	1	5	3—17	1

Група 7. Югослави – кращі серед рівних

Інтригу в цій групі підтримували східні німці і Йохан Кройф – один за всю Голландію. На момент жеребкування югослави, хоч і були найбільш титулованою командою, не вважалися безумовними фаворитами. Так ось феєричної переможної гри від них у відбірковому циклі вболівальники так і не побачили. Що не завадило збірній СФРЮ вийти до чвертьфіналу в четвертій першості поспіль.

Збірні НДР та Нідерландів зійшлися у відбірковій групі вдруге поспіль. Чотири роки тому, як ви пам'ятаєте, саме східні німці «відчепили» команду Країни тюльпанів від погоні за Угорщиною, яка здобула путівку до чвертьфіналу. Цей розіграш став практично точним повторенням відбору на ЄВРО-1968, з тою лишень різницею, що з групи вийшли югослави.

Нідерланди не змогли обіграти югославів вдома, після чого ті домоглися легкої перемоги в Люксембурзі й стали чекати розвитку подій. Голландці ж без Кройфа нічого не змогли вдіяти з командою НДР в гостях, де програли, не забивши жодного м'яча.

Весь цей час лідер збірної і амстердамського «Аякса» «набивав собі ціну»: то був не згоден з тренерськими моделями тренера збірної Франтішека Фадронка, то вимагав від Нідерландської федерації футболу оплати особистої медичної страховки... Відбір на ЄВРО-72 для Кройфа став феноменальним: він взяв участь лише в трьох матчах, забивши в них п'ять голів (всі у ворота Люксембурга), але так і не став кращим бомбардиром відбіркового циклу. Хто завадив йому в цьому, якщо ви не здогадалися, – довідаєтесь на наступній сторінці. Поки ж саме Кройфа назвуть в Нідерландах головним винуватцем непотрапляння на європейський чемпіонат – перед ключовим для команди матчем він «прихворів» і в Югославію не поїхав. Голландці знову програли «всуху» і позбулися всіх шансів на проходження до чвертьфіналу.

Не скористалися «пробуксовками» збірної Югославії і німці: в очній зустрічі в Белграді вони задовольнялися нульовою нічиєю, яка забезпечувала югославам комфортний відрив у два очки. Команда Югославії так «розслабилася», що в заключній грі вдома з Люксембургом так і не відкрила рахунок. Кращі часи збірної НДР, в тому числі і олімпійське чемпіонство, були ще попереду.

Люксембуржці, втім, отримали своє від Голландії, яка стала в підсумку найрезультативнішою командою відбіркового циклу.

Слід зазначити, що через два роки на Чемпіонаті світу три команди з цієї відбіркової групи вийдуть до чвертьфіналу, а на наступному ЄВРО – дві з них зійдуться в матчі за бронзові нагороди. Так що група, скажімо відверто, була досить сильною. Югослави просто виявилися сильнішими за решту.

Всі матчі групи 7

11 жовтня 1970, Роттердам. Голландія – Югославія 1: 1 (Ізраель 50' – (пен.) – Джаїч 18').

14 жовтня 1970, Люксембург. Люксембург – Югославія 0: 2 (Букал 44', 64').

11 листопада 1970, Дрезден. НДР – Голландія 1: 0 (Дукка 56').

15 листопада 1970, Люксембург. Люксембург – НДР 0: 5 (Фогель 21', Крайше 29', 36', 39', 78').

24 лютого 1971, Роттердам. Голландія – Люксембург 6: 0 (Ліппенс 27', Кейзер 53', 80', Кройф 59', 70', Суурбір 83').

4 квітня 1971, Спліт. Югославія – Голландія 2: 0 (Єркович 8', Джаїч 84').

24 квітня 1971, Гера. НДР – Люксембург 2: 1 (Крайше 31', Френцель 88' – Дюсьє 90').

9 травня 1971, Лейпциг. НДР – Югославія 1: 2 (Леве 70' – Філіпович 11', Джаїч 19').

10 жовтня 1971, Роттердам. Голландія – НДР 3: 2 (Хулсхофф 25', Кейзер 52', 63' – Фогель 10', 82').

16 жовтня 1971, Белград. Югославія – НДР 0: 0.

27 жовтня 1971, Тітоград. Югославія – Люксембург 0: 0.

17 листопада 1971, Ейндховен. Голландія – Люксембург 8: 0 (Кройф 3', 16', 60', Кейзер 6', Палплатц 17', Хулсхофф 37', Хукема 52', Ізраель 83').

Підсумкова таблиця групи 7

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Югославія	6	3	3	0	7—2	9
2	Голландія	6	3	1	2	18—6	7
3	НДР	6	3	1	2	11—6	7
4	Люксембург	6	0	1	5	1—23	1

Група 8. Німці довго запрягають...

Збірна ФРН, відома всьому світу як «непереможна машина» Гельмута Шона, отримала в ході жеребкування, напевно, найлегшу групу: турки з албанцями вважалися завидними поставальниками очок для провідних збірних, в той час як зараховувати до грандів збірну Польщі також було б перебільшенням. До початку 70-х у першій збірній лише дебютували пізніше видатні Жмуда, Лято і Шармах, а один Любанський, хоч і був зіркою першої величини, і вирішував іноді одноосібно долю цілого матчу, все ж не був в силах витягнути посередню команду на Чемпіонат Європи. І нехай не сприймуть за образу поляки, але їхня збірна у цьому відбірковому циклі навіть поруч не стояла з німцями, які переживали свій «золотий період».

Слід визнати, що як часто трапляється з фаворитом, збірна Західної Німеччини стартувала не те щоб не феєрично, а зовсім навіть мляво. У першому матчі вдома проти турків команду врятував від поразки гол Гердта Мюллера з пенальті. Другу гру – в Албанії – німці практично повністю «відстояли», хоча Мюллер встиг відзначитися і тут, забивши єдиний переможний м'яч.

Переоцінити внесок нападника в успіхи збірної ФРН зразка початку 70-х взагалі складно. Мюллер – феноменальний футболіст, який забивав за збірну більше м'яча за гру (68 голів в 62 матчах). Таким здобутком не можуть похвалитися ані Кройф, ані Пеле, ані Марадона. Фактично самостійно Мюллер привів збірну ФРН у півфінал ЧС-1970, забезпечив чемпіонство на ЧС-1974 і Євро-72. Якщо додати, що і в 70-му, і в 72-му Мюллер був кращим бомбардиром першості, забивши більше половини м'ячів своєї команди, переоцінити його вклад у загальний успіх німців взагалі складно.

При цьому самі німці жартували, що Мюллер – пародія на футболіста, називаючи його ласкаво *Kleines dickes Müller* («Маленьке товсте Мюллер»). Вся справа в тому, що Мюллер був невисоким, приземистим, щільно збитим гравцем, не схожим на швидкого бігуна. Однак він умів надзвичайно швидко прискорюватися на невеликі відстані, відмінно грав головою і мав феноменальне гольове чуття. Він вмів використовувати свої короткі ноги і низький центр тяжіння, щоб різко розвернутися і прискоритися, при цьому його суперники падали при таких маневрах.

У відборі на Євро-72 в Бельгію Мюллер забив шість м'ячів з 10 командних, зігравши в п'яти матчах.

Поляки ж позбулися всіх шансів на путівку в чвертьфінал, програвши спочатку вдома німцям, а потім і в гостях збірній Туреччини.

Всі матчі групи 8

14 жовтня 1970, Хожув. Польща – Албанія 3: 0 (Гадоха 18', Любанський 84', Шолтисік 90').

17 жовтня 1970, Кельн. ФРН – Туреччина 1: 1 (Г. Мюллер 36' – (пен.) – Камюран 16').

13 грудня 1970, Стамбул. Туреччина – Албанія – 2: 1 (Метін 4', Джеміль 44' – Зію 20').

17 лютого 1971, Тирана. Албанія – ФРН 0: 1 (Г. Мюллер 39').

25 квітня 1971, Стамбул. Туреччина – ФРН 0: 3 (Г. Мюллер 42', 47', Коппель 72').

12 травня 1971, Тирана. Албанія – Польща 1: 1 (Жега 33' – Банась 6').

12 червня 1971, Карлсруе. ФРН – Албанія 2: 0 (Нетцер 17', Грабовські 45').

22 вересня 1971, Краків. Польща – Туреччина 5: 1 (Буля 32', Любанський 62', 73', 90', Гадоха 68' – Ніхат 83').

10 жовтня 1971, Варшава. Польща – ФРН 1: 3 (Гадоха 26' – Г. Мюллер 28', 64', Грабовські 70').

17 листопада 1971, Гамбург. ФРН – Польща 0: 0.

14 листопада 1971, Тирана. Албанія – Туреччина 3: 0 (Пернаска 22', 55', Пано 60').

5 грудня 1971, Ізмір. Туреччина – Польща 1: 0 (Джеміль 52').

Підсумкова таблиця групи 8

Місце	Команда	И	В	Н	П	М	О
1	ФРН	6	4	2	0	10—2	10
2	Польща	6	2	2	2	10—6	6
3	Туреччина	6	2	1	3	6—13	5
4	Албанія	6	1	1	4	5—10	3

Чвертьфінали. Суперники звичні – результати звичайні

Швейцарець Густав Відеркер, для якого ЄВРО-72 стало останнім змаганням у житті, вирішив перетворити жеребкування чвертьфіналу Чемпіонату Європи в яскраве шоу, для чого запросив популярну в ті роки легкоатлетку, феміністку і, звісно, швейцарку Мету Антенен. Саме ця стрибунка в довжину звела в чвертьфінальних протистояннях збірні ФРН і Англії, Угорщини та Румунії, СРСР і Югославії, а також Бельгії та Італії. Звичайно, більшість уваги світової преси була прикута саме до першої пари, але і в інших поєдинках боротьба була вкрай напруженою.

Сказати, що німці після фіналу Чемпіонату світу в Англії мали зуб на британців – не сказати нічого. Відлуння тієї ненависті і мстивості чутно ще й зараз, через майже 60 років після пам'ятного матчу на «Уемблі» і голу Джеффрі Херста у ворота команди ФРН, зарахованого Тофіком Бахрамовим. Голу, якого насправді не було. Не дивно, що, набравши оптимальну форму, «непереможна машина» приїхала на Британські острови лише за перемогою.

Німці впевнено заволоділи м'ячем і ігровою перевагою, планомірно витісняючи господарів на свою половину поля. Найкращим у складі гостей був їхній плеймейкер Гюнтер Нетцер, який раз за разом залишав не при справах потужних захисників британців, закидаючи м'яча на хід Мюллера і Хеннесу. Саме «ульмський самородок» (уродженець Ульма Хенесс в 20 років зіграв перший матч за головну збірну ФРН якраз на «Уемблі») і відзначився під завісу першого тайму, проштовхнувши м'яч під воротарем.

Англіїці накрутили темп і вирівняли гру. Ближче до кінця матчу їм навіть вдалося зрівняти рахунок. Однак німецька команда виявилася більш наполегливою і зберегла більше сил на кінцівку: в останні 10 хвилин двічі м'яч опинився у воротах «непробивного» Гордона Бенкса. Фінальну крапку в матчі поставив Герд Мюллер, який учинив слаломний прохід крізь англійську оборону.

Англіїці були не просто переможені, а принижені на своєму полі. Такої прочуханки господарям на Британських островах ще не задавав ніхто з часів збірної Угорщини 50-х років. Не дивно, що матч-відповідь у Німеччині перетворився на порожню формальність – німці берегли сили і на рожен не лізли, а англійці просто не вірили, що збірну ФРН можна перемогти на її полі з великим рахунком.

Югослави, очевидно, за прикладом своїх радянських колег, підійшли до матчів чвертьфіналу з новим тренером. Ним став 40-річний Вуядін Бошков. На той момент «професор» ще не об'їздив півсвіту, а лише подавав надії. Його завданням було мобілізувати кращі сили югославського чемпіонату на перемогу на ЄВРО. Однак, імпульсивний характер і сербський шовінізм призвели до плачевного результату: при Бошкові досить сильна збірна СФРЮ, маючи у складі таку зірку, як Драган Джаїч, перемогла лише в трьох матчах з восьми. У результаті, посеред відбору на Чемпіонат світу 1974 року Бошков буде звільнений з поста головного тренера збірної і повернеться на нього ненадовго лише після розпаду федеративної Югославії у 1999-му.

Матч у Белграді запам'ятався глухими оборонними редутами радянської збірної та плювками Бошкова, мовляв, «самі не грають і нам не дають». Дійсно, незважаючи на постійні експерименти зі складом, тренерам радянської команди ніяк не вдавалося підвищити її результативність. Не допомогли і залучені напередодні чвертьфіналу московський динамівець Анатолій Байдачний та Едуард Козинкевич з львівських «Карпат». Та й де їм було проявити себе, якщо 80 % часу гра йшла на половині збірної СРСР, де п'ятеро захисників і воротар Рудаков відбивалися від атак Джаїча і компанії! Після безгольової нічиєї Рудаков не витримав і сказав: «Такі матчі – одна мука».

Відмучившись в гостях, вдома збірна СРСР показала зовсім іншу гру. Сприяв цьому й огидний командний стан югославів, які вийшли на матч приреченими і без віри в перемогу. Весь перший тайм пройшов в атаках господарів, які бадьоро тринькали моменти, і відчайдушних дискусіях між захисниками і півзахисниками гостей, які так і не могли з'ясувати, хто ж куди дивився, і чий підопічний виявився проти порожніх воріт. Хіба що центральний захисник Мірко Павлович «рубався за всіх», але і він був безсилий, коли після перерви киянин Колотов дальнім ударом обвів воротаря і відкрив рахунок. Після цього югослави знітилися, а розкуті радянські футболісти забили ще два м'ячі. Відзначилися нападник «Нефтчі» Банішевський та львів'янин Козинкевич.

Варто відзначити, що таким чином збірна СРСР завоювала путівку на фінальний турнір ЄВРО вчетверте поспіль з чотирьох розіграшів – вищий результат на той час серед всіх європейських збірних.

Справжньою сагою називали футбольні фахівці протистояння збірних Угорщини та Румунії. 240 хвилин безкомпромісної боротьби, в якій віддати перевагу більш титулованим угорцям було складно – в першому матчі вдома вони могли і програти, будь точніше з останнім ударом Ангел Йорданеску за шість хвилин до фінального свистка. А ось в Румунії угорці надто вже рано повірили у свою перемогу – весь матч ведучи в рахунку і не реалізувавши пенальті на останній хвилині першого тайму (Кочиш не зміг переграти воротаря), гості не втримали Нягу, який подарував третій додатковий матч перегравання за 9 хвилин до фінального свистка.

Але й на цьому інтрига не закінчилася – у третьому матчі в Белграді команди обмінялися голами в середині першого тайму (відзначилися Кочиш і все той же Нягу), після чого сконцентрувалися на оборонних діях. Розв'язка наступила на передостанній хвилині гри – після стандарту у штовханині в штрафній румун Іштван Секе пробив повз воротаря і таки вивів Угорщину до півфіналу.

В останній чвертьфінальній парі спрацювало давнє футбольне правило, що міцно увійшло в слов'янський фольклор у вигляді приказки «не кажи «ГОП!», поки не перескочиш!». Річ у тім, що ветеран тренерського цеху збірної Італії Феруччо Валькареджі, дізнавшись про результати жеребкування (нагадаємо, до цього часу бельгійська збірна вважалася відвертим середнячком) навіть не став обговорювати склад, тактику і стратегію на поєдинки чвертьфіналу. Він настільки був упевнений, що італійці пройдуть Бельгію априорі, що лише щосили роздавав інтерв'ю про те, кого він хоче бачити у півфіналі і чому. Хотів, до слова, німців, – вони «грали у видовищний футбол» на відміну від «нудних» збірних Угорщини та СРСР. Тим пак, що Італія Валькареджі за рік до цього в півфіналі Чемпіонату світу в Мексиці таки змогла зупинити «непереможну машину» (до слова, це була єдина поразка команди ФРН у фінальних турнірах світових та європейських першостей за весь час керівництва нею Гельмута Шона!).

Хоч як би там було, а зустрітися цього року в рамках ЄВРО італійцям з німцями не судилося. Відстоявши нульову нічию в Мілані, бельгійці повністю переграли команду Італії вдома. Єдиний м'яч у двоматчевому протистоянні лідер італійців Ріва забив з пенальті за п'ять хвилин до закінчення другого поєдинку, коли «лазурові» горіли в два м'ячі.

До речі, матч у Мілані також увійшов в історію чемпіонатів Європи. У ньому стався перший випадок вилучення тренера. Раймонд Гуталс, обурений тим, що болгарський арбітр Ніколов відверто «тягне» господарів, дозволяючи їм порушувати правила і бити бельгійців, вискочив на поле, за що побачив перед собою червону картку. Останні 18 хвилин бельгійці відбивалися від атак Італії вже без тренера, але встояли. А Європа в черговий раз стала свідком того, як зайва самовпевненість коштувала команді перемоги.

Усі матчі чвертьфіналу

29 квітня 1972, Будапешт. Угорщина – Румунія 1: 1 (Браніковіч 11' – Сетмеряну 55').

14 травня 1972, Бухарест. Румунія – Угорщина 2: 2 (Добрин 15', Нягу 81' – Секе 6', Кочиш 40').

17 травня 1972, Белград. Угорщина – Румунія 2: 1 (Кочиш 26', Секе 89' – Нягу 31').

29 квітня 1972, Лондон. Англія – ФРН 1: 3 (Лі 77' – Хенесс 26', Нетцер 84' – пен., Г. Мюллер 86').

13 травня 1972, Західний Берлін. ФРН – Англія 0: 0.

29 квітня 1972, Мілан. Італія – Бельгія 0: 0.

13 травня 1972, Брюссель. Бельгія–Італія 2: 1 (Ван Мур 23', Ван Хімст 72' – Ріва 86' – пен.).

30 квітня 1972, Белград. Югославія – СРСР 0: 0.

Югославія: Марич, Рамляка, Степанович, Павлович, Паунович, Хольцер, Б. Янковіч, Облак, Букал (Баєвич, 85'), Ачимович, Джаїч. Тренер – Вуядін Бошков.

СРСР: Рудаков, Дзодзуашвілі, Хурцилава, Капличний, Істомін, Маховіков (Трошкін, 62'), Долматов, Коньков, Байдачний, Банішевський, Козинкевич (Єврюжихін, 75'). Тренер – Микола Гуляєв.

13 травня 1972, Москва. СРСР – Югославія 3: 0 (Колотов 53', Банішевський 74', Козинкевич 90').

СРСР: Рудаков, Дзодзуашвілі, Хурцилава, Абрамов, Істомін, Колотов, Трошкін, Коньков, Байдачний (Копейкін, 66'), Банішевський, Єврюжихін (Козинкевич, 46'). Тренер – Микола Гуляєв.

Югославія: Марич, Рамляка, Степанович, Павлович, Паунович, Хольцер (Петкович, 56'), Антонієвич, Облак (Ю. Єрковіч, 73'), Б. Янковіч, Ачимович, Джаїч. Тренер – Вуядін Бошков.

Фінальний турнір. «Ви нам ще за Сталінград відповісте!»

Аби краще підготуватися до фінального турніру, радянська федерація футболу вирішила провести товариський матч з головним потенційним суперником – збірною ФРН на її полі. Через півстоліття важко аналізувати мотиви і доцільність такого кроку, проте очевидним є незаперечний факт: німці напередодні ЄВРО деморалізували радянську збірну, розгромивши її з рахунком 4: 1. Всі м'ячі в матчі забив Герд Мюллер, якому за тиждень вручили «золоту бутсу» – другу в його кар'єрі. Хтозна, чим би закінчився Чемпіонат Європи і яка була б доля «зіркової» збірної ФРН, не будь в її складі малюка Мюллера і не набери він таку приголомшливу форму.

З жеребом збірної СРСР пощастило – з усіх можливих суперників радянська команда отримала найбільш прийнятну Угорщину. Нагадаємо, що саме угорці з усіх сильних європейських збірних були для команди СРСР найбільш зручним суперником. Пощастило і в цій грі.

Матч на домашній арені «Андерлехта», що зібрав усього 2000 глядачів, розпався умовно на три практично рівних відрізка. У перші тридцять хвилин угорці володіли м'ячем, ініціативою і раз за разом накочували хвилі атак на ворота Рудакова. У цей час з найкращого боку проявили себе центральні захисники Муртаз Хурцилава і Володимир Капличний. Перелом у грі наступив на 31 хвилині, коли, отримавши скиду від Банішевського після помилки воротаря, Володимир Онищенко бив по порожніх воротах, але направив м'яч вище поперечини.

У наступні 20 хвилин свої моменти не реалізували Віктор Колотов, Володимир Трошкін, знову Колотов, Реваз Дзодзуашвілі, Онищенко. Особливо небезпечним виглядав вихід Колотова сам на сам з воротарем, але у півзахисника радянської команди не вийшов удар. А на 53-й хвилині після поданого Анатолієм Байдачним кутового Анатолій Коньков забив гол, який, як з'ясувалося потім, виявився переможним.

Угорці не збиралися здаватися – на поле відразу ж з'явилися нападники Дунаї і Флоріан Альберт, і в грі знову наступив перелом. І з 60 хвилини до фінального свистка вже виблискував своєю майстерністю Рудаков: за останні півгодини він відбив шість ударів у створ з гри і навіть пенальті! Це трапилося після того, як під саму завісу матчу Хурцилава уклав на траву ветерана збірної Угорщини Альберта. Підійшов до м'яча Замбо, бив у лівий від Рудакова кут не на силу, а на точність. Воротар київського «Динамо» не став стрибати до удару і витягнув м'яч практично в нижньому куті.

Цей момент і став ключовим у першому півфіналі. Як зазначає WorldSoccer, якби основний час матчу завершився внічию, в додаткові півгодини шанси угорців були значно вищими, оскільки вони виглядали краще підготовленими фізично і думали виключно про перемогу, тоді як радянська команда лише відбивалася.

У паралельній зустрічі в Антверпені, де стадіон був переповнений, бельгійські уболівальники побачили, що їхня молода команда вже досягла рівня провідних світових збірних. Господарі боролися зі збірною ФРН за кожен клаптик футбольного поля, більше володіли м'ячем і навіть завдали більше ударів по воротах, ніж «непереможна машина». Біда бельгійців була в тому, що лише двічі вони не встежили за ривками Мюллера. Цього німцям виявилось достатньо для підсумкової перемоги.

Бельгійські вболівальники так засмутилися з поразки своєї збірної, що за три дні підтримати свою команду в матчі за третє місце в Льєжі зібралося менше семи тисяч прихильників футболу. А подивитися було на що, адже Раймонд Гуталс створив у Бельгії відмінну команду. У воротах стояв Крістіан Піо – один з кращих голкіперів Європи того часу. В обороні заправляв досвідчений 31-річний захисник «Андерлехта» Жорж Хейленс. З центру поля діями партнерів «диригував» талановитий диспетчер Вілфрід Ван Мур. Але головна «зірка» національної

команди грала попереду – форварда Поля Ван Хімста знали у всіх куточках Європи. Бельгійці впевнено переграли угорців, що так і не оговтались від «несправедливої» поразки в півфіналі.

Фінальний матч, як не сумно про це писати, вийшов грою «в одні ворота». Ні морально-вольові якості, ні зіграність, ні оборонна тактика – ніщо не допомогло збірної СРСР встояти перед кращою командою континенту.

Вже з перших хвилин німці включили позамежні швидкості й просто зім'яли тактичні побудови збірної СРСР. Чого вартий лише перший м'яч, забитий збірною ФРН у фіналі: Беккенбауер пройшов майже до чужого штрафного, віддав направо Нетцеру, той підібрав ногу і завдав потужного удару – поперечка! М'яч відскочив до Хейнкеса, який пробив зльоту – на цей раз врятував Рудаков. Але тут же на добиванні першим виявляється Мюллер, який буквально вносить м'яч у сітку. За всім цим неподобством спостерігали шестеро (!) гравців збірної СРСР лише в межах свого штрафного майданчика...

Відкривши рахунок на 27 хвилині, німці понеслися «розкачувати» суперника ще в першому таймі. Це і був єдиний шанс радянської команди – контратаки проти двох-трьох захисників, що залишалися у німців на своїй половині. Радянські футболісти виклалися по повній, і навіть були близькі до успіху: Майер в акробатичному стрибку парирував удар Дзодзуашвілі, а удар Хурцилави прийняла на себе поперечина.

На другий тайм збірна СРСР вийшла знесиленою і без віри в перемогу. Німці ж зменшили оберти і просто катали м'яч «до вірного». У процесі «катання» вони ще тричі били по воротах Рудакова, і двічі вдало – Віммер і знову Мюллер забивали з меж воротарського.

Дограти матч могли перешкодити німецькі фани, які масово кинулися на поле ще за 10 хвилин до фінального свистка. Аби охолодити їхній запал самі футболісти збірної ФРН на чолі з Зеппом Майером буквально виштовхували уболівальників за межі поля.

Матч так і закінчився великою поразкою збірної СРСР, чому була маса об'єктивних причин. На думку багатьох фахівців, збірна ФРН зразка 1972-го вважається кращою командою за всю історію німецького футболу.

Всі матчі фінального турніру

14 червня 1972, Брюссель. 1659 глядачів. Півфінал. СРСР – Угорщина 1: 0 (Коньков 53').
Арбітр – Руді Глекнер (ФРН).

СРСР: Рудаков, Дзодзуашвілі, Хурцилава, Капличний, Істомін, Коньков, Трошкін, Колотов, Байдачний, Банішевський (Нодія, 68), Онищенко. Тренер – О. Пономарьов.

Угорщина: Геці, Фабіан, Панчіч, Балінт, П. Юхас, І. Юхас, Л. Кочіш (Альберт, 60'), Кю, Секе, Бене (А. Дунаї, 60'), Замбо. Тренер – Р. Ілловські.

Попереджені Хурцилава, Балінт.

Нереалізований пенальті: Замбо (84', воротар).

14 червня 1972, Антверпен. 55 601 глядач. Бельгія – ФРН 1: 2 (Полленіс 84' – Г. Мюллер 24', 71').

Арбітр – Вільям Маллен (Шотландія).

Бельгія: Піо, Ейленс, Долманс, Тіссен, Ван Ден Даель, Докс, Мартенс (Полленіс, 70'), Семмелінг, Ламбер, Ван Хімст, Я. Ферхейн. Тренер – Р. Гуталс.

ФРН: Майер, Хеттгес, Брайтнер, Шварценбек, Беккенбауер, Віммер, Хайнкес, У. Хенесс (Грабовські, 59'), Г. Мюллер, Нетцер, Е. Кремерс. Тренер – Х. Шен.

Попереджений Ван Ден Даель.

17 червня 1972, Льєж. 9000 глядачів. Матч за третє місце Бельгія – Угорщина 2: 1 (Ламбер 23', Ван Хімст 28' – Кю 51' – пен.).

Арбітр – Ейнар Бострем (Швеція).

Бельгія: Піо, Ейленс, Ван Ден Даель, Тіссен, Долманс, Докс, Полленіс, Семмелінг, Ламбер, Ван Хімст, Я. Ферхейн. Тренер – Р. Гуталс.

Угорщина: Геці, Фабіан, Панчіч, Балінт, П. Юхас, І. Юхас, Козма, Альберт, Кю, А. Дунаї, Замбо (Сюч, 46'). Тренер – Р. Ілловські.

Попереджені Долманс, П. Юхас.

18 червня 1972, Брюссель. 50 000 глядачів. Фіналі. ФРН – СРСР 3: 0 (Мюллер 27', 58', Віммер 51').

Арбітр – Фердинанд Маршалл (Австрія).

ФРН: Майер, Хеттгес, Брайтнер, Шварценбек, Беккенбауер (К), Віммер, Хайнкес, У. Хенесс, Г. Мюллер, Нетцер, Е. Кремерс. Тренер – Г. Шон.

СРСР: Рудаков, Дзодзуашвілі, Хурцилава (к), Капличний, Істомін, Коньков (Долматов, 46'), Трошкін, Колотов, Байдачний, Банішевський (Козинкевич, 63'), Онищенко. Тренер – О. Пономарьов.

Попереджені Хурцилава, Капличний

Заявки команд-призерів фінального турніру

Збірна ФРН

Воротарі:

Йозеф-Дітер Майєр 28.02.1944 «Баварія» (Мюнхен).

Вольфганг Клефф 16.11.1946 «Боруссія» (Менхенгладбах).

Петер Кунтер 28.04.1941 «Айнтрахт» (Франкфурт).

Захисники:

Хорст-Дітер Хеттгес 10.09.1943 «Вердер» (Бремен).

Пауль Брайтнер 05.09.1951 «Баварія» (Мюнхен).

Ханс-Георг Шварценбек 03.04.1948 «Баварія» (Мюнхен).

Франц Беккенбауер 11.09.1945 «Баварія» (Мюнхен).

Ханс-Хуберт «Берті» Фогтс 30.12.1946 «Боруссія» (Менхенгладбах).

Міхаель Белла 29.09.1945 «МШФ» (Дуйсбург).

Карл-Хайнц Шнеллінгер 31.03.1939 «Мілан» (Мілан).

Півзахисники:

Херберт Віммер 09.11.1944 «Боруссія» (Менхенгладбах).

Ульріх Хенесс 05.01.1952 «Баварія» (Мюнхен).

Гюнтер Нетцер 14.09.1944 «Боруссія» (Менхенгладбах).

Вольфганг Оверат 29.09.1943 «Кельн» (Кельн).

Райнер Бонхоф 2 «9.03.1952 «Боруссія» (Менхенгладбах).

Хайнц Флое 28.01.1948 «Кельн» (Кельн).

Хорст Кеппел 17.05.1948 «Штутгарт» (Штутгарт).

Віллі Нойбергер 15.04.1946 «Вердер» (Бремен).

Нападники:

Юрген Грабовські 07.07.1944 «Айнтрахт» (Франкфурт).

Йозеф «Юпп» Хайнкес 09.05.1945 «Боруссія» (Менхенгладбах).

Ервін Кремерс 24.03.1949 «Шальке» (Гельзенкірхен).

Герхард Мюллер 03.11.1945 «Баварія» (Мюнхен).

Йоханнес Лер 05.07.1942 «Кельн» (Кельн).

Зігфрід Гельд 07.08.1942 «Кіккерс» (Оффенбах).

Бернд Хельценбайн 09.03.1946 «Айнтрахт» (Франкфурт).

Тренер:

Гельмут Шон 15.09.1915.

Збірна СРСР

Воротарі:

Євген Рудаков 02.01.1942 «Динамо» (Київ).

Володимир Пільгуй 26.01.1948 «Динамо» (Москва).

Віктор Банніков 28.04.1938 «Торпедо» (Москва).

Захисники:

Реваз Дзодзуашвілі 15.04.1945 «Динамо» (Тбілісі).

Муртаз Хурцилава 05.01.1943 «Динамо» (Тбілісі).

Микола Абрамов 05.01.1950 «Спартак» (Москва).

Віктор Матвієнко 09.02.1948 «Динамо» (Київ).
Володимир Капличний 26.02.1944 «ЦСКА» (Москва).
Юрій Істомін 03.07.1944 «ЦСКА» (Москва).
Михайло Фоменко 19.09.1948 «Динамо» (Київ).

Півзахисники:

Віктор Колотов 03.07.1949 «Динамо» (Київ).
Володимир Трошкін 28.09.1947 «Динамо» (Київ).
Володимир Мунтян 14.09.1946 «Динамо» (Київ).
Анатолій Коньков 19.09.1949 «Шахтар» (Донецьк).
Олег Долматов 29.11.1948 «Динамо» (Москва).

Нападники:

Анатолій Байдачний 01.10.1952 «Динамо» (Москва).
Анатолій Банішевський 23.02.1946 «Нефтчі» (Баку).
Едуард Козинкевич 23.05.1949 «Карпати» (Львів).
Гіві Нодія 02.01.1948 «Динамо» (Тбілісі).
Геннадій Єврюжихін 04.02.1944 «Динамо» (Москва).
Володимир Онищенко 28.10.1949 «Динамо» (Київ).
Левон Іштоян 31.10.1947 «Арарат» (Єреван).

Тренер:

Олександр Пономарьов 23.04.1918.

Збірна Бельгії

Воротарі:

Крістіан Піо 04.10.1947 «Стандард» (Льєж).
Люк Сандерс 06.10.1945 «Брюгге» (Брюгге).
Шарль Енгелен 04.02.1948 «Лірсен» (Лір).

Захисники:

Жорж Хейленс 08.08.1941 «Андерлехт» (Брюссель).
Лео Долманс 06.04.1945 «Стандард» (Льєж).
Жан Тіссен 21.04.1946 «Стандард» (Льєж).
Ервін Ван Ден Даель 05.03.1945 «Брюгге» (Брюгге).
Ян Докс 24.05.1941 «Андерлехт» (Брюссель).
Моріс Мартенс 05.06.1947 «Ресінг» (Брюссель).
Ніколя Девальк 20.09.1945 «Стандард» (Льєж).

Півзахисники:

Леон Семмелінг 04.01.1940 «Стандард» (Льєж).
Жільберт Ван Бінст 05.07.1951 «Андерлехт» (Брюссель).
Оділлон Полленіс 01.05.1943 «Андерлехт» (Брюссель).
Франс Янссенс 25.09.1945 «Лірсен» (Лір).
Альфонс Бастейнс 28.01.1947 «Брюгге» (Брюгге).
Вільфрід Ван Мур 03.01.1945 «Стандард» (Льєж).

Нападники:

Рауль Ламбер 20.10.1944 «Брюгге» (Брюгге).
Поль Ван Хімст 02.10.1943 «Андерлехт» (Брюссель).
Ян Ферхейн 09.07.1944 «Андерлехт» (Брюссель).
Йоханнес Тіо 02.09.1944 «Брюгге» (Брюгге).
Андре Денуль 14.07.1946 «Лірсен» (Лір).
Йоханнес Де Вріндт 14.04.1945 «Андерлехт» (Брюссель).

Йозеф Хейліген 30.06.1947 «Беерсхот» (Антверпен).

Тренер:

Раймон Гуталс 07.10.1921.

Збірна Угорщини

Воротарі:

Іштван Геці 16.03.1944 «Ференцварош» (Будапешт).

Адам Ротермель 04.06.1948 «Баняж» (Татабанья).

Імре Рапп 15.09.1937 «МШК» (Печ).

Захисники:

Тібор Фабіан 26.07.1946 «Вашаш» (Будапешт).

Міклош Панчіч 04.02.1944 «Ференцварош» (Будапешт).

Петер Юхас 03.08.1948 «Уйпешт» (Будапешт).

Ласло Балінт 01.02.1948 «Ференцварош» (Будапешт).

Петер Вепі 20.10.1949 «Ференцварош» (Будапешт).

Йожеф Ковач 08.04.1949 «Відеотон» (Секешфехервар).

Ерне Ношк 26.05.1945 «Уйпешт» (Будапешт).

Півзахисники:

Лайош Сюч 10.12.1943 «Гонвед» (Будапешт).

Лайош Кочиш 18.06.1947 «Гонвед» (Будапешт).

Лайош Кю 05.07.1948 «Ференцварош» (Будапешт).

Міхай Козма 01.09.1949 «Гонвед» (Будапешт).

Іштван Юхас 17.07.1945 «Ференцварош» (Будапешт).

Йожеф Бечеї 10.10.1950 «МТК» (Будапешт).

Нападники:

Іштван Секе 13.02.1947 «Ференцварош» (Будапешт).

Еде Дунаї 14.07.1949 «Уйпешт» (Будапешт).

Ференц Бене 17.12.1944 «Уйпешт» (Будапешт).

Шандор Замбо 10.10.1944 «Уйпешт» (Будапешт).

Ласло Браніковіч 18.12.1949 «Ференцварош» (Будапешт).

Антал Дунаї 21.03.1943 «Уйпешт» (Будапешт).

Ласло Фазекаш 15.10.1947 «Уйпешт» (Будапешт).

Флоріан Альберт 15.09.1941 «Ференцварош» (Будапешт).

Тренер:

Рудольф Ілловські 21.02.1922.

У відбірковому турнірі

Проведено – 105 матчів.

Забито 282 голи (у середньому – 2, 69 за гру).

Найбільше глядачів – 3 337 294 (в середньому – 31 783).

Кращий бомбардир відбіркового турніру – Г. Мюллер (ФРН) – 7 голів.

Автоголи – 6.

Пенальті – 29.

«Покер» – 1.

«Хет-трики» – 5.

Вилучення – 1.

У фінальному турнірі

Проведено – 4 матчі.

Забито 10 голів (у середньому – 2,5 за гру).

Найбільше глядачів – 106 510 (в середньому – 26 628).

Кращий бомбардир відбіркового турніру – Г. Мюллер (ФРН) – 4 голи.

Пенальті – 2.

Попередження – 7.

Найстарший гравець фінального турніру – Л. Й. Семмелінг (Бельгія, півзахисник) – 32 роки 162 дні.

Наймолодший гравець фінального турніру – А. Байдачний (СРСР, нападник) – 19 років 257 днів.

Символічна збірна фінального турніру (версія УЄФА)

Є. Рудаков (СРСР), Р. Дзодзуашвілі (СРСР), М. Хурцилава (СРСР), Ф. Беккенбауер (ФРН), П. Брайтнер (ФРН), Й. Хайнкес (ФРН), Х. Віммер (ФРН), Г. Нетцер (ФРН), Р. Ламбер (Бельгія), У. Хенесс (ФРН), Г. Мюллер (ФРН).

Епілог радянським перемогам

Сьогодні, коли команди з пострадянського простору вважають за досягнення потрапляння на фінальну частину Чемпіонату світу або Європи, важко зрозуміти і уявити ситуацію, коли збірна країни була настільки сильна, що навіть другі місця на європейських чемпіонатах вважалися провалами. У радянські ж часи засудження уболівальників, які все бачать і продовжують вірити у своїх футболістів, супроводжувалося жорстокими «розборами польотів» як по спортивній, так і по партійній лінії.

Історія, що відбулася влітку 1972 року, практично ідентична наслідкам ЄВРО-64. Тоді також наша команда програла лише один матч – фінальний, але «не тим» і «не там». У 72-му представники країни «соціалізму, що переміг» розписалися у своїй безпорадності перед Західною Німеччиною. І де – в Брюсселі, в двох кілометрах від штаб-квартири НАТО!

На відміну від Бескова, який в 1964 був звільнений з поста тренера першої збірної, наступного дня після прибуття на Батьківщину, Пономарьова відпустили з олімпійською збіркою в Мюнхен, де збірна СРСР знову програла лише один матч – майбутнім чемпіонам полякам. Втім, цей результат також був визнаний провальним, і Пономарьова звільнили до початку наступного відбіркового циклу.

Влітку ж 1972-го «за поразку від Німеччини» відповідати довелося трьом Анатоліям (Конькову з «Шахтаря», Банішевському із «Нефтчі» і Байдачному з московського «Динамо») і Едуарду Козинкевичу з «Карпат». Футбольні чиновники та журналісти швидко забули, що саме Коньков забив єдиний гол у півфіналі, а м'ячі Банішевського і Козинкевича забезпечили перемогу в матчі з югославами.

Хочеться відзначити, що на ЄВРО-1972 вперше в збірній СРСР була представлена ціла плеяда гравців з України. У двох іграх фінального турніру взяли участь шість футболістів з українських клубів і ще два українці, що грали в московських командах. Крім того, три гравці київського «Динамо» залишилися в запасі. Подібний розклад по регіонах був не випадковий, адже в 1972-му луганська «Зоря» і київське «Динамо» в чемпіонаті СРСР зайняли перші два рядки. Український футбол став прогресувати, а от радянський увійшов в смугу кризи. Особливо це стало помітно в середині 70-х. Якраз ці роки ознаменувалися перемогою тотального футболу над застарілою схемою 4–2–4, за якою четверо нападників майже не повертались на свою половину, тоді як захисники не ходили до воріт суперника. Світ і футбол переживали бурхливі зміни, тоді як Радянський Союз заглиблювався в період «застою». Тож і не дивно, що «революційні» підходи у футболі керівництвом СРСР категорично не сприймалися.

ЄВРО-72 став останнім змаганням «золотої ери» збірної СРСР з футболу 1955–1972 років, що стала за цей час чемпіоном Європи, двічі фіналістом ЄВРО і один раз четвертою командою континенту. А якщо додати до цього півфінал Чемпіонату світу 1966, олімпійські золото 1956, бронзу 1972 і 1976 років, то можна сміливо стверджувати – в Радянському Союзі була одна з найсильніших футбольних шкіл у світі.

Незабаром після закінчення Чемпіонату Європи в Бельгії сталася ще одна трагічна подія – від серцевого нападу раптово помер Густав Відеркер. Керівник європейського футболу не дожив до приставки «екс-» до свого титулу Президента УЄФА, пішовши з життя на 68 році.

З Відеркером померла ідея ЄВРО як відбіркового змагання до Чемпіонату світу, кубкова система розіграшу і незалежність участі у фінальному турнірі команди-господарки змагань. І хоча футбольною історією більше обласкані попередник Відеркера і його наступник, але запечувати внесок швейцарця у розвиток світового футболу нерозумно і безглуздо.

Розділ 5. І ганди бувають биті, і чемпіонами стають по пенальті

Артеміо Франкі, який прийняв УЄФА після раптової смерті Густава Відеркера, увійшов в історію, як головний реформатор турніру. І хоча в структурі Чемпіонату Європи 1976 року ще жодних тотальних змін у порівнянні з двома попередніми чемпіонатами не сталося: 32 збірні розігравали 8 путівок в чвертьфінали у восьми групах, а фінал чотирьох найсильніших команд проводився в заздалегідь обраній країні – Югославії, однак докорінно змінилася філософія турніру.

Річ в тім, що італієць Франкі був послідовним прихильником ідеї незалежності європейських першостей від світових чемпіонатів. Саме її він оголосив у своїй інавгураційній промові як президент УЄФА. І наслідки не змусили себе довго чекати: при жеребкуванні груп на Євро-76 «сіяними» бралися не ті європейські збірні, які домоглися найбільших успіхів на останньому Мундіалі, а чвертьфіналісти попереднього Чемпіонату Європи. Цей, здавалося б, малозначний крок кардинальним чином змінив розподіл команд по групах і привів до більш ніж несподіваних результатів: у числі чвертьфіналістів Євро-76 не виявилось кількох найсильніших команд Європи: Італія, Англія, Франція, Угорщина та Польща просто не вийшли зі своїх груп.

Хтозна, можливо, саме ця ситуація, що аж ніяк не підвищила фінальному турніру ані рейтинг, ані телевізійну аудиторію, згодом стала причиною реформування європейських першостей у бік розширення представництва збірних у фінальній частині. Але це станеться лише за чотири роки, а поки перейдемо до змагання в групах.

Як і чотири роки тому, у відборі на Чемпіонат Європи стартували 32 збірні. Цього разу Албанія взяла тайм-аут, а її місце зайняла команда-дебютант Ісландія.

Відбірковий турнір

Група 1. Англія починає і програє

Збірна Англії, для якої європейські чемпіонати є поки недосяжною вершиною, цього разу натрапила на бар'єр майбутніх чемпіонів – чехословаків. При цьому збірна Англії розпочала відбірний цикл якраз з упевненої перемоги над командою ЧССР на своєму полі з рахунком 3:0.

Фахівці пов'язували такий жвавий початок з кардинальним омолодженням складу, яке влаштував у збірній новий наставник Дон Ріві. Сам він покликаний був замінити легендарного Альфреда Рамсея, коваля найвищої слави британського футболу – перемоги на Чемпіонаті світу 1966. Рамсей закінчив свою тренерську кар'єру «провалом» – не пройшов відбір на Чемпіонат світу 1974 року. Його наступник, втім, не зміг потрапити у чвертьфінал ЄВРО-76.

Ріві почав з того, що повністю оновив склад і, як здалося спочатку, не прогадав. Збірна Англії 1974–1975 років дуже нагадувала нинішню збірну Німеччини – велика кількість вчорашніх юнаків та молодецька завзятість дозволяли буквально змести суперника, варто було тому хоч трохи здати. Та ось біда – не завжди суперник тремтів. І тут молодій команді Ріві елементарно не вистачило досвіду. Так було в обох іграх з командою Португалії, коли мешканці півдня просто «сушили гру», а молоді британці не могли підібрати ключів до щільної оборони і персональної опіки. Саме ці дві нічії і коштували згодом британцям першого місця – чехословацька команда в одній із зустрічей португальців перемогла.

Хоча, не кривлячи душею, слід визнати, що путівку до чвертьфіналу команди розігрували в очному протистоянні в Братиславі. Цей матч був цікавий тим, що тривав... два дні.

Матч розпочався в критичних умовах – вологість повітря була близька до 100 %. На 16-й хвилині арбітр матчу, втративши остаточно видимість через густий туман, зупинив гру і відвів команди в роздягальні. Там команди чекали гарної погоди півгодини, але дива не сталося. За обопільною згодою сторін було вирішено дограти матч наступного дня, а щоб туман знов не сплутав карти футболістам, почати вирішили опівдні.

Вийшовши на поле, молоді англійські футболісти відразу захопили ініціативу і повели в рахунку – гол забив Чаннон. Але чи то самовпевненість зіграла з гостями злий жарт – переможний результат і навіть нічия забезпечували їм потрапляння в наступний раунд незалежно від результату останньої гри Португалія – Чехословаччина – чи то дійсно збірна ЧССР була настільки сильна, але не минуло й півгодини, як господарі переломили хід поединку. Спочатку «гол у роздягальню» британцям забив Нехода, а на третій хвилині другого тайму Галліс вивів Чехословаччину вперед. Особливу пікантність ситуації надає той факт, що обидва м'ячі у ворота англійців були забиті головою, хоча саме збірні з Британських островів вважаються апологетами цього спортивного елемента.

З першою відбірковою групою і збірною Англії пов'язаний ще один пам'ятний епізод відбору на ЄВРО-76, а саме новий рекорд результативності гравця в матчі. У домашній грі з кіпріотами нападник британців Малколм Макдональд забив п'ять м'ячів – вперше в історії європейських першостей. Ще й більш того, ніхто з партнерів Макдональда так і не відзначився. Тобто, фактично, нападник поодиночці переіграв Кіпр 5:0.

Всі матчі групи 1

30 жовтня 1974, Лондон. Англія – Чехословаччина 3:0 (Чаннон 73', Белл 80', 83').

20 листопада 1974, Лондон. Англія – Португалія 0:0.

16 квітня 1975, Лондон. Англія – Кіпр 5:0 (Макдональд 2', 32', 52', 56', 87').

20 квітня 1975, Прага. Чехословаччина – Кіпр 4:0 (Паненка 10', 35', 48' – пен., М. Масни 78').

30 квітня 1975, Прага. Чехословаччина – Португалія 5: 0 (Бичовські 12', 22', Нехода 25', 46', Петраш 52').

11 травня 1975, Лімасол. Кіпр – Англія 0: 1 (Кіган 5').

8 червня 1975, Лімасол. Кіпр – Португалія 0: 2 (Нене 25', Маріу Моїньюш 87').

30 жовтня 1975, Братислава. Чехословаччина – Англія 2: 1 (Нехода 45', Галліс 48' – Чаннон 27').

12 листопада 1975, Порту. Португалія – Чехословаччина 1: 1 (Нене 7' – Ондруш 6').

19 листопада 1975, Лісабон. Португалія – Англія 1: 1 (Руй Родрігеш 14' – Чаннон 40').

23 листопада 1975, Лімасол. Кіпр – Чехословаччина 0: 3 (Нехода 9', Бичовські 28', М. Масни 33').

3 грудня 1975, Сетубал. Португалія – Кіпр 1: 0 (Алвеш 20').

Підсумкова таблиця групи 1

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Чехословаччина	6	4	1	1	15—5	9
2	Англія	6	3	2	1	11—3	8
3	Португалія	6	2	3	1	5—7	7
4	Кіпр	6	0	0	6	0—16	0

Група 2. Настирний Тошак «відчепив» угорців і австрійців

Подвиг Макдауела пробув неповторним рекордом всього півроку – вже восени 1975-го п'ять м'ячів у ворота збірної Люксембургу відправив форвард збірної Угорщини Нілаші. Того дня угорці взагалі «відірвалися» на аутсайдери, розгромивши футбольних карликів 8: 1. От тільки попри розгром особливої радості ця гра угорцям не принесла, адже до того моменту вони втратили всі шанси на потрапляння в чвертьфінал ЄВРО.

А перемогли в групі валлійці на чолі з уже згадуваним Джоном Тошаком. Почали вони, як кажуть, «ні риба, ні м'ясо»: у першому ж матчі програли австрійцям, ведучи в рахунку по ходу зустрічі. Проте потім збірна Уельсу видала приголомшливий спурт з п'яти перемог поспіль. Тошак вніс свій посильний внесок практично в кожну з них, забивши чотири м'ячі і зробивши чотири результативні передачі.

Вирішальним видався матч в Будапешті, де Джон Тошак був у гуці подій: він відкрив рахунок, заробив попередження, зробив гольовий пас, а на додачу ще й пенальті примудрився не забити! Угорці, що вважалися до початку турніру одними з головних претендентів на «золото» і посіяні були в групі під першим номером, були розчавлені і втратили шанси вийти з групи.

Це не завадило їм додати ложку дьогтю своїм сусідам-австрійцям. У 118-й грі цих команд (це лише на 1975 рік!), суперництво яких сягає корінням ще до імперських часів початку двадцятого століття, угорці вдома переграли австрійців і фактично розчистили Уельсу шлях до чвертьфіналу.

В останній зустрічі групи в Рексемі збірні Уельсу та Австрії грали вже не за путівку на ЄВРО, а за престиж федерації. У грі, де ніхто не хотів пропускати, сильнішими виявилися господарі, які зусиллями Гріффітса таки запхали один м'яч до воріт суперника.

Всі матчі групи 2

4 вересня 1974, Відень. Австрія – Уельс 2: 1 (Кройц 63', Кранкль 75' – Гріффітс 35').

13 жовтня 1974, Люксембург. Люксембург – Угорщина 2: 4 (Дюсьє 15', 43' – пен. – Л. Надь 29', 55', Хорват 18', Балінт 71').

30 жовтня 1974, Кардіфф. Уельс – Угорщина 2: 0 (Гріффітс 57', Тошак 88').

20 листопада 1974, Суонсі. Уельс – Люксембург 5: 0 (Тошак 34', Інґленд 53', Ф. Робертс 70', Гріффітс 73', Йорат 75').

16 березня 1975, Люксембург. Люксембург – Австрія 1: 2 (Браун 12' – Кегльбергер 58', Кранкль 76').

2 квітня 1975, Відень. Австрія – Угорщина 0: 0.

16 квітня 1975, Будапешт. Угорщина – Уельс 1: 2 (Браніковіч 77' – Тошак 44', Махоні 69').

1 травня 1975, Люксембург. Люксембург – Уельс 1: 3 (Філіп 39' – пен. – Д. Ріс 24', Л. Джеймс 32', 83' – пен.).

24 вересня 1975, Будапешт. Угорщина – Австрія 2: 1 (Нілаші 4', Пустаї 35' – Кранкль 17' – пен.).

15 жовтня 1975, Відень. Австрія – Люксембург 6: 2 (Велцль 1', 46', Кранкль 38', 76' – пен., Яра 41', Прохазка 80' – Браун 5', Філіп 32').

19 жовтня 1975, Сомбатхей. Угорщина – Люксембург 8: 1 (Ш. Пінтер 13', Нілаші 21', 32', 44', 57', 67', Воллек 78', Вараді 84' – Дюсьє 83').

19 листопада 1975, Рексем. Уельс – Австрія 1: 0 (Гріффітс 69').

Підсумкова таблиця групи 2

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Уельс	6	5	0	1	14—4	10
2	Угорщина	6	3	1	2	15—8	7
3	Австрія	6	3	1	2	11—7	7
4	Люксембург	6	0	0	6	7—28	0

Група 3. На домашній чемпіонат – без проблем

Єдиною, напевно, збіркою, яка потрапила у чвертьфінал ЄВРО-76 без будь-яких проблем, була збірна Югославії. Їхніми суперниками були представники Північної Ірландії (вже без Джорджа Беста), збірна Швеції, що непогано показала себе на Чемпіонаті світу в 1974-му, але розгубила форму і зіграність, і команда Норвегії, яка на той час тільки вливалася в європейські змагання вищого рівня.

Югослави забезпечили собі місце у чвертьфіналі раніше за всіх – за два тури до закінчення турніру. Вони, як і чотири роки тому, не вражали феєрією атак і голів, проте впевнено доводили матчі до необхідного результату. Осічка сталася лише в гостьовій грі в Північній Ірландії, де югослави не забили жодного м'яча і мінімально поступилися.

Шведи дуже вже довго відходили від Чемпіонату світу, встигнувши програти вдома обом основним конкурентам. Північні ірландці ж, які після перемоги над Югославією отримали непогану можливість поборотися за лідерство, розгубили свою перевагу, програвши два не обов'язкових матчі: шведам на своєму полі і навіть аутсайдерам норвежцям.

Всі матчі групи 3

- 4 вересня 1974, Осло. Норвегія – Півн. Ірландія 2: 1 (Лунд 50', 72' – Фінні 3').
 30 жовтня 1974, Стокгольм. Швеція – Півн. Ірландія 0: 2 (Ч. Ніколл 7', М. О'Ніл 23').
 30 жовтня 1974, Белград. Югославія – Норвегія 3: 1 (Вукотич 43', Каталинські 58', 72' – Лунд 36').
 16 квітня 1975, Белфаст. Півн. Ірландія – Югославія 1: 0 (Б. Хамілтон 23').
 4 червня 1975, Стокгольм. Швеція – Югославія 1: 2 (Едстрем 17' – Каталинські 41', Івезіч 77').
 9 червня 1975, Осло. Норвегія – Югославія 1: 3 (Тунберг 65' – Буля 11', Богічевіч 13', Шуряк 25').
 30 червня 1975, Стокгольм. Швеція – Норвегія 3: 1 (Нордаль 33', 56', Гран 65' – пен. – Е-Ю. Ульсен 54').
 13 серпня 1975, Осло. Норвегія – Швеція 0: 2 (Сандберг 29', Шеберг 54').
 3 вересня 1975, Белфаст. Півн. Ірландія – Швеція 1: 2 (А. Хантер 32' – Шеберг 44', Торстенссон 55').
 15 жовтня 1975, Загреб. Югославія – Швеція 3: 0 (Облак 18', Владич 50', Вабець 83').
 29 жовтня 1975, Белфаст. Півн. Ірландія – Норвегія 3: 0 (Морган 2', С. Макілрой 5', Б. Хамілтон 57').
 19 листопада 1975, Белград. Югославія – Півн. Ірландія 1: 0 (Облак 20').

Підсумкова таблиця групи 3

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Югославія	6	5	0	1	12—4	10
2	Північна Ірландія	6	3	0	3	8—5	6
3	Швеція	6	3	0	3	8—9	6
4	Норвегія	6	1	0	5	5—15	2

Група 4. Парад нічий у «групі рівних»

Ви знаєте, як можна, не програвши жодного матчу в групі, так з неї і не вийти? Подібний неприємний парадокс на своїй шкурі відчули футболісти збірної Румунії. У відборі до Євро-76 вони не поступилися ані Іспанії, ані Шотландії, кожен раз відіграючись по ходу зустрічі. Підвела румунів єдина «зайва» нічия – з аутсайдерами групи данцями.

П'ять нічий при всього одній перемозі і друге місце в групі – цей результат був тим більше сумний для збірної Румунії, адже в її нападі виблискував володар «Золотої бутси» кращого бомбардира Європи 1974–1975 років Дуду Джорджеску.

Розв'язка протистояння збірних Румунії та Іспанії (до речі, всього двох команд з усіх учасників відбору до Євро-76, які не знали гіркоти поразок у груповому турнірі) настала 16 листопада 1975-го в очному протистоянні цих команд у Бухаресті. Першу годину підопічні Валентина Стенеску наполегливо шукали ключі до воріт суперника, а голи влітали лише у їхні ворота. За рахунку же 0: 2 ситуація кардинально змінилася – іспанці стали догравати матч, а от господарі з усіх сил продовжували атакувати. Джорджеску на 72-й хвилині, а потім Йорданеску на 80 повернули румунам віру у вдалий для себе результат, проте іспанська дружина не здригнулася і відстояла необхідну нічию. Цементували оборону своєї команди в цьому матчі Хосе Антоніо Камачо та Вісенте Дель Боске – в майбутньому відомі тренери видатних команд, а поки – відповідно центральний захисник і опорний півзахисник збірної Іспанії.

Всі матчі групи 4

25 вересня 1974, Копенгаген. Данія–Іспанія 1: 2 (Нюгорд 48' – Клараунт 27' – пен., Роберто Мартінес 40').

13 жовтня 1974, Копенгаген. Данія – Румунія 0: 0.

20 листопада 1974, Глазго. Шотландія–Іспанія 1: 2 (Бремнер 10' – Кіні 36', 60').

5 лютого 1975, Валенсія. Іспанія – Шотландія 1: 1 (Мегідо 67' – Джордан 1').

17 квітня 1975, Мадрид. Іспанія – Румунія 1: 1 (Веласкес 6' – Крішан 70').

11 травня 1975, Бухарест. Румунія – Данія 6: 1 (Д. Джорджеску 28', 76', Крішан 40', 59', Луческу 83', Діну 85' – Даль 80').

1 червня 1975, Бухарест. Румунія – Шотландія 1: 1 (Д. Джорджеску 22' – Маккін 89').

3 вересня 1975, Копенгаген. Данія – Шотландія 0: 1 (Харпер 51').

12 жовтня 1975, Барселона. Іспанія – Данія 2: 0 (Піррі 40', Капон 86').

29 жовтня 1975, Глазго. Шотландія – Данія 3: 1 (Далгліш 48', Райох 53', Макдугалл 62' – Баструп 20').

16 листопада 1975, Бухарест. Румунія–Іспанія 2: 2 (Д. Джорджеску 72' – пен., Йорданеску 80' – Вільяр 29', Сантільяна 57').

17 грудня 1975, Глазго. Шотландія – Румунія 1: 1 (Райох 40' – Крішан 75').

Підсумкова таблиця групи 4

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Іспанія	6	3	3	0	10—6	9
2	Румунія	6	1	5	0	11—6	7
3	Шотландія	6	2	3	1	8—6	7
4	Данія	6	0	1	5	3—14	1

Група 5. Достроковий фінал та Італія – аутсайдер

Четверта група, в якій ніхто не хотів поступатися супернику, вважалася чи не найбільш рівною у відбірковому циклі. Однак титул «групи смерті» дістався не їй, а наступній групі, де зішлись двоє призерів останнього Чемпіонату світу (Нідерланди та Польща) з визнаними грандами-італійцями.

Останні, до слова, у середині 70-х років проходили через чи не найбільшу в історії кризу національної збірної: покоління Рівери, Ріви і Маццолі, яке виграло ЄВРО у 1968-му і пробилося у фінал Чемпіоната світу 1970-го, пішло, залишивши збірній Діно Дзоффа і строго оборонну манеру гри. Саме ці два фактори, а також репутація гранда і втримали збірну Італії у відборі на Чемпіонат Європи-1976 від повного провалу.

Італійці відіграли «всуху» п'ять матчів з шести. Єдиним «проколом» стала гра в Роттердамі, де, повівши в рахунку вже на п'ятій хвилині, італійці взялися в улюбленій манері будувати оборонні редути і чекати фінального свистка. Головними незгодними з таким ходом подій стали нападники збірної Нідерландів Ренсенбрінк і Кройф, які на двох забили три м'ячі у ворота Дзоффа.

Домашня перемога над тими ж голландцями з мінімальним рахунком Італію вже не рятувала. «Скуадрі адзуррі» для підсумкового успіху в групі необхідно було вигравати у Польщі, а за тодішнього стану італійців їм це було не під силу. Обидва матчі перетворилися на вулицю з одностороннім рухом: Лято, Шармах, Гадоха та інші поляки раз за разом проривали щільну оборону італійської збірної, котра практично не переходила на чужу половину поля. Десять вирубав Дзофф, десять не вистачало холонокровності польським нападникам. Хоч би як там було, а результат двох нульових нічиїх – швидше удача італійців, ніж досягнення поляків.

Протистояння ж Польщі з Нідерландами сучасні оглядачі називали «достроковим фіналом» Чемпіонату Європи-1976, настільки ці команди були сильнішими за всіх у Європі, за винятком, можливо, Чехословаччини.

У першому матчі в Хожуві (невелике містечко майже на кордоні з Чехією досі вважається «місцем бойової слави» збірної Польщі) поляки не залишили від апологетів «тотального футболу» каменя на камені – 4: 0 до 77-ї хвилини за повної переваги як у володінні м'ячем, так і в усіх інших ігрових компонентах. Гжегош Лято, Роберт Гадоха і Анджей Шармах – легендарне атакуюче тріо, могутніше якого польський футбол не знав ні до, ні після, просто знесло оборону голландської команди. І треба ж було полякам розслабитися, щоб на 80-й хвилині Рууд Ван де Керкгоф відквитав один м'яч! Що вирішує гол престижу при такій-то абсолютній перевазі!? – запитували себе, напевно гравці та вболівальники збірної Польщі в той вечір. Виявилося – все.

За п'ять тижнів в Амстердамі голландці забили рівно стільки, скільки було потрібно, не пропустивши жодного м'яча у відповідь. Рахунок 3: 0 (а могли голландці набити і десяток) зрівняв поляків і голландців в очках, а завдяки голу на виїзді, саме представники Країни тюльпанів вийшли до чвертьфіналу. Збірна ж Польщі вирушила готуватися до Олімпійських ігор у Монреалі (візьме срібло) і Чемпіонату світу в Аргентині (буде зупинена майбутніми чемпіонами – командою господарів за крок до півфіналу).

Всі матчі групи 5

1 вересня 1974, Гельсінки. Фінляндія – Польща 1: 2 (Рах'я 3' – Шармах 23', Лято 50').

25 вересня 1974, Гельсінки. Фінляндія – Нідерланди 1: 3 (Рах'я 16' – Кройф 28', 40', Неекенс 51' – пен.).

9 жовтня 1974, Познань. Польща – Фінляндія 3: 0 (Касперчак 13', Гадоха 15', Лято 53').

20 листопада 1974, Роттердам. Нідерланди–Італія 3: 1 (Ренсенбрінк 24', Кройф 65', 80' – Бонісеня 5').

19 квітня 1975, Рим. Італія – Польща 0: 0.

5 червня 1975, Гельсінки. Фінляндія–Італія 0: 1 (Кіналя 26' – пен.).

3 вересня 1975, Неймеген. Нідерланди – Фінляндія 4: 1 (Ван дер Кюлен 29', 37', 62', Любсе 53' – М. Паателайнен 10').

10 вересня 1975, Хожув. Польща – Нідерланди 4: 1 (Лято 14', Гадоха 44', Шармах 63', 77' – Р. ван де Керкгоф 80').

27 вересня 1975, Рим. Італія – Фінляндія 0: 0.

15 жовтня 1975, Амстердам. Нідерланди – Польща 3: 0 (Неескенс 14', Хеелс 46', Тійссен 60').

26 жовтня 1975, Варшава. Польща–Італія 0: 0.

22 листопада 1975, Рим. Італія – Нідерланди 1: 0 (Капелло 20').

Підсумкова таблиця групи 5

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Нідерланди	6	4	0	2	14—8	8
2	Польща	6	3	2	1	9—5	8
3	Італія	6	2	3	1	3—3	7
4	Фінляндія	6	0	1	5	3—13	1

Група 6. Заміна збірної на «Динамо» (Київ)

Жеребкування визначило в суперники збірної СРСР далеко не найсильніші збірні Ірландії, Туреччини та Швейцарії. Але, як відомо, головний суперник радянських футболістів завжди знаходився не на футбольному полі, а у високих кабінетах партійного і спортивного керівництва країни.

Як вже згадувалося, кожна поразка (а іноді і перемога) на міжнародному рівні закінчувалася перетасуванням тренерського штабу, неминучими ротаціями складу і, як наслідок, повною незіграністю на полі загалом високого рівня футболістів, які представляли СРСР на міжнародній арені.

До відбіркових матчів радянську команду готував Костянтин Бесков, який змінив на цій посаді Євгена Горянського. Провини останнього в тому, що збірна СРСР не потрапила на Мундіаль у ФРН не було жодної – після нульової нічії в Москві з командою Чилі в додатковому кваліфікаційному раунді було просто вирішено не їхати в Чилі на матч-відповідь. Таким чином радянське керівництво протестувало проти приходу до влади збройним шляхом місцевого диктатора Аугусто Піночета. Горянського, до речі, в пресі ще довгий час називали «жертвою піночетовської хунти», адже формальний привід його звільнення – непотрапляння на Чемпіонат світу – не мав прямого відношення до футболу. А у відбірковій групі збірна СРСР, до слова, фінішувала першою, обійшовши команди Ірландії та Франції.

На Бескова дуже розраховували, пам'ятаючи про те, як він блискуче підготував збірну до Євро-64. Часу у метра тренерського цеху було предостатньо – більше восьми місяців до початку відбіркового циклу, гравців для вибору – теж чимало, та й тренувальний процес був поставлений за всіма канонами світової практики. Збірна СРСР готувалася в пріоритетному режимі з масою товариських ігор, в яких незмінно перемагала, в тому числі і на виїзді з сильною командою Польщі.

Грім грянув 30 жовтня 1974-го в Дубліні. Довготелесий і незграбний Дон Гівенс тричі відправляв м'яч у ворота московського динамівеця Пільгуя, причому двічі – буквально з лінії воротарського майданчика.

При цьому господарі не показали жодних феноменальних навичок – традиційно високі міцні ірландські хлопці просто йшли у відбір, бігли по флангах і навішували на Гівенса, який у результаті завдав сім ударів по воротах.

Вдобавок здали нерви у досвідченого центрального захисника Володимира Капличного, який був вилучений вже на 32-й хвилині за бійку з Теренсом Манчіні. Іншого центрального захисника в запасі у Бескова не знайшлося, а в центрі оборони збірної СРСР стало занадто вільно.

Але навіть не атаки ірландців були головним чинником поразки. Радянська збірна, у складі якої на полі були п'ятеро учасників попереднього Чемпіонату Європи (Ловчев, Федотов, Колотов, Оніщенко та Капличний) і молодий супер-форвард київського «Динамо» Олег Блохін, виглядала млявим і ніби приреченим стадом невпевнених у собі людей, які демонстрували повне нерозуміння намірів один одного.

Варто відзначити, що ця перемога над збірною СРСР (нагадаємо, найбільш титулованою на той момент в Чемпіонатах Європи) стала першою великою перемогою Ірландії за весь час участі в європейських першостях.

Організаційні висновки не змусили себе довго чекати – Костянтина Бескова звільнили з посади головного тренера вже взимку. Вести збірну на Євро-76 було доручено дуету киян – 36-річним Валерію Лобановському та Олегу Базилевичу. Враховуючи вдалі виступи київського «Динамо» як у чемпіонаті країни, так і на міжнародній арені, база збірної переїхала до Києва.

Результат не змусив себе довго чекати: після тотального оновлення складу (на товариський матч з Італією навесні 1975-го вийшла збірна, у складі якої було 11 представників «Динамо» (Київ)!) змінилися й результати команди. Спочатку були биті вдома турки, а потім й ірландці.

В обох матчах головною зіркою команди Лобановського був плеймейкер Володимир Веремєєв. Саме він віддав чотири з п'яти голевих передач в цих іграх. Рахунок гри з Ірландією (2: 1) не цілком відобразив ту перевагу, якою володіла радянська команда.

Фактично, після цього матчу, стало зрозуміло – зі своїм завданням виходу в наступне коло змагань наші хлопці впораються. А тут ще й команда Ірландії програла в Швейцарії. Дві поразки поспіль головних конкурентів ще більш надихнули збірну Лобановського, яка в легкій атакуючій манері двічі обіграла швейцарців і забезпечила собі путівку до чвертьфіналу за тур до закінчення відбіркового турніру. Тур, в якому радянська команда єдиний раз в історії програла туркам. Ще й більш того, турки так і не змогли розписатися у воротах Рудакова – за них це зробив центральний захисник киян Штефан Решко.

Підводячи підсумки, можна констатувати, що якщо румуни стали єдиною командою, яка не потрапила на ЄВРО, не програвши жодного матчу, то збірна СРСР – єдиною командою, яка два матчі програла, але попри це посіла в групі перше місце.

Радянські журналісти та коментатори з оптимізмом дивилися в майбутнє, адже в цей самий час київські динамівці вигравали всі змагання, в яких брали участь – кубок і чемпіонат країни, Кубок володарів кубків і Суперкубок Європи, а Олег Блохін отримав «Золотий м'яч» кращого футболіста Європи... але той-таки матч з турками показав – сили гравців не безмежні.

Всі матчі групи 6

30 жовтня 1974, Дублін. Ірландія – СРСР 3: 0 (Гівенс 22', 30', 70').

Ірландія: Роуч, Кіннір, Малліган, Манчіні, Холмс, Мартін, Джайлз, У. Брейді, Хейвен, Гівенс, Тріс. Тренер – Джон Джайлз.

СРСР: Пільгуй, Нікулін, Ольшанський, Капличний, Матвієнко, Ловчев, Федотов (Федоров, 59'), Колотов, Веремєєв, Оніщенко, Блохін. Тренер – Костянтин Бесков.

20 листопада 1974, Ізмір. Туреччина–Ірландія 1: 1 (Конрой 56' – автогол – Гівенс 61').

1 грудня 1974, Ізмір. Туреччина – Швейцарія 2: 1 (А. Ісмаїл 28', О. Мехмет 85' – Шілд 18').

2 квітня 1975, Київ. СРСР – Туреччина 3: 0 (Колотов 25' – пен., 56' – пен., Блохін 75').

СРСР: Рудаков, Коньков (Буряк, 65'), Фоменко, Решко, Матвієнко, Трошкін, Мунтян, Колотов, Веремєєв, Оніщенко (Федоров, 80'), Блохін. Тренер – Валерій Лобановський.

Туреччина: Сабрі, Алпаслан, А.Ісмаїл, Зія, Б. Кемаль, Зафер, Енгін, К. Рашіт, К. Метін (Тунджай, 69'), Алі Кемаль, Джеміль. Тренер – Кошкун Езарі.

30 квітня 1975, Цюрих. Швейцарія – Туреччина 1: 1 (Мюллер 43' – Алпаслан 52').

10 травня 1975, Дублін. Ірландія – Швейцарія 2: 1 (Мартін 2', Тріс 29' – Мюллер 73').

18 травня 1975, Київ. СРСР–Ірландія 2: 1 (Блохін 13', Колотов 29' – Хенд 79').

СРСР: Рудаков, Коньков, Фоменко, Матвієнко, Буряк, Трошкін, Мунтян (Решко, 46'), Колотов, Веремєєв (Федоров, 84'), Оніщенко, Блохін. Тренер – Валерій Лобановський.

Ірландія: Роуч, Кіннір, Малліган, Хенд, Т. Данн, Мартін, Джайлз, У. Брейді, Хейвен, Конрой, Гівенс. Тренер – Джон Джайлз.

21 травня 1975, Берн. Швейцарія–Ірландія 1: 0 (Р. Ельсенер 75').

12 жовтня 1975, Цюрих. Швейцарія – СРСР 0: 1 (Мунтян 78').

Швейцарія: Бургенер, Тринчер (Шнеебергер, 75'), Гійо, Біцціні, Боттерон (Шайвілер, 75'), Фішбах, Кун, Різі, Пфістер, Жандюпе, Мюллер. Тренер – Рене Хюссі.

СРСР: Рудаков, Коньков, Фоменко, Звягінцев, Ловчев, Трошкін (Решко, 31'), Мунтян, Буряк (Сахаров, 68'), Веремєєв, Оніщенко, Блохін. Тренер – Валерій Лобановський.

29 жовтня 1975, Дублін. Ірландія – Туреччина 4: 0 (Гівенс 25', 28', 34', 88').

12 листопада 1975, Київ. СРСР – Швейцарія 4: 1 (Коньков 13', Оніщенко 14', 68', Веремєєв 81' – Різі 45').

СРСР: Рудаков, Коньков (Сахаров, 75'), Фоменко, Звягінцев, Ловчев, Трошкін, Мунтян (Колотов, 65'), Буряк, Веремєєв, Оніщенко, Блохін. Тренер – Валерій Лобановський.

Швейцарія: Бургенер, Тринчер, Гійо, Біцціні, Боттерон, Фішбах, Кун, Шнеебергер, Різі, Жандюпе, Мюллер. Тренер – Рене Хюссі.

23 листопада 1975, Ізмір. Туреччина – СРСР 1: 0 (Решко 22' – автогол).

Туреччина: Расим, С. Тургай, А.Ісмаїл, Т. Фатіх (Т. Хусейн, 89'), Сабахаттін, Е. Кадир, Т. Мехмет, Гекмен (Е. Орхан, 90'), Я. Алі, Алі Кемаль, Джеміль. Тренер – Кошкун Езарі.

СРСР: Рудаков, Коньков, Фоменко, Решко, Зуєв, Звягінцев, Мунтян (Буряк, 61'), Колотов, Веремєєв, Оніщенко, Блохін. Тренер – Валерій Лобановський.

Підсумкова таблиця групи 6

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	СРСР	6	4	0	2	10—6	8
2	Ірландія	6	3	1	2	11—5	7
3	Туреччина	6	2	2	2	5—10	6
4	Швейцарія	6	1	1	4	5—10	3

Група 7. Виходить кращий з гірших

Якщо до когось і був жереб більш прихильним, ніж до радянської збірної, то такою командою сміливо можна вважати бельгійців. Єдиний потенційний суперник у групі – збірна НДР, бронзовий призер Мюнхенської Олімпіади – знову приділяла більшу увагу олімпійському відбірному турніру, Франція все ще чекала свого Платіні, а дебютанти змагань ісландці, виходячи на поле, думали лише про те, щоб зберегти свої ворота недоторканими.

До речі, лише двічі сіверяни намагалися грати не те щоб у відкритий, а хоча б контратакуючий футбол, і обидва рази дуже вдало таким чином протистояли команді Німецької Демократичної Республіки. І якщо нічия в Магдебурзі була сприйнята як несподіванка і повний провал східно-німецької команди, то поєдинок в Рейк'явіку пройшов вже зовсім за сценарієм остров'ян: вони двічі мчали в контратаки у першому таймі, забивши два м'ячі і надавши німцям можливість всі 45 хвилин другого тайму битися об свої оборонні ряди. Подібне биття принесло результат лише одного разу, чому ісландці були невимовно раді.

Збірна Бельгії, якщо сказати чесно, також у відбірковому циклі не вразила. Її головний бомбардир Ван Хімст за шість матчів лише двічі асистував партнерам, сам не забивши жодного разу, а в особистих зустрічах з головним конкурентом бельгійці взагалі виявилися не на висоті: нульова нічия на виїзді і поразка 1: 2 від німців вдома могли б коштувати Бельгії першого місця. Якби не Ісландія.

Всі матчі групи 7

8 вересня 1974, Рейк'явік. Ісландія – Бельгія 0: 2 (Ван Мур 39' – пен., Тегельс 87').

12 жовтня 1974, Магдебург. НДР–Ісландія 1: 1 (Хоффманн 7' – Халлгрімссон 25').

12 жовтня 1974, Брюссель. Бельгія – Франція 2: 1 (Мартенс 10', Ф. Ван дер Ельст 75' – Кості 15').

16 листопада 1974, Париж. Франція – НДР 2: 2 (Гійу 80', Галліс 89' – Шпарвассер 25', Крайше 57').

7 грудня 1974, Лейпциг. НДР – Бельгія 0: 0.

25 травня 1975, Рейк'явік. Ісландія – Франція 0: 0.

5 червня 1975, Рейк'явік. Ісландія – НДР 2: 1 (Й. Едвальдссон 9', А. Сігурвінссон 32' – Поммеренке 48').

3 вересня 1975, Нант. Франція–Ісландія 3: 0 (Гійу 20', 74', Бердоль 87').

6 вересня 1975, Льєж. Бельгія–Ісландія 1: 0 (Ламбер 43').

27 вересня 1975, Брюссель. Бельгія – НДР 1: 2 (Пуї 60' – П. Дукке 50', Хефнер 71').

12 жовтня 1975, Лейпциг. НДР – Франція 2: 1 (Штрайх 56', Фогель 78' – пен. – Батен 50').

15 листопада 1975, Париж. Франція – Бельгія 0: 0.

Підсумкова таблиця групи 7

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	Бельгія	6	3	2	1	6—3	8
2	НДР	6	2	3	1	8—7	7
3	Франція	6	1	3	2	7—6	5
4	Ісландія	6	1	2	3	3—8	4

Група 8. Останній похід «татуса Шона»

Німці у своїй відбірковій групі проти карликової Мальти, сильно здавших болгар і греків, котрі набирали обертів, намагалися показати, чого варта «непереможна машина» Гельмута Шона без Гердта Мюллера. «Бомбардир нації», забивши у фіналі домашнього Чемпіонату світу вирішальний м'яч у ворота Нідерландів на рідному Олімпіаштадіоні, вирішив, що зі збірною вже виграв усе, що можна, і йому там не місце.

Як показала практика, тренерський талант «татуса Шона» (на момент початку відбіркового циклу німецькому тренеру вже виповнилося 60 років) виявився набагато більш значущим, ніж один, нехай навіть вельми обдарований нападник. Позбувшись суперзірки, в ході відбору, та й фінальної частини ЄВРО-76 Гельмут Шон презентував Європі команду-зірку, в якій ніхто не тягнув ковдру на себе, а головними чинниками перемоги стали дисципліна і командний дух.

На самому початку відбіркового турніру «запалили» греки – їхній інтенсивний, «ігровий» футбол з великою кількістю моментів як біля своїх, так і біля чужих воріт не залишав байдужими вболівальників. У першому матчі в Болгарії ще за чотири хвилини до фінального свистка греки «горіли» 1: 3 і, здавалося, ніщо їх не врятує. Але віра в себе і наполегливість дозволили їм зрівняти рахунок за півтори хвилини до фінального свистка.

У наступному ж матчі з чемпіонами Європи німцями на своєму полі вже суперникам греків доводилося раз у раз відіграватися. І хтозна, чи не закінчився б матч сенсаційною перемогою господарів, якби не їхня гарячковість і бажання забити німцям якомога більше. За сім хвилин до закінчення гри греки не встежили за Віммером, який приніс Німеччині нічию.

До речі, чемпіони світу та Європи в цьому відбіркового циклі продемонстрували воїстину чемпіонський графік – перемога вдома і нічия в гостях. Газети тих років писали, що німці – ідеальна команда для глядачів: вдома вони обдаровують своїх шанувальників перемогами, а у виїзних матчах дозволяють уболівальникам господарів порадіти, що їхня збірна зіграла на рівних з чемпіонами Європи та світу. Виняток німці зробили для Мальти – щоб не втрачати обличчя, «непереможна машина» перемогла їх в гостях з мінімальним рахунком, «відірвавшись» в рідних стінах 8: 0.

Навіть цей поєдинок показав: у команди Шона немає яскраво вираженого бомбардира – вісім м'ячів забили п'ятеро футболістів Федеративної Німеччини.

Всі матчі групи 8

13 жовтня 1974, Софія. Болгарія – Греція 3: 3 (Х. Бонев 1', Денюв 28', 30' – Антоніадіс 29', Д. Папаіоанну 86', Глезос 88').

20 листопада 1974, Пірей. Греція – ФРН 2: 2 (Делікаріс 12', Елефтеракіс 70' – Кульманн 51', Віммер 83').

18 грудня 1974, Пірей. Греція – Болгарія 2: 1 (Сарафіс 4', Антоніадіс 40' – Б. Колев 88').

22 грудня 1974, Ла Валлетта. Мальта – ФРН 0: 1 (Кульманн 44').

23 лютого 1975, Ла Валлетта. Мальта – Греція 2: 0 (Р. Акіліна 32', Магрос 82').

27 квітня 1975, Софія. Болгарія – ФРН 1: 1 (Б. Колев 73' – пен. – Річел 76' – пен.).

4 червня 1975, Салоніки. Греція – Мальта 4: 0 (Маврос 30', Антоніадіс 34' – пен., Іосіфідіс 47', Д. Папаіоанну 55').

11 червня 1975, Софія. Болгарія – Мальта 5: 0 (Б. Дімітров 2', Денюв 22', Панов 25', Х. Бонев 68' – пен., Міланов 70').

11 жовтня 1975, Дюссельдорф. ФРН – Греція 1: 1 (Хайнкес 69' – Делікаріс 78').

19 листопада 1975, Штутгарт. ФРН – Болгарія 1: 0 (Хайнкес 65').

21 грудня 1975, Ла Валлетта. Мальта – Болгарія 0: 2 (Панов 69', Й. Йорданов 83').

28 лютого 1976. Дортмунд. ФРН – Мальта 8: 0 (Ворм 6', 27', Хайнкес 34', 58', Беєр 41' – пен., 47', Фогтс 82', Хельценбайн 87').

Підсумкова таблиця групи 8

Місце	Команда	І	В	Н	П	М	О
1	ФРН	6	3	3	0	14—4	9
2	Греція	6	2	3	1	12—9	7
3	Болгарія	6	2	2	2	12—7	6
4	Мальта	6	1	0	5	2—20	2

Чвертьфінали. Про межі людських можливостей

Сьогодні, коли футболісти провідних клубів проводять протягом року по 60–70, а іноді й більше матчів, стає зовсім незрозуміло, як може вплинути одночасна участь гравців у двох і навіть у трьох турнірах на їхній результат. Характерний приклад – сучасна «Барселона», яка в один рік виграє чемпіонство, доходить до фіналу в кубку країни, Ліги чемпіонів, при тому, що 10 її футболістів у складі збірної їдуть і виграють Чемпіонат світу...

Але, шановні читачі, не варто забувати, що сьогодні так грають провідні футболісти ВСІХ без винятку країн Європи. Як і тридцять років тому, різниця в передматчевій підготовці на тиждень може дуже значно позначитися на результаті.

Не варто забувати і про прогрес спортивної фармакології, яка в боротьбі з антидопінговими комісіями УЄФА і ФІФА пішла дуже далеко вперед. У далекому 1976-му про препарати, які приймають для підвищення ігрового тону, сучасні «зірки» могли лише помріяти.

Ви спитаєте, до чого це? Та до пояснення подій весни 1976-го. Радянські джерела тих років розходяться в причинах, які призвели до поразки збірної СРСР (а якщо щиріше, то основи київського «Динамо») від збірної Чехословаччини в чвертьфіналі Євро-76. Тоді для перемоги було зроблено, здавалося б, все. Радянська федерація футболу навіть вирішила перекроїти Чемпіонат Радянського Союзу, розбивши його на дві частини – весняну та осінню. У першій динамівцям Києва було дозволено виступати резервним складом, щоб вони «гідно представляли честь радянського спорту на міжнародній арені». І все ж навантаження виявилось непосильним: команда Лобановського спочатку поступилася дорогою в Кубку чемпіонів французькому «Сент-Етьєну», програвши в гостях 0: 3 і не відігравши такої форы в домашньому матчі, а потім і поступилася збірній Чехословаччини. І знову фундамент поразки був закладений в гостьовій грі.

Валерій Лобановський після матчу в Братиславі скаже, що причиною поразки стали дві дитячі помилки Олександра Прохорова, якому віддали перевагу на посту № 1 перед найдосвідченішим Валерієм Рудаковим. Але ніхто так і не скаже, чия ідея було ставити Прохорова. Фахівці ж напишуть, що чехословацька команда виграла за рахунок контролю м'яча і володіння центром поля: на звичному місці був відсутній травмований Веремєєв, а його опоненти Йозеф Модер і Антонін Паненка впевнено вели своїх партнерів в атаку.

Першому голу в ворота Прохорова посприяв турецький суддя: в одному із спірних епізодів перед штрафним збірної СРСР він свиснув, показуючи при цьому, що можна продовжувати гру. Поки радянські захисники намагалися зрозуміти жести судді, зреагував Модер, проштовхнувши м'яч повз застиглого воротаря гостей. Другий гол збірна СРСР пропустила після прямого удару Паненки зі штрафного. Лобановський кинув у бій ще не відновившогося Веремєєва, але в час, що залишився, переломити хід гри так і не вдалося. У той же час рахунок міг стати вже зовсім непристойним, якби потрапив у порожні ворота Карел Кроупа.

Київський стотисячник на повторну гру був заповнений вщерть – всі чекали гольової феєрії і рішучого свята радянського футболу. І якщо з першим все вийшло, то щодо другого закралася серйозні сумніви. І хоча в рамці стояв досвідчений Рудаков, а оборона команди ЧССР в цей вечір виглядала небезгрішно, функціональна і тактична виучка гостей виявилися на висоті – чехословаки весь час вели гру, так і змушуючи радянських футболістів відіграватися. Вийти вперед у рахунку господарі поля так і не змогли.

На післяматчевій прес-конференції Олег Базилевич заявив, що ніякої трагедії не сталося, а команда «виконала план на весняний відрізок». Як дізналися здивовані журналісти, чвертьфінал Чемпіонату Європи розглядався київським тандемом тренерів лише як підготовка до Олімпіади в Монреалі. Зауважимо, що і там команда Лобановського особливих успіхів не здобула.

В інших чвертьфінальних парах події розвивались не менш драматично.

Югослави, які, нагадаємо, вирішували питання проходження не просто на Чемпіонат Європи, а на перший (і поки єдиний) домашній футбольний форум подібного масштабу, в першому матчі не мали проблем з командою Уельсу. І хоча в досить напруженій грі (сім жовтих карток) перевага югів не виглядала переконливою, після забитого ними на першій хвилині гола вони планомірно доводили справу до перемоги.

Другий же матч в Кардіффі став найбільшим скандалом ЄВРО-76. Так склалося, що по ходу матчу арбітр з НДР Рудольф Глеккнер скасував два голи у ворота збірної СФРЮ – один через офсайд, другий – через порушення гравцем атакуючої команди проти воротаря. А якщо врахувати, що до цього вже на 18-й хвилині арбітр рішуче постав 11-метровий у ворота валлійців, настрій на трибунах був просто критичним.

Весь другий тайм проходив відрізками в 5–10 хвилин, які перемежовувалися закиданням поля пляшками, запальничками, дріб'язком і просто вибіганням на поле окремих уболівальників і навіть їхніх груп, що бажають «ближче поспілкуватися» якщо не з головним арбітром, то хоча б з кимось з ненависних югославів. Не могли стримати лютих фанатів ні поліцейські з собаками, ні викочені на бігову доріжку пожежні машини, які поливали трибуни водою.

Навіть після закінчення матчу поліції Уельсу коштувало великих зусиль забезпечити захист югославської делегації та судді Глеккнера. За два тижні після скандальної гри дисциплінарна комісія УЄФА ухвалила безпрецедентне рішення – виключити Федерацію футболу Уельсу з наступного розіграшу чемпіонату Європи, бо та не забезпечила нормальне проведення чвертьфінального матчу. Втім, це рішення було скасовано вже за рік в робочому порядку.

Чемпіонам світу випало грати зі збірою Іспанії. Рівність в парі спостерігалася лише в першому матчі в Мадриді: німці дозволили господарям грати у свій швидкий футбол з безліччю передач лише один тайм. За цей час збірна Іспанії встигла забити лише один м'яч (він на рахунку Сантільяни) та ще раз потурбувати Майера виходом сам на сам Піррі. У перерві Гельмут Шон вніс до дії своєї машини необхідні корективи і більше іспанці не володіли ані м'ячем, ані ініціативою.

Після матчу газета «Магса» написала: «Наша збірна лютувала, але проти суперника, який перевершує тебе в майстерності, однією люти буває мало». У середині другого тайму зусиллями Беера німці зрівняли рахунок, а будь точнішим незадовго до кінця матчу Кульманн, який вийшов на заміну, могли вивести з Іспанії й перемогу.

У матчі-відповіді в Мюнхені рівної гри не було зовсім: чемпіони світу та Європи топталися по іспанським грандам, які після перших 15–20 хвилин думали лише про захист. Але навіть зберегти свої ворота в недоторканності іспанцям було не по силах – Улі Хенесс і Клаус Топмеллер відзначилися на початку і наприкінці першого тайму відповідно.

Справжній урок тотального футболу дали своїм сусідам-бельгійцям футболісти збірної Нідерландів. У двох матчах вони відвантажили у ворота голкіпера бельгійців Пію сім м'ячів. В принципі, результат матчу був вирішений ще в першому матчі в Роттердамі, де чудово грав форвард голландців Ренсенбрінк. До його хет-трику по голу додали Рійсберген і Неескенс, чим завдали команді Гуталса глибокий нокдаун. Сам тренер бельгійців так із захопленням і заздрістю описав гру голландців: «вони роблять все на полі швидше, ніж мої хлопці думають».

Не особливо змінився характер гри і в повторній зустрічі в Брюсселі за чотири тижні. Голландці терпляче дали збірній Бельгії відкрити рахунок, а потім раз за разом тікали до воріт Пію. Забити, правда, вдалося всього двічі – відзначилися Реп і Кройф – але це було викликано аж ніяк не небажанням гостей забивати, а скоріше проливним дощем і розкислим газоном, в якому грузли мережива голландських атак.

Зараз, 40 років по тому, слід визнати, що в півфінал вийшли найсильніші на той момент збірні континенту. Ну, хіба що крім поляків – адже вони свій «фінал» вже зіграли.

Всі матчі чвертьфіналів

24 квітня 1976, Братислава. Чехословаччина – СРСР 2: 0 (Модер 34', Паненка 47').

Чехословаччина: Віктор, Добіаш, Е. Чапкович, Гег, Ондруш, Поллак, Модер (Кнапп, 77'), Паненка, М. Масни, Петраш (Кроупа, 18'), Нехода. Тренер – Вацлав Єжек.

СРСР: Прохоров, Коньков, Фоменко, Решко, Матвієнко, Звягінцев, Ловчев (Веремєєв, 57'), Трошкін, Колотов, Оніщенко (Назаренко, 68'), Блохін. Тренер – Валерій Лобановський.

22 травня 1976, Київ. СРСР – Чехословаччина 2: 2 (Буряк 53', Блохін 87' – Модер 45', 82').

СРСР: Рудаков, Коньков (Мінаєв, 54'), Фоменко, Звягінцев, Ловчев, Трошкін, Мунтян, Буряк, Веремєєв, Оніщенко, Блохін. Тренер – Валерій Лобановський.

Чехословаччина: Віктор, Піварнік, Е. Чапковіч (Юркемік, 83'), Гег, Ондруш, Добіаш, Модер, Поллак, М. Масни, Галліс (Швехлік, 88'), Нехода. Тренер – Вацлав Єжек.

24 квітня 1976, Мадрид. Іспанія – ФРН 1: 1 (Сантільяна 21' – Беєр 61').

22 травня 1976, Мюнхен. ФРН–Іспанія 2: 0 (Хенесс 17', Топмеллер 42').

24 квітня 1976, Загреб. Югославія – Уельс 2: 0 (Вукотіч 1', Попивоода 54').

22 травня 1976, Кардіфф. Уельс – Югославія 1: 1 (І. Еванс 38' – Каталінські 18' – пен.).

25 квітня 1976, Роттердам. Голландія – Бельгія 5: 0 (Рійсберген 18', Ренсенбрінк 28', 58', 86', Неескенс 80' – пен.).

22 травня 1976, Брюссель. Бельгія – Голландія 1: 2 (Ван Гоол 27' – Реп 63', Кройф 79').

Фінальний турнір. Матчі по 120 хвилин і не тільки

Фінальний турнір ЄВРО-76 увійшов в історію, як найбільш напружений – у фінальній частині жоден матч не закінчився 90-хвилинним протистоянням: у всіх для визначення переможця знадобився додатковий час, а у фінальному матчі – навіть серія пенальті.

Намагаючись привернути на трибуни і до екранів телевізорів якомога більше глядачів, керівництво УЄФА вирішило рознести в часі матчі півфіналів. Сліпий жереб визначив, що першими повинні вступати в бій збірні Чехословаччини та Голландії. Як знати, може, саме цей зайвий день відпочинку і виручив обидві команди в останній день, коли у своїх вирішальних поєдинках вони виявилися трохи свіжішими від суперників... Хоча хіба був на цьому турнірі невіршальний матч?

Півфінал між збірними ЧССР та Нідерландів називають ще одним «достроковим фіналом» для голландської команди. І на цей раз фортуна була не на боці гравців з Країни тюльпанів. Хоча хіба в удачі річ? Чехословаки підійшли до гри, маючи в запасі цілий набір ключів проти тотального футболу голландської збірної. Не обійшлося і без польського досвіду.

Першим ділом була організована персональна опіка Йохана Кройфа – коли він перебував без м'яча, за ним слідував один футболіст, при прийомі атакували двоє, а якщо Кройф добігав до штрафної суперників, чехословаки атакували його втрюх. Втім, сам Кройф в півфіналі і сам не відзначався – перед самим початком турніру примхлива зірка «Барселони» в черговий раз «взбрикнув», чим дуже загострив і без того не дуже рівні відносини всередині збірної.

Другою домашньою заготовкою стала некваплива гра в пас, яка вкупі з жорстким пресингом зовсім вибила голландців з колії: як тільки вони починали атакувати, всі зони перекривалися, а суперник, навпаки, вперед не поспішав. А тут ще й в своїй штрафній трапився конфуз: четверо футболістів Нідерландів, які оборонялися, так і не змогли вирішити, хто ж повинен крити Ондруша, який самотньо стояв на 11-метровій позначці. В результаті після філігранного навісу Паненки зі штрафного капітан збірної ЧССР просто вколотив м'яч головою під поперечину.

В ході першого тайму складалося враження, що пісенька збірної Голландії скінчилася – ідеї в діях Кройфа і компанії не проглядалося, а всі спроби голландців організувати осад воріт чехословаків переривалися на рівні другого-третього пасу. Будь точніше в завершенні атак Масни і Паненка, питання про переможця пари було би знято ще до перерви. Не змінився характер гри і після відпочинку.

Громом серед ясного неба стало вилучення опорного півзахисника Ярослава Поллака за підкат ззаду проти Неескенса. Збірна Нідерландів, маючи одного гравця в запасі і півгодини часу, кинулася на штурм воріт Іво Віктора. Однак забити їм цього дня не судилося. Рахунок зрівняв... капітан чехословаків Ондруш: в одному з епізодів, перериваючи простріл з флангу Хеелса на того ж Неескенса, захисник зрізав м'яча так філігранно, що у відчайдушному стрибку Віктор зміг відбити його лише в бокову частину сітки воріт.

Подібний курйозний м'яч ще більше надихнув голландців і вони понеслися до перемоги. У процесі біготні загін навіть не помітив «втрати бійця» – Неескенс за неспортивну поведінку відправився в роздягальню, побачивши другу червону картку в матчі.

Так основний час і закінчився – в рівних складах, за рівного рахунку дві найсильніші команди континенту вийшли на додатковий час. І невідомо, як би воно завершилося, аби не тренерське чуття головного тренера Чехословаччини Єжека. На 100-й хвилині він ввів у бій нападника Франтішека Весели, який і вирішив результат матчу. Спочатку Весели, за плечима якого не було ста хвилин нервової боротьби, втік через все поле до воріт голландців, стягнув на себе трьох захисників і відкинув м'яч на Неходу, який в падінні головою вколотив м'яча у сітку. Сталося це на 114-й хвилині! А ще за дві хвилини здали нерви у Ван Ханегема – він, не

погодившись з рішенням рефері, спочатку запулив м'ячем у суперника, а потім пішов розбиратися з арбітром «по-чоловічому» – друге вилучення остаточно підкосили збірну Нідерландів. Тому, коли на 118-й хвилині Весели знову втік на побачення з голкіпером Руйтером, за ним ніхто й не погнався. Нападник збірної ЧССР обіграв воротаря і пробив точно в ціль.

Белградський півфінал був дуже схожий на загребський: у ньому теж був додатковий час, і також долю поєдинку вирішили гравці, які вийшли на заміну. Але були в матчі ФРН – Югославія і кардинальні відмінності.

Господарі чемпіонату взяли з місця в кар'єр, пам'ятаючи, що з німцями жарти погано закінчуються. Поки підопічні Шона налагоджували контроль над центром поля, Повівода і Джаїч вже двічі розписалися у їхніх воротах. Драган Джаїч, до речі, кращий бомбардир збірної Югославії всіх часів, ніби не відчував віку: 30-річний форвард французького «Спортинга» в окремих моментах нагадував себе ж, тільки восьмирічної давнини, коли самотужки в півфіналі розібрався з англійцями.

Німці вперше в ході Євро-76 виглядали малопереконливо. Лише за рахунку 0: 2 вони стали володіти м'ячем, нічого, втім, не витягуючи із затяжних перепасовок навколо центрального кола. Як часто трапляється в таких ситуаціях, команді, що безнадійно програє, допоміг випадок. На 65 хвилині Хайнц Флое сильно пробив метрів з 30-ти. Навіть якби м'яч летів у ворота, у воротаря господарів був час, аби згурпуватися, стрибнути і навіть зловити його. Та ось невдача – м'яч влучив у спину Герберту Віммеру, змінив траєкторію польоту і... влетів у протилежний нижній кут від того, де його чекав Петрович.

Ось тут уже спрацював тренерський талант Гельмута Шона – по ходу повністю проваленої гри, він відчув, що все ще можна змінити, і випустив на поле... Мюллера.

У Німеччині після цього чемпіонату навіть з'явилася приказка: «Збірна не програє, поки у неї в запасі є хоч один Мюллер!». 22-річний Дітер Мюллер вийшов з лавки вперше у своєму житті в офіційному матчі за «Бундестім». Його дебют вийшов ще більш феєричним, ніж у його однофамільця Гердта Мюллера: першим же дотиком м'яча головою у високому стрибку Мюллер-другий вколов м'яча у ворота Петровича, коли від фіналу збірну Югославії відділяли всього дев'ять хвилин!

У додатковий час югослави виглядали засмученими, і навіть приреченими. Західні німці вийшли на додатковий час, навпаки, максимально відмобілізованими і виявилися краще готові фізично. А щасливчик Мюллер ще двічі розписався у воротах югославів: спочатку замкнув простріл Хельценбайна, а за дві хвилини до закінчення матчу добив посланий Райнером Бонхофом м'яч, що відскочив від штанги.

Абсолютним одкровенням став матч за третє місце. Здавалося, втомлені і «знекровлені» футболісти будуть ледве пересувати ноги, проте бій між голландцями та югославами вийшов ще той. Голландці, які після півфіналу випустили шістьох нових гравців, грали у своє задоволення. Югослави ж намагалися хоч якось реабілітуватися перед власними вболівальниками.

Цього разу, на відміну від півфіналу з німцями, югослави безпросвітно програли перший тайм – як по грі, так і по рахунку збірна Нідерландів домінувала. Надію господарям чемпіонату подарував Каталінскі, що відправив голландцям «привіт у роздягальню» за дві хвилини до перерви.

Весь другий тайм югослави під невсцухаючий рев трибун шукали ключі до воріт збірної Голландії, але змогли забити лише на 81-й хвилині. Це Джаїч, практично без розбігу майстерно виконав штрафний, буквально вколов м'яча над стінкою в ближній верхній кут воріт голландців.

На жаль, для збірної СФРЮ, цей гол став практично останнім подихом вкрай виснаженою втомою і відповідальністю команди. У додаткові півгодини голландці зусиллями Хеелса легко забили один м'яч, а могли б набагато більше – останні кілька хвилин команди майже стоячи чекали фінального свистка.

Фінальний матч став справжнім подарунком любителям видовищного футболу. Загальний командний клас органічно поєднувався з індивідуальною майстерністю гравців. Дебют зустрічі цілком і повністю залишився за збірною ЧССР. Щільно заволодівши м'ячем, вони почали накопчувати одну за одною багатогодові атаки на ворота Зеппа Майєра, і результат не змусив себе чекати. Вже на дев'ятій хвилині гри чехословаки закрутили таку карусель в штрафній німців, що Фогтс, Бекенбауер і Майєр тільки вертіли головами слідом за м'ячем, а Швєглік завдавав удару практично по порожніх воротах.

За 14 хвилин збірна ФРН виявилася у звичній для себе на цій першості ролі команди, якій необхідно відігравати два м'ячі. Це Бекенбауєр невдало виніс м'яч після навісу з флангу, після чого Каролу Добіашу вдався просто фантастичний удар з лівої ноги – м'яч пронизав натовп в штрафному майданчику і по самій траві під руками Майєра ковзнув у дальній кут.

Буквально в наступній атаці чехословаки могли добивати західних німців, і тоді всі питання про переможця були б зняті. Модер своєчасно відреагував на ривок Масни, той скористався ювелірною передачею партнера, пішов від Дітца і пробив повз Майєра, який втратив контроль над ситуацією, – повз ворота.

Як то кажуть: не забиваєш ти – забивають тобі. Затятий Віммер пішов напролом правим флангом, вже падаючи після підніжки Модера проштовхнув м'яч на Бонхофа, а той у дотик закинув на дальній кут воротарського. Чому там стояв один-однісінький герой півфіналу Дітер Мюллер, Іво Віктор довго обговорював зі своїми захисниками. Молодий німець не витратив на обробку м'яча і частки секунди – в акробатичному стрибку ножицями він зрізав м'яч у дальній нижній кут.

Як це траплялося десятки разів, після розмови в перерві з «папашою Шоном», на другий тайм німці вийшли відмобілізованими і зарядженими на перемогу. Ось тільки захист збірної Чехословаччини та її лідер – голкіпер Віктор збоїв не давали. Все йшло до того, що чемпіони Європи складуть свої повноваження перед новими чемпіонами ще в основний час. Рішуче проти були арбітр з Італії Гонелла, а також німці Бонхофф і Хальценбайн. На останній хвилині основного часу перший дуже вже хитро навісив з кутового, останній з явним нападком на воротаря потилицею проштовхнув м'яч у ворота, а рефері не побачив в цьому жодного порушення правил. Таким чином, вчетверте в чотирьох матчах фіналу ЄВРО-76 був призначений овертайм.

У додатковий час ніхто ризикувати не хотів, та й сил – як моральних, так і фізичних – у команд практично не залишилося. І ось вперше в історії фінальних турнірів Чемпіонату Європи командам довелося вирішувати, хто ж з них сильніший, в серії післяматчевих пенальті.

Після семи ударів з 11-метрової позначки збірна ЧССР, що була першою, вела з рахунком 4: 3. Коли ж Берд Дітц пішов до м'яча виконувати свій удар, не витримали нерви у лідера півзахисту «Баварії» і збірної ФРН Улі Хенесса. «Ульмський самородок» обігнав партнера по збірній, встановив м'яч жваво розбігся... і запулив його вище воріт. Після цього сам Хенесс навіть не засмутився, а невимовно здивувався, не розуміючи, навіщо чорт його смикнув бити поза чергою, та ще так невдало.

Але інтрига в матчі ще не була вичерпана. Останнім у складі чехословаків мав виконувати удар Антонін Паненка. Штатний пенальтист празького «Богеміанса» і збірної Чехословаччини мав свій улюблений прийом пробиття 11-метрових: він робив напівсекундну паузу на замасі, розраховану на те, що воротар почне гадати і впаде у якийсь із кутів, після чого відправляв м'яча несильним ударом по центру воріт. До такої манери давно звикли всі воротарі в Чехословаччині, не міг не знати про неї і найдосвідченіший Зепп Майєр. Снайперу збірної ЧССР потрібно було вирішити – бити в звичній манері і ризикувати або ж спробувати потрапити в кут воріт, в надії, що Майєр не дістане м'яча. Паненка проявив приголомшливу холонокровність – він розбігся, замахнувся, почекав стрибка Майєра в кут і спокійно котнув м'яча по центру.

В результаті єдиний раз у своїй історії чехословаки стали чемпіонами Європи. А Іво Віктор став не тільки кращим воротарем фінального турніру, а й отримав приз як «Кращий гравець фінального турніру» 1976 року. Саме досвідчений голкіпер, який протистояв по ходу турніру Макдоналду і Блохіну, Мюллеру і Беєру, Кройфу і Неекенсу отримав право спуститися з Срібною амфорою в руках по трапу літака, на якому команда прибула на батьківщину.

Сьогодні прийнято говорити про випадковість перемоги збірної ЧССР на Чемпіонаті Європи 1976 року. Аналізуючи виступ команди, дозволю собі не погодитися з такими оцінками – чехи в особистому протистоянні перемогли «родоначальників футболу» англійців, постійного півфіналіста євротурнірів збірну СРСР, «законодавців футбольної моди» голландців і «непереможну машину» Гельмута Шона. Останні, до речі, були переможені в ранзі чемпіонів світу та Європи. Свою не випадковість на футбольному Олімпі чехи зі словаками підтвердять за чотири роки, вигравши олімпійський футбольний турнір в Москві і завоювавши бронзу європейської першості в Італії.

Всі матчі фінального турніру

16 червня 1976, Загреб. 35 000 глядачів. **Півфінал.**

ЧССР – Голландія 3: 1 (Ондруш 19', Нехода 114', Весели 118' – Ондруш 75' – автогол).

Арбітр – Клайв Томас (Уельс).

Чехословаччина: Віктор, Піварнік, Е. Чапковіч (Юркемік, 106'), Ондруш, Гег, Модер (Ф. Весели, 91'), Паненка, Добіаш, М. Масни, Поллак, Нехода. Тренер – В. Єжек.

Голландія: П. Шрійверс, Суурб'єр, Рійсберген (Ван Ханегем, 37'), Ван Краай, Крол, Янсен, Неескенс, В. Ван де Керкгоф, Реп (Хеелс, 67'), Кройф, Ренсенбрінк. Тренер – Г. Кнобель.

Вилучені. Поллак, 60' – Неескенс, 76'; Ван Ханегем, 115'.

17 червня 1976, Белград. 70 000 глядачів. **Півфінал.**

ФРН – Югославія 4: 2 (Флое 65', Мюллер 81', 115', 119' – Попівода 19', Джаїч 31').

Арбітр – Альфред Делькур (Бельгія).

Югославія: О. Петровіч, Мужиніч, Каталінські, Облак (Владіч, 106'), Буля, Шуряк, Жунгул, Ачімович (Перузовіч, 106'), Ю. Єрковіч, Попівода, Джаїч. Тренер – А. Младініч.

ФРН: З. Майер, Фогтс, Шварценбекк, Беккенбауер, Дітц, Віммер (Д. Мюллер, 80'), Даннер (Флое, 46'), Бонхоф, Беєр, Хенесс, Хельценбайн. Тренер – Г. Шон.

19 червня 1976, Загреб. 30 790 глядачів. **Матч за 3-є місце.**

Голландія – Югославія 3: 2 (Хеелс 27', 108', Ван де Керкгоф 38' – Каталінські 43', Джаїч 81').

Арбітр – Вальтер Хунгербюлер (Швейцарія).

Югославія: О. Петровіч, Мужиніч, Каталінські, Облак, Буля, Шуряк, Жунгул (Владіч, 46'), Ачімович (Халілходжіч, 46'), Ю.Єрковіч, Попівода, Джаїч. Тренер А. Младініч.

Голландія: П. Шрійверс, Суурб'єр, Ван Краай, Крол, Петерс, Янсен (Метстеге, 46'), Р. ван де Керкгоф, В. Ван де Керкгоф, Хеелс, Арнтцен (Кіст, 71'), Ренсенбрінк. Тренер – Г. Кнобель.

20 червня 1976, Белград. 20 790 глядачів. **Фінал.**

ЧССР: – **ФРН** 2: 2 (пен. – 5: 3) (Швеґлік 9', Добіаш 25' – Мюллер, 28', Хельценбайн 90'). Пенальті. 1: 0 Масни, 1: 1 Бонхоф, 2: 1 Негода, 2: 2 Флое, 3: 2 Ондруш, 3: 3 Бонгартц, 4: 3 Юркемік, 4: 3 Хенесс (вище воріт), 5: 3 Паненка.

Арбітр – Серджіо Гонелла (Італія).

ЧССР: Віктор, Піварнік, Ондруш (к), Чапкович, Гег, Добіаш (Весели, 93), Модер, Паненка, Масни, Швеґлік (Юркемік, 80'), Нехода. Тренер В. Єжек.

ФРН: Майер, Фогтс, Беккенбауер (к), Шварценбекк, Дітц, Бонхоф, Беєр (Бонгартц, 80'), Віммер (Флое, 46'), Хенесс, Мюллер, Хельценбайн. Тренер Г. Шон.

Заявки команд-призерів фінального турніру

Збірна ЧССР

Воротарі:

Іво Віктор 21.05.1942 «Дукла» (Прага).
Олександр Венцель 08.02.1944 «Слован» (Братислава).
Павол Міхалик 29.11.1951 «Банік» (Острава).

Захисники:

Карол Добіаш 18.12.1947 «Спартак» (Трнава).
Йозеф Чапкович 11.01.1948 «Слован» (Братислава).
Антон Ондруш 27.03.1950 «Слован» (Братислава).
Коломан Гег 07.01.1948 «Слован» (Братислава).
Йозеф Бармош 28.08.1954 «Інтер-Словнафта» (Братислава).

Півзахисники:

Ян Піварнік 13.11.1947 «Слован» (Братислава).
Ладіслав Юркемік 20.07.1953 «Інтер-Словнафта» (Братислава).
Антонін Паненка 02.12.1948 «Богеміанс» (Прага).
Йозеф Модер 19.09.1947 «Локомотив» (Кошице).
Ярослав Поллак 11.07.1947 «ВПС» (Кошице).
Душан Херда 1 5.07.1951 «Славія» (Прага).

Нападники:

Маріан Масни 13.08.1950 «Слован» (Братислава).
Зденек Нехода 09.05.1952 «Дукла» (Прага).
Павол Бірош 01.04.1953 «Славія» (Прага).
Франтішек Штамбахр 13.02.1953 «Дукла» (Прага).
Франтішек Весели 07.12.1943 «Славія» (Прага).
Ян Швєглік 07.01.1950 «Слован» (Братислава).
Петер Галліс 24.11.1949 «ВПС» (Кошице).
Петро Слани 01.09.1952 «Банік» (Острава).

Тренер:

Вацлав Єжек 01.10.1923.

Збірна ФРН

Воротарі:

Йозеф-Дітер Майєр 28.02.1944 «Баварія» (Мюнхен).
Рудольф Каргус 15.08.1952 «Гамбургер» (Гамбург).
Бернд Франке 12.02.1948 «Айнтрахт» (Брауншвейг).

Захисники:

Ганс-Хуберт (Берті). Фогтс 30.12.1946 «Боруссія» (Менхенгладбах).
Бернард Дітц 23.03.1948 «МШФ» (Дуйсбург).
Ганс-Георг Шварценбауер 03.04.1948 «Баварія» (Мюнхен).
Франц Беккенбауер 11.09.1945 «Баварія» (Мюнхен).
Петер Ногл 14.01.1947 «Гамбургер» (Гамбург).
Манфред Кальтц 06.01.1953 «Гамбургер» (Гамбург).

Півзахисники:

Герберт Віммер 09.11.1944 «Боруссія» (Менхенгладбах).
Райнер Бонхоф 20.03.1952 «Боруссія» (Менхенгладбах).
Ульріх (Улі) Хенесс 05.01.1952 «Баварія» (Мюнхен).
Ульріх Штіліке 15.11.1954 «Боруссія» (Менхенгладбах).
Дітмар Даннер 29.11.1950 «Боруссія» (Менхенгладбах).
Хайнц Флое 28.01.1948 «Кельн» (Кельн).
Петер Райхель 30.11.1951 «Айнтрахт» (Франкфурт).

Нападники:

Дітер Мюллер 01.04.1954 «Кельн» (Кельн).
Еріх Беер 09.12.1946 «Герта» (Західний Берлін).
Бернд Хельценбайн 09.03.1946 «Айнтрахт» (Франкфурт).
Ганнес Бонгартц 03.10.1951 «Шальке» (Гельзенкірхен).
Рональд Ворм 07.10.1953 «МШФ» (Дуйсбург).
Бернд Дюрбенгер 17.09.1953 «Баварія» (Мюнхен).

Тренер:

Гельмут Шон 15.09.1915.

Збірна Голландії

Воротарі:

Ян Руйтер 24.11.1946 «Андерлехт» (Брюссель).
Ян Йонгблуд 25.11.1940 «Амстердам» (Амстердам).
Пітер Схрейверс 15.12.1946 «Аякс» (Амстердам).

Захисники:

Йохан Суурб'єр 16.01.1945 «Аякс» (Амстердам).
Корнеліус Ван Краай 01.08.1958 «ПСВ» (Ейндховен).
Вільгельм Янсен 28.10.1946 «Фейеноорд» (Роттердам).
Рудольф-Йозеф (Рольф) Крол 24.03.1949 «Аякс» (Амстердам).
Геральд Рейсберген 18.01.1952 «Фейеноорд» (Роттердам).
Генрік Ван Рейнсевер 06.11.1953 «АЗ» (Алкмаар).

Півзахисники:

Віллем Ван Ханегем 20.02.1944 «Фейеноорд» (Роттердам).
Петер Арнтцен 05.02.1953 «Го Ахеад Іглс» (Девентер).
Вільгельм Ван де Кергоф 16.09.1951 «ПСВ» (Ейндховен).
Йохан Неескенс 15.09.1951 «Барселона» (Барселона).
Йохан Кройф 25.04.1947 «Барселона» (Барселона).
Ян Метстеге 28.07.1952 «Спарта» (Роттердам).

Нападники:

Гертруд Хеелс 28.07.1948 «Аякс» (Амстердам).
Вільгельм Петерс 18.08.1954 «НЕК» (Неймеген).
Ламберт Ван де Керкгоф 16.09.1951 «ПСВ» (Ейндховен).
Роберт Ренсенбрінк 03.07.1947 «Андерлехт» (Брюссель).
Йоханн «Джонні» Реп 25.11.1951 «Валенсія» (Валенсія).
Ян Ван Дейнс 19.06.1953 «Го Ахеад Іглс» (Девентер).
Корнеліус Кіст 07.08.1952 «АЗ» (Алкмаар).

Тренер:

Георг Кнобель 10.12.1922.

Збірна Югославії

Воротарі:

Огнян Петрович 02.01.1948 «Црвена звезда» (Белград).

Енвер Маріч 16.04.1947 «Вележ» (Мостар).

Ратко Свілар 06.05.1950 «Войводіна» (Нові Сад).

Захисники:

Іван Булян 11.12.1948 «Хайдук» (Спліт).

Джемал Хаджіабдіч 27.05.1953 «Вележ» (Мостар).

Дражен Мужініч 25.01.1953 «Хайдук» (Спліт).

Йосип Каталінські 12.05.1948 «Олімпік» (Ніцца).

Іван Шурак 23.03.1953 «Хайдук» (Спліт).

Славолюб Муслін 15.06.1953 «Црвена звезда» (Белград).

Лука Перузовіч 25.02.1952 «Хайдук» (Спліт).

Півзахисники:

Бранко Облак 27.05.1947 «Шальке» (Гельзенкірхен).

Йован Ачимович 21.06.1948 «Црвена звезда» (Белград).

Юріца Єркович 25.11.1950 «Хайдук» (Спліт).

Вахід Халілходжич 15.10.1952 «Вележ» (Мостар).

Борислав Джорджевич 30.10.1953 «Хайдук» (Спліт).

Славіша Жунгул 28.07.1954 «Хайдук» (Спліт).

Нападники:

Данило Попівода 01.05.1948 «Айнтрахт» (Брауншвейг).

Драган Джаїч 30.05.1946 «Спортинг» (Бастія).

Франьо Владіч 19.10.1951 «Вележ» (Мостар).

Момчило Вукотіч 02.06.1950 «Партизан» (Белград).

Тренер:

Анте Младініч 01.10.1929.

У відбірковому турнірі

Проведено – 104 матчів.

Забито 289 голів (у середньому – 2,78 за гру).

Всього глядачів – 3 201 666 (в середньому – 30 785).

Кращий бомбардир відбіркового турніру – Д. Гівенс (Ірландія) – 8 голів.

Автоголи – 2.

Пенальті – 30.

«Квінта» – 2.

«Покер» – 3.

«Хет-трики» – 7.

Вилучення – 5.

У фінальному турнірі

Проведено – 4 матчі.

Забито 19 голів (у середньому – 4,75 за гру).

Найбільше глядачів – 106 087 (в середньому – 26 522).

Кращий бомбардир фінального турніру – Д. Мюллер (ФРН) – 4 голи.

Автоголи – 1.

«Хет-трики» – 1.

Вилучення – 3.

Попередження – 6.

Найстарший гравець фінального турніру – І. Віктор (ЧССР, воротар) – 34 роки 26 днів.

Наймолодший гравець фінального турніру – Й. В. Петерс (Голландія, півзахисник) – 19 років 303 дні.

Символічна збірна фінального турніру (версія УЄФА)

І. Віктор (ЧССР), Я. Піварнік (ЧССР), А. Ондруш (ЧССР), Ф. Беккенбауер (ФРН), Р. Крол (Голландія), Р. Бонхоф (ФРН), Я. Поллак (ЧССР), А. Паненка (ЧССР), Д. Джаїч (Югославія), З. Нехода (ЧССР), Д. Мюллер (ФРН).

Розділ 6. Розширення на догоду прибутку

Як уже було сказано, Артеміо Франкі, який обійняв пост Президента УЄФА на початку 70-х, був людиною активною і не позбавленою фінансового чуття. Саме при ньому Європейський союз футбольних асоціацій став наймогутнішою фінансовою структурою в європейському спортивному світі. До свого 25-річчя в 1978 році УЄФА підійшов з річним оборотом майже в 10 мільйонів швейцарських франків. Офіс союзу переїхав у свіже збудований особняк в одному з найбільш дорогих районів столиці Швейцарії площею більш 8 тисяч квадратних метрів.

Природно, ті косметичні зміни, які були внесені в регламент змагання напередодні попередньої першості в Югославії, не дозволяли повною мірою розкрити фінансовий потенціал турніру, адже в Чемпіонаті Європи й УЄФА з'явилися постійні спонсори, у тому числі й телевізійні. До компанії «Mars», яка першою розмістила рекламу своїх батончиків навколо футбольного поля, приєднався ряд японських і транснаціональних корпорацій: «Coca-Cola», «Сапон», «JVC» і «Seiko». Вони вимагали все більшої кількості матчів, у яких би брали участь команди найбільш платоспроможних країн Європи.

Крім того, прийшов час, коли проведення фінальної частини європейської першості з категорії акцій підвищення престижу країни перетворювалося в усе більш обтяжуючу справу, у тому числі, насамперед, у фінансовому плані. Країни-претенденти на фінальну частину більше не юрбилися в коридорах УЄФА із заявками на 10 років уперед. Необхідно було розв'язати питання кардинально.

Не бажаючи ділитися прибутком від продажу телетрансляцій і рекламних місць (вони із самого початку правління Франкі були міцно закріплені за УЄФА), Європейський футбольний союз пожертвував країні-організатору право встановлювати ціну на квитки й поширювати їх (втім, не більше половини), а також право участі команди-господарки турніру в його фінальній частині без кваліфікації.

Цей захід сподобався відразу 11 країнам, серед яких, за дивним збігом обставин, кращим претендентом була визнана Італія.

Для максимального підвищення прибутковості змагання Артеміо Франкі замахнувся на створення Чемпіонату світу в мініатюрі. Його проект, презентований на виконкомі УЄФА у 1977 році так і називався «Progetto di Franchi – Un piccolo mondiale» (Проект Франкі – малий чемпіонат світу). Проектом передбачалося не просто розширити кількість учасників фінального турніру до восьми команд, але й проведення між ними додаткового кругового турніру. Ці зміни були зустрінуті загальною овацією – проти виступили тільки західні німці.

Але зміни торкнулися не лише формули розіграшу. Оскільки Чемпіонат Європи ставав окремим успішним фінансовим підприємством (контракти з офіційним і титульним спонсори були укладені на 8 років уперед), йому потрібні були відповідні атрибути. Одним з них став талісман чемпіонату.

Як не парадоксально, а до 1980 року талісмани, звичні для Олімпійських ігор і Чемпіонатів світу, були відсутні в європейських першостях. Та й навіщо був потрібний окремий талісман турніру із чотирьох матчів?

Довго думати над першим в історії талісманом Чемпіонату Європи не стали. Проаналізувавши найпопулярніших персонажів літератури й фольклору, представляти Євро-1980 на міжнародній арені був відібраний Піноккіо. На відміну від усіх наступних талісманів європейських першостей Піноккіо виглядав самою справжньою дитячою іграшкою в триколірній італійській шапочці.

Відбірковий турнір

Через те, що одна з команд-учасниць фінального турніру була відома заздалегідь (Італія як організатор), відбірковий турнір проводився в семи групах, переможці яких прямо попадали у фінальну частину. Оскільки стартувало в розіграші 30 команд (Албанія й Ліхтенштейн цього разу заявок не подали), в деяких групах було по п'ять команд, а в решті – по чотири. У результаті навіть такого форматування загальна кількість матчів виросла за рахунок груп, що збільшилися.

У першій відбірковій групі не було рівних родоначальникам футболу. Англійці, вкотре змінивши тренера (перед відбірковим циклом збірну очолив Рон Грінвуд, що керував до цього лондонським «Вест Гемом»), знайшли баланс між атлетизмом і технікою. Атлетизму все-таки залишалося більше, але в цьому випадку це було до речі – відіграти в групі завдяки жеребкуванню довелося із такими ж атлетичними командами двох Ірландій, данцями, які сповідують той самий британський стиль, а також збірою Болгарії, що переживала не кращі часи.

Знайшовся в Англії й новий лідер, дефіцит якого так гостро відчувався після закінчення кар'єри Боббі Чарльтона. Ним став кращий футболіст Європи 1978-го і 1979 років Кевін Кіган на прізвисько «Mighty Mouse». Кіган, який починав в «Ліверпулі», до моменту початку відбіркового циклу переїхав грати в Німеччину, де виступав за «Гамбург». Слід відзначити, що він – єдиний британець-«легіонер», який носив капітанську пов'язку збірної (для англійців футболіст, який проміняв Прем'єр-лігу на якийсь інший чемпіонат в усі часи ставав людиною «другого сорту»). Авторитет же «могутнього мишеняти» був беззаперечним – у відбіркового циклі на Євро-80 він наколотив у ворота суперників сім м'ячів, з яких чотири стали можливими для команди.

Серед вражаючих протистоянь першої групи варто звернути увагу також на матчі Ірландії з Північною Ірландією. Саме УЄФА вдалося вивести на поле представників непримиренних сторін конфлікту у війні за незалежність Ірландії, між якими вже 50 років не було жодних спортивних і культурних контактів. Варто відзначити, що матч у Дубліні 20 вересня 1978 року став першим офіційним в історії цих команд.

Усі матчі групи 1

24 травня 1978, Копенгаген. Данія–Ірландія 3: 3 (Х. Йенсен 33', Б. Нільсен 77' – пен., Лербю 78' – Степлтон 11', Гріліш 27', Дейлі 65').

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.